

Inspectie van het Onderwijs
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap*

Naar het gespecialiseerd onderwijs of niet?

Een onderzoek naar schoolprestaties en arbeidsmarktitkomsten van leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften op het grensvlak van regulier en gespecialiseerd onderwijs

maart 2024

Voorwoord

Jaarlijks worden zo'n 17000 leerlingen vanuit het reguliere onderwijs verwezen naar het speciaal basis onderwijs, praktijkonderwijs of het (voortgezet) speciaal onderwijs. Voor een deel van deze leerlingen ligt deze overstap voor de hand. Voor anderen is het een ingewikkeldere afweging. Aan de ene kant spelen voor hen de voordelen van het gespecialiseerd onderwijs, zoals de extra ondersteuning en het pedagogisch klimaat. Aan de andere kant wordt vaak gedacht dat het reguliere onderwijs betere kansen biedt op vervolgonderwijs en op de arbeidsmarkt. Bijvoorbeeld door een grotere keuze in profielen. In dit onderzoek hebben we geanalyseerd of het gaan naar gespecialiseerd of (meer) regulier onderwijs de kansen van leerlingen beïnvloedt.

Dit is niet alleen een belangrijke vraag voor betrokken leerlingen, maar ook voor de samenleving. We willen immers naar inclusief onderwijs in 2035. Maar die beweging vlot niet erg: het aandeel leerlingen in het gespecialiseerd onderwijs neemt niet af. Het lerarentekort helpt hier niet bij. Zeker niet omdat we al in eerder onderzoek gezien hebben, dat een deel van de leraren zich onvoldoende toegerust voelt om passend onderwijs te verzorgen.

Dit onderzoek laat zien dat het waardevol is om te blijven inzetten op inclusief onderwijs. Want het lijkt te bevestigen dat voor een deel van de leerlingen de kansen groeien als ze naar het reguliere onderwijs kunnen gaan.

Het was niet gemakkelijk om dit vast te stellen. We kunnen leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften niet direct vergelijken met andere leerlingen. Maar sommige groepen leerlingen hebben ondersteuningsbehoeften die aansluiten bij het ondersteuningsaanbod van beide typen onderwijs. Zij bevinden zich op het grensvlak tussen gespecialiseerd en regulier onderwijs. Door hen te volgen hebben we meer zicht gekregen op de mogelijke effecten van gespecialiseerd en regulier onderwijs.

Wat blijkt: leerlingen die wat betreft ondersteuningsbehoeften op de grens tussen onderwijstypen zitten, krijgen in het een (meer) reguliere onderwijssetting een gunstiger perspectief op een startkwalificatie en arbeid. Daarmee ondersteunt dit onderzoek ook het belang om in te blijven zetten op inclusief onderwijs. Hiervoor is het essentieel dat ook in het reguliere onderwijs de extra ondersteuning en het pedagogisch klimaat aansluiten op de verschillende ondersteuningsbehoeften. Tegelijkertijd hoop ik ook dat de kansen op goed vervolgonderwijs en succes op de arbeidsmarkt zullen groeien voor leerlingen voor wie het gespecialiseerd onderwijs het aangewezen type is.

Daarvoor is het belangrijk dat gespecialiseerd en regulier onderwijs blijven leren van elkaars sterke kanten. Want uiteindelijk willen we dat alle leerlingen het onderwijs kunnen krijgen dat het best bij ze past en ze ook de meeste kansen geeft.

Ria Westendorp
plaatsvervangend inspecteur-generaal van het Onderwijs

maart 2024

INHOUD

Voorwoord 2
Samenvatting 5

1 Inleiding 9

- 1.1 Achtergrond gespecialiseerd onderwijs 9
 - 1.1.1 Ontstaan buitengewoon onderwijs en groei in doelgroepen en deelname 9
 - 1.1.2 Herinrichting onderwijstypen en toenemende kosten 10
 - 1.1.3 Stelselwijziging passend onderwijs: regio's aan zet 10
 - 1.1.4 Overlap in ondersteuningsbehoeften leerlingen en aanbod gespecialiseerd onderwijs 11
- 1.2 Doelstelling en centrale onderzoeksvraag 13

2 Onderzoeksopzet 14

- 2.1 Operationalisering 14
- 2.2 Design 15
 - 2.2.1 Vergelijking sbo - so en vso – praktijkonderwijs: gehele sample en subsamples 15
 - 2.2.2 Afstand tot school als voorspeller voor plaatsing 15
 - 2.2.3 Vergelijking voortgezet speciaal onderwijs en voortgezet onderwijs 16

3 Verschillen in schoolprestaties en arbeidsuitkomsten so – sbo en vso – pro 17

- 3.1 Beschrijving kenmerken, schoolprestaties en arbeidsuitkomsten leerlingen in het sbo/so en pro/vso 18
 - 3.1.1 Kenmerken so-, sbo-, vso- en pro-leerlingen 18
 - 3.1.2 Schoolprestaties: onderwijspositie 1 tot 7 jaar later 19
 - 3.1.3 Schoolprestaties: behalen startkwalificatie 21
 - 3.1.4 Arbeidsmarktuitkomsten: pro/vso leerlingen met een bijbaan 22
 - 3.1.5 Arbeidsmarktuitkomsten: arbeidsmarktpositie 23
- 3.2 Vergelijking schoolprestaties en arbeidsmarktuitkomsten meer vergelijkbare leerlingen; leerlingen in het sbo/so en pro/vso 25
 - 3.2.1 Verschil schoolprestaties sbo/so door rekening te houden met verschillen tussen leerlingen en regio's 25
 - 3.2.2 Verschil schoolprestaties sbo/so voor meer vergelijkbare groepen leerlingen 27
 - 3.2.3 Verschil instroom regulier pro/vso voor meer vergelijkbare populaties 29
 - 3.2.4 Verschil startkwalificatie pro/vso voor meer vergelijkbare populaties 30
 - 3.2.5 Arbeidsmarktuitkomsten pro/vso voor meer vergelijkbare populaties 31
- 3.3 Verschillen in schoolprestaties en arbeidsmarktuitkomsten en verschil in onderwijstype: een verkenning van causaliteit 33
 - 3.3.1 Afstand tot onderwijstype als voorspeller voor deelname: first stage 34
 - 3.3.2 Afstandsverschil heeft geen (directe) invloed op de onderwijsuitkomsten 35
 - 3.3.3 Resultaten instroom regulier 9-jarigen in sbo en so 38
 - 3.3.4 Resultaten behaalde startkwalificatie 9-jarigen in sbo en so 39
 - 3.3.5 Resultaten: instroom regulier 14-jarigen 40
 - 3.3.6 Resultaten: behaalde startkwalificatie 14-jarigen 41
 - 3.3.7 Resultaten bijbaan en arbeidspositie 14-jarigen 41
 - 3.3.8 Conclusie: Verschillen in schoolprestaties en arbeidsmarktuitkomsten en verschil in onderwijstype: een verkenning van causaliteit 42

4 Verschil in kans op startkwalificatie vso – vo 45

- 4.1 Inleiding 45
- 4.2 Beschrijvende analyses 46
- 4.3 Methode en beschrijvende statistieken 54
- 4.4 First stage 58
- 4.5 Resultaten 60
- 4.6 Robuustheidsanalyses 62
- 4.7 Conclusie 62

5 Slotbeschouwing 65

Literatuur 70

Samenvatting

Is het (meer) reguliere onderwijs gunstiger voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften dan het gespecialiseerd onderwijs? Dat is de vraag die we hebben proberen te beantwoorden in dit onderzoek. We hebben daarbij gekeken naar zaken als schoolprestaties, diploma's en arbeidsmarkttuitkomsten. Vaak wordt vermoed dat het regulier onderwijs op deze gebieden gunstig uitwerkt voor leerlingen, doordat het bijvoorbeeld in staat is vaak meer profielen aan te bieden.

Aan de andere kant heeft het speciaal onderwijs meer te bieden op bijvoorbeeld het gebied van pedagogische afstemming en extra ondersteuning.

Het is een belangwekkende vraag. De Werkagenda Route naar inclusief onderwijs in 2035 streeft er immers naar dat in de komende jaren meer leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoeften samen naar school gaan. Wat een (meer) regulier type onderwijs voor de kansen van welke leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften betekent, is bij dat voornemen van groot belang.

Opzet onderzoek

Om het antwoord op deze vraag te vinden, hebben we het onderzoek in verschillende stappen ingedeeld. Eerst hebben we onderzocht wat de verschillen zijn in schoolprestaties en arbeidsparticipatie tussen leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften in (gespecialiseerde) onderwijstypen. We vergeleken daarbij schoolsoorten die wat betreft de wettelijke opdracht, de extra ondersteuning die ze bieden en de ondersteuningsbehoefte van een deel van leerlingpopulatie dicht bij elkaar lagen. Voor jongere leerlingen betreft het dan het speciaal basisonderwijs (sbo) ten opzichte van het speciaal onderwijs (so). Voor de oudere leerlingen het praktijkonderwijs (pro) ten opzichte van het voortgezet speciaal onderwijs (vso, uitstroomprofiel arbeid) of leerlingen in het voortgezet onderwijs ten opzichte van leerlingen in het vso (uitstroomprofiel vervolgonderwijs)

Bij zo'n vergelijking speelt een belangrijk probleem: de ondersteuningsbehoeften van de leerlingen spelen een bepalende rol bij de verwijzing naar gespecialiseerd onderwijs en hangen deels mogelijk ook samen met de uiteindelijke uitkomsten van het type onderwijs. Daardoor is het moeilijk om een mogelijk verschil in onderwijsuitkomsten toe te schrijven aan het verschil in onderwijstype.

Daarom hebben we gezocht naar situaties waarin de keuze voor de school en het onderwijstype minder bepaald wordt door de ondersteuningsbehoeften van de leerling, en meer door factoren die geen relatie hiermee hebben. Er zijn leerlingen die zich wat betreft hun ondersteuningsbehoeften op een grensvlak bevinden. Zowel gespecialiseerd als (meer) regulier onderwijs hebben een aanbod dat bij deze leerlingen aansluit. Bij deze leerlingen spelen andere factoren die we hebben onderzocht ook een rol in de schoolkeuze:

- *de afstand tussen thuis en de school*
Leerlingen gaan vaker naar een school die dicht bij huis is. Bij de keuze tussen twee onderwijstypen die allebei een passend ondersteuningsaanbod hebben, kan afstand deze keuze beïnvloeden.

- *de vereveningsopdracht van het samenwerkingsverband*
Bij de invoering van passend onderwijs kregen sommige regio's meer geld dan voorheen en andere minder (de verevening). Dit leidde ertoe dat in de regio's die minder geld kregen er minder leerlingen naar het voortgezet speciaal onderwijs gingen.

In beide gevallen zijn leerlingen te vergelijken met een ongeveer gelijke ondersteuningsbehoeften die mede vanwege andere factoren naar het (meer) regulier of naar het speciaal onderwijs gingen. Door de onderwijsuitkomsten van deze leerlingen te vergelijken is meer zicht te krijgen op het effect van het reguliere en het gespecialiseerde onderwijs op de onderwijsuitkomsten voor leerlingen.

Resultaten

Als we puur kijken naar de verschillen in schoolprestaties tussen leerlingen die op 9-jarige leeftijd ingeschreven stonden in het sbo of het so en naar leerlingen die op 14-jarige leeftijd stonden ingeschreven in het pro of vso, dan zien we dat de leerlingen op de reguliere onderwijsvormen (sbo en pro) een gunstigere onderwijsuitkomst hebben dan leerlingen op het (v)so:

- Sbo-leerlingen stromen veel vaker uit naar regulier onderwijs op het moment van de overgang van basisonderwijs (bao) naar voortgezet onderwijs (vo) dan so-leerlingen.
- Pro-leerlingen volgen in vergelijking met vso-leerlingen langer onderwijs en staan vaker ingeschreven in het regulier onderwijs (inclusief mbo).
- Pro-leerlingen hebben in vergelijking met vso-leerlingen vaker een bijbaan en vaker zicht op een (substantiële) baan wanneer er geen onderwijsinschrijving meer is.
- Zowel sbo- als pro-leerlingen hebben een grotere kans om op 19- en 20-jarige leeftijd een startkwalificatie te hebben behaald ten opzichte van so- en vso-leerlingen.

We kijken ook naar verschillen in de onderwijsuitkomsten tussen leerlingen in het vso en vo die die op 11-jarige leeftijd ingeschreven stonden in het so:

- Leerlingen die regulier voortgezet onderwijs volgden hebben in vergelijking met de vso-leerlingen op 18- en 19-jarige leeftijd vaker een startkwalificatie.

Maar waarschijnlijk worden deze verschillen voor een belangrijk deel verklaard door grote verschillen in de ondersteuningsbehoeften van de leerlingen. Hoe zit het dan als we leerlingen onderzoeken bij wie andere factoren dan hun ondersteuningsbehoefte een rol hebben gespeeld in de schoolkeuze?

Als we kijken naar leerlingen waarbij afstand tussen thuis en school samenhangt met deelname aan een bepaald type onderwijs, vinden we dat de samenhang tussen het verschil in onderwijstype (sbo/so) en latere deelname aan regulier (niet-praktijk)onderwijs significant blijft. Sbo blijft dus gunstiger dan so als het gaat om doorstroom naar regulier onderwijs. De kansen op het gebied van startkwalificatie en bijbaan zijn voor vso-leerlingen nog steeds ongunstiger, maar het verschil is niet meer significant.

Ook is er een groep leerlingen waarbij de negatieve vereveningsopdracht voorspellend is voor de keuze voor een onderwijstype. Bij samenwerkingsverbanden met een negatieve vereveningsopdracht stroomden na de invoering van passend onderwijs meer leerlingen vanuit so door naar het vo. Voor deze leerlingen blijven de verschillen bestaan: zij hebben op 18- en 19-

jarige leeftijd vaker een startkwalificatie behaald. De verschillen worden niet alleen veroorzaakt door een minder zware ondersteuningsbehoefte, maar hoogstwaarschijnlijk ook door het al dan niet volgen van regulier onderwijs.

Interpretatie resultaten

Hebben we hiermee bewezen dat een keuze voor regulier onderwijs gunstig uitpakt voor de onderwijskansen? Niet helemaal. Het is lastig om harde conclusies te trekken, omdat de manier waarop we leerlingen geselecteerd hebben berust op een aantal aannames die niet volledig te bewijzen zijn. Bijvoorbeeld dat leerlingen niet bewust verhuizen om de reisafstand tot gespecialiseerd onderwijs te verkleinen, dat door de vereveningsopdracht de samenstelling van 11-jarigen in het so in de bestudeerde jaren niet is veranderd en dat er geen niet-observeerbare kenmerken zijn die samenhangen met afstand/vereveningsopdracht en de uitkomsten waarnaar we hebben gekeken.

Het onderzoek kan daardoor geen sluitend bewijs leveren voor het vermoeden dat een keuze voor regulier onderwijs de onderwijskansen vergroot voor leerlingen die wat betreft hun ondersteuningsbehoefte daar ook zouden passen. Het onderzoek kan dit vermoeden wel ondersteunen. Het lijkt er sterk op dat voor leerlingen waarbij afstand of de verevening een rol spelen, een keuze voor regulier onderwijs hun onderwijskansen vergroot heeft. Het onderzoek onderschrijft daarmee het belang van inclusief onderwijs.

Wat is er nodig om inclusief onderwijs een succes te maken en daarmee onderwijskansen te vergroten?

Met de route naar inclusief onderwijs in 2035 is de ambitie vastgelegd dat meer jongeren met en zonder extra ondersteuningsbehoefte samen les volgen en dat gespecialiseerd onderwijs blijft bestaan voor jongeren die dat echt nodig hebben. Dit houdt in dat meer leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften die nu speciaal onderwijs volgen, in de toekomst zullen instromen in het regulier onderwijs. De resultaten van dit onderzoek kunnen bijdragen aan een goede inrichting van de route naar inclusief onderwijs in 2035.

Eenzijds ligt het voor de hand om meer leerlingen die zich mogelijk op het grensvlak tussen regulier en gespecialiseerd onderwijs bevinden, in te laten stromen in het regulier onderwijs. Hiervoor moet de extra ondersteuning in het regulier onderwijs versterkt worden. Daar is expertise voor nodig, bijvoorbeeld vanuit het gespecialiseerd onderwijs.

Daarnaast is er een groep leerlingen die langdurig op gespecialiseerd onderwijs aangewezen blijft, maar mogelijk niet volledig. De wet maakt het mogelijk dat leerlingen op basis van een symbiose-overeenkomst deels onderwijs in het regulier onderwijs volgen. Ook kan symbiose worden ingezet om de terugkeer naar regulier onderwijs stapsgewijs vorm te geven in samenwerking tussen de twee onderwijssoorten.

Ten slotte zal er ook een groep leerlingen blijven die voor langere tijd is aangewezen op het (voortgezet) speciaal onderwijs. Ook zij verdienen zo groot mogelijke onderwijskansen. Daarom is het belangrijk dat het gespecialiseerd onderwijs reflecteert op de mate waarin het lukt leerlingen voldoende toe te rusten voor hun uitstroombestemming. Expertise-uitwisseling tussen regulier en speciaal kan ook hier de kansen vergroten, bijvoorbeeld op het gebied van toeleiding naar werk, of de mate waarin gericht toegewerkt wordt naar het behalen van diploma's in de nominale studieduur.

Het is goed om ons tot slot te realiseren dat bij dit onderzoek niet gekeken is naar sociale en emotionele resultaten aan het einde van de schoolloopbaan of de ervaring van welzijn tijdens de schooltijd. Aspecten waar juist het (voortgezet) speciaal onderwijs op inzet. Hier kan het regulier onderwijs leren van het gespecialiseerd onderwijs, zeker als er in het kader van inclusief onderwijs meer leerlingen naar het regulier onderwijs gaan.

Als we leerlingen zoveel mogelijk naar regulier en thuisnabij onderwijs willen laten gaan, is een bestuurs- en school-overstijgende visie noodzakelijk op de sociale en emotionele aspecten van het onderwijs. Ook jeugdzorg en gemeenten spelen een belangrijke rol om thuisnabij onderwijs mogelijk te houden. De route naar inclusief onderwijs in 2035 is daarom ook een uitnodiging om zo snel mogelijk te starten met de inrichting van deze samenwerking om in 2035 vast te kunnen stellen dat de kansen voor alle leerlingen zijn toegenomen.

1 Inleiding

Al sinds de start van buitengewoon onderwijs (rond 1900) speelt de vraag op welke wijze het onderwijs voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften het beste georganiseerd kan worden. In 2005 wordt geconstateerd dat de aparte structuren voor Weer Samen Naar School (WSNS) en de Leerling Gebonden Financiering zorgen voor knelpunten in het stelsel voor zorgleerlingen. Dit leidt in 2014 tot de invoering van passend onderwijs. In de evaluatie van passend onderwijs in 2020 (Ledoux en Waslander) wordt geconcludeerd dat het stelsel is verbeterd, maar dat het zicht op leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften ontbreekt. Deze evaluatie, en internationale ontwikkelingen naar inclusiever onderwijs, hebben geleid tot een route naar inclusief onderwijs in 2035¹. Deze route bestaat onder andere uit een doorontwikkeling gespecialiseerd onderwijs en het organiseren van een dekkend aanbod onderwijs en ondersteuning. Bij deze inrichting kan gebruik gemaakt worden van de uitgebreide voorgeschiedenis van Nederland met de zoektocht naar een passende inrichting van het onderwijs aan leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften.

In dit onderzoek staat de vraag centraal hoe verschillen in (gespecialiseerde) onderwijstypen samenhangen met schoolprestaties en arbeidsparticipatie en of aannemelijk gemaakt kan worden dat eventuele verschillen worden veroorzaakt door een verschil in type onderwijs. Om de onderzoeksbenadering en -vragen te onderbouwen en contextualiseren, starten we met een schets van het ontstaan en de ontwikkeling van de inrichting van scholen voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften. Vervolgens formuleren we de uitgangspunten voor het onderzoek en tot slot de centrale onderzoeksvraag, die we in hoofdstuk twee verder uitwerken in de onderzoeksopzet. De resultaten bespreken we in hoofdstuk 3 en 4 en in de slotbeschouwing in hoofdstuk 5 blikken we terug op de resultaten en reflecteren hierop.

1.1 Achtergrond gespecialiseerd onderwijs

1.1.1

Ontstaan buitengewoon onderwijs en groei in doelgroepen en deelname

Rond de eeuwwisseling werden scholen voor buitengewoon onderwijs opgericht voor leerlingen die onvoldoende profiteerde van het aanbod op de bestaande scholen. In 1920 kregen de scholen die zich richtten op moeilijk lerende leerlingen een wettelijke grondslag en daarmee financiële gelijkstelling met openbare scholen. Sindsdien groeide het aantal scholen voor buitengewoon onderwijs en werd de doelgroep van dit type onderwijs via Koninklijke Besluiten uitgebreid naar blind en slechthorenden (1923) en leerlingen met psychiatrische en gedragsproblematiek (1930) en scholen die verbonden zijn aan pedologische instituten. Het buitengewoon onderwijs – sinds 1975 speciaal onderwijs - bleef groeien en dit leidde tot discussie over de kosten, het functioneren van het regulier onderwijs en de mogelijk stigmatiserende werking van het buitengewoon onderwijs. De contourennota – in 1977 verder uitgewerkt in de Nota Speciaal Onderwijs - schetst een toekomstbeeld waarin meer leerlingen in het regulier kunnen blijven en een kleiner aandeel leerlingen altijd op het speciaal onderwijs zal zijn aangewezen. Na de val van het kabinet in 1977 werd de uitvoering van deze nota vertraagd en bleef het aantal leerlingen in het speciaal onderwijs toenemen en de kosten stijgen.

¹ Kamerbrief over contouren werkagenda Route naar inclusief onderwijs 2035

1.1.2

Herinrichting onderwijstypen en toenemende kosten

In oktober 1990 wordt de nota Weer Samen Naar School (WSNS) uitgebracht, met als (beleids)doel dat door samenwerking tussen regulier en speciaal in WSNS-verbanden meer leerlingen met leer- en gedragsproblemen onderwijs kunnen volgen in reguliere basisscholen. Vanaf augustus 1998 is de wetgeving veranderd en werd een deel van de voormalig speciaal onderwijs scholen ondergebracht onder Wet op het Primair Onderwijs (WPO) en de Wet op het Voortgezet onderwijs (WVO). In het primair onderwijs worden de voormalig scholen voor moeilijk lerende kinderen (MLK) kinderen met leer- en opvoedingsproblemen (LOM) samengevoegd tot een nieuwe onderwijssoort: het speciaal basisonderwijs (sbo). Het voortgezet onderwijs kent een overgangperiode, waarin het svo-lom wordt omgezet naar het leerwegondersteuning onderwijs (lwoo) op het vmbo en het svo-mlk naar praktijkonderwijs.

De scholen voor zeer moeilijk lerende kinderen en zeer moeilijk opvoedbare kinderen en dove of slechthorende kinderen en kinderen met een visuele handicap vallen onder het speciaal onderwijs met aparte wetgeving (de Wet op de Expertisecentra, WEC), waarin het speciaal onderwijs wordt ingedeeld in clusters. De WEC biedt ook de mogelijkheid om met leerlinggebonden financiering (lgf), voorzieningen in het regulier onderwijs te treffen waardoor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften het onderwijs daar kunnen blijven volgen. Deze voorziening en de verwijzingen naar het speciaal onderwijs betroffen, indien de leerling aan de indicatiecriteria voldeed, open einde regelingen. Dit leidde tot een verdere groei in indicaties en hogere kosten. Het aantal leerlingen in het sbo, onderdeel van de WSNS verbanden, daalde in deze periode.

1.1.3

Stelselwijziging passend onderwijs: regio's aan zet

Tegen deze achtergrond begon in 2004 een discussie over een noodzakelijke stelselwijziging vanuit het idee dat decentralisatie ruimte geeft voor de professionals in het onderwijsveld om het onderwijs voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften in hun regio goed te organiseren. In 2014 treedt de Wet passend onderwijs in werking en samenwerkingsverbanden worden op regionaal niveau verantwoordelijk het onderwijs te organiseren op basis van een vast bedrag per leerling in het samenwerkingsverband. Deze nieuwe bekostigingssystematiek hield voor sommige samenwerkingsverbanden een taakstelling in om het aandeel leerlingen dat speciaal onderwijs volgt te verkleinen. Voor samenwerkingsverbanden met hoge deelnamepercentages van leerlingen in het speciaal onderwijs, is het vaste ondersteuningsbedrag per leerling niet toereikend. In het onderzoek verschillen tussen samenwerkingsverbanden (Inspectie van het Onderwijs, 2023) is gevonden dat samenwerkingsverbanden met een hoge negatieve vereveningsopdracht, in de jaren na de invoering van passend onderwijs minder leerlingen in het niet-regulier onderwijs plaatsen.

De samenwerkingsverbanden zijn verantwoordelijk voor het organiseren van een dekkend onderwijsaanbod voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften en voor de manier waarop de toegang tot gespecialiseerde onderwijssettings is geregeld. Voor scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs, scholen voor speciaal basisonderwijs en scholen voor praktijkonderwijs moet het samenwerkingsverband een toelaatbaarheidsverklaring afgeven. De cluster 3 en 4 scholen van het speciaal onderwijs zijn ook onderdeel van het samenwerkingsverband. Met de invoering van passend onderwijs zijn de clusterindeling of landelijke criteria niet meer bepalend voor het aanbod, de

categorisering van problematieken of financiering van de scholen. De ondersteuningsvraag van de leerling in combinatie met de mogelijkheden van de school bepalen nu welke school bij de leerling past. De scholen moeten in hun schoolondersteuningprofiel vastleggen welke extra ondersteuning de school kan bieden en welke doelen de school stelt. Voor toegang tot het sbo, so, pro of vso moet het samenwerkingsverband een toelaatbaarheidsverklaring afgeven. De procedure en criteria hiervoor mogen de samenwerkingsverbanden zelf inrichten en moeten zij vastleggen in hun ondersteuningsplan.

1.1.4 *Overlap in ondersteuningsbehoeften leerlingen en aanbod gespecialiseerd onderwijs*

De (historische) context van de positie en totstandkoming van het speciaal onderwijs illustreren drie uitgangspunten waar we in dit onderzoek gebruik van willen maken:

- De bepaling van toegang tot gespecialiseerd onderwijs² is geen dichotoom of tijd- en contextonafhankelijk gegeven. Er is sinds het ontstaan discussie over welke leerlingen zijn aangewezen op het speciaal onderwijs en voor welke leerlingen het regulier onderwijs ook een plek zou moeten (kunnen) bieden. Dit blijkt zowel uit de uitbreidingen van de doelgroepen van het speciaal onderwijs en vervolgens de verschuiving naar het denken in termen van ondersteuningsbehoeften en het opheffen van de clusters.
- Daarnaast blijkt dat bij de toestroom van de deelname aan het speciaal onderwijs al snel de (politieke) vraag wordt gesteld of dit niet anders en met lagere kosten georganiseerd kan worden. De aannahme van de vereveningsopdracht bij de invoering van passend onderwijs is dat het aandeel leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften in ieder samenwerkingsverband vergelijkbaar is. Samenwerkingsverbanden met een hoge negatieve vereveningsopdracht hebben in de jaren na de invoering van passend onderwijs minder leerlingen in het niet-regulier onderwijs geplaatst. Dit betekent dat een deel van de leerlingen onderwijs volgt in regulier onderwijs terwijl zij voor de invoering van passend onderwijs mogelijk onderwijs in het speciaal onderwijs hadden gevolgd. Het is waarschijnlijk dat dit vooral geldt voor groepen leerlingen die een grotere kans hebben om in het regulier onderwijs te zitten.
- Deze uitgangspunten veronderstellen ook dat de ondersteuningsbehoeften van leerlingen niet dichotoom zijn: een deel van de leerlingen zou op basis van de ondersteuningsbehoeften mogelijk zowel op een school voor speciaal onderwijs als op een school voor speciaal basisonderwijs geplaatst (kunnen) worden of op voortgezet speciaal onderwijs of een praktijkschool.

Sbo valt in tegenstelling tot so onder de WPO. Het is een samenvoeging van scholen voor moeilijk lerende kinderen en kinderen met leer- en opvoedingsproblemen. De doelgroep van het sbo wordt beschreven als 'leerlingen met (leer)behoeften waar een reguliere basisschool niet in kan voorzien'. In de praktijk kunnen sbo's onderling sterk verschillen, afhankelijk van de visie van het samenwerkingsverband. Daarnaast hanteren sbo's steeds vaker verbrede toelating, waarbij leerlingen uit voormalig cluster 3 of 4 en/of cluster 2 ook in kunnen stromen. Ook zijn er steeds vaker mengvormen tussen het sbo en het so. Met deze verschillen tussen scholen van hetzelfde

² Onder 'gespecialiseerd' of 'speciaal' onderwijs verstaan we in dit rapport onderwijsvormen waarvoor een toelaatbaarheidsverklaring van het samenwerkingsverband noodzakelijk is: sbo, so, pro en vso.

onderwijstype hebben we in dit onderzoek geen rekening kunnen houden, omdat de data hiervoor niet toereikend zijn.

Het sbo kenmerkt zich door kleinere klassen, een prikkelarme omgeving en een intensievere (orthopedagogische/orthodidactische) begeleiding door leraren en assistenten. Het onderwijsaanbod is vergelijkbaar met het regulier onderwijs gericht op de kerndoelen PO en gericht op doorstroom naar het reguliere voortgezet onderwijs/praktijkonderwijs.

Het speciaal onderwijs valt onder de WEC en richt zich op leerlingen met extra leer- en ondersteuningsbehoeften, waaronder leerlingen met psychische stoornissen en gedragsproblemen. Binnen het speciaal onderwijs worden drie uitstroomprofielen onderscheiden: dagbesteding, arbeid en vervolgonderwijs. Voor alle drie de profielen gelden leergebiedoverstijgende kerndoelen. Daarnaast gelden voor leerlingen in het profiel vervolgonderwijs dezelfde kerndoelen als het regulier onderwijs. Voor een deel van de so populatie is daarom het onderwijsaanbod (deels) vergelijkbaar met het sbo.

Het speciaal onderwijs richt zich op doelgroepen waarvoor het sbo geen onderwijs- en ondersteuningsaanbod heeft, bijvoorbeeld meervoudig gehandicapte leerlingen, langdurig zieke leerlingen met een lichamelijke handicap of leerlingen met ernstige psychiatrische problematiek. Tegelijk is er mogelijk ook sprake van overlap in doelgroepen. Zo is het onderscheid tussen leerlingen met leer- en opvoedingsproblemen (sbo) en moeilijk opvoedbare kinderen (so) niet dichotoom, hetzelfde geldt voor moeilijk opvoedbare leerlingen (sbo) en zeer moeilijk opvoedbare leerlingen (so). Dit kan in de praktijk betekenen dat er leerlingen zijn wiens onderwijsbehoeften zich op de grens van de twee onderwijstypen bevinden of die op beide schooltypen een passend aanbod zouden kunnen krijgen.

De gedeeltelijke overlap tussen sbo en so is in verschillende opzichten zichtbaar. Ten eerste geven leraren van sbo en so bijvoorbeeld aan dat in alle onderwijssoorten leerlingen zijn met externaliserende problematiek, internaliserende problematiek en bijvoorbeeld een leerachterstand. Het aandeel leerlingen met deze problematieken is in het so echter hoger dan in het sbo (Ledoux, Roeleveld, & Van Langen, 2012).

Ten tweede is de gedeeltelijke overlap ook zichtbaar in leerlingstromen tussen basisonderwijs, speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs (Smeets, 2004). Tussen 1992 en 2003 lijkt de relatieve daling van de omvang van verwijzing van leerlingen door basisscholen naar het sbo (allebei onderdeel van het WSNS verband) gecompenseerd door een evenredige toename van de verwijzing naar het speciaal onderwijs'. Sbo en so worden omschreven als 'communicerende vaten' waarbij daling van de instroom in de ene onderwijssoort resulteert in een toename in de instroom in de andere onderwijssoort (Smeets, 2004).

Sinds de invoering van passend onderwijs, is de overlap mogelijk verder toegenomen. Als één van de knelpunten wordt in een van de onderzoeken in het kader van de landelijke evaluatie genoemd dat er geen duidelijke of onderscheidende toelatingscriteria meer zijn waardoor het voor scholen onduidelijk is op basis van welke criteria leerlingen worden toegelaten (de Boer & van der Worp, 2016). Ook noemen sbo scholen een toename van gedragsproblemen als verandering in hun populatie (de Boer & van der Worp, 2016).

Een vergelijkbare overlap in aanbod en populatie bestaat mogelijk tussen scholen voor praktijkonderwijs en vso scholen die onderwijs bieden aan leerlingen in het uitstroomprofiel arbeid. De doelstellingen van het praktijkonderwijs zijn gericht op zelfstandig mogelijk functioneren in wonen, werken, vrije tijd en burgerschap. In het onderwijsprogramma staan algemene beroepsvaardigheden centraal. Ook het onderwijsaanbod van vso profiel arbeid is gericht op ontwikkeling van beroepsvaardigheden en een zo zelfstandig mogelijk functioneren. Daar waar het praktijkonderwijs de kerndoelen van het onderbouw vo hanteren, heeft vso profiel arbeid eigen kerndoelen.

1.2 Doelstelling en centrale onderzoeksvraag

Wanneer er inderdaad een overlap is tussen de doelgroepen voor verschillende typen onderwijs, is het interessant te weten of het verschil in type (gespecialiseerd) onderwijs samenhangt met schoolprestaties en arbeidsmarktuitkomsten van leerlingen. De resultaten kunnen daarmee bijdragen aan keuzes die samenwerkingsverbanden maken in de organisatie en inrichting van het onderwijs, en bieden inzicht in mogelijke ongelijke onderwijskansen voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften tussen verschillende regio's.

Daarnaast is er een groep leerlingen die na de invoering van passend onderwijs, door de negatieve vereveningsopdracht van het samenwerkingsverband, onderwijs kreeg in het reguliere onderwijs in plaats van het speciaal onderwijs. Het is interessant te onderzoeken hoe hun schoolloopbaan is verlopen. Deze kennis kan bijdragen aan de routekaart naar inclusief onderwijs.

De centrale algemene onderzoeksvraag is daarom: Wat is de samenhang tussen verschillen in (gespecialiseerde) onderwijstypen en verschillen in schoolprestaties en arbeidsparticipatie? Kan aannemelijk gemaakt worden dat eventuele verschillen in uitkomsten worden veroorzaakt door een verschil in type onderwijs?

In het volgende hoofdstuk bakenen we deze onderzoeksvraag verder af tot een selectie van typen onderwijs en uitkomstmaten voor schoolprestaties en arbeidsmarktuitkomsten. Vervolgens beschrijven we de bijbehorende onderzoeksopzet.

2 Onderzoeksopzet

In dit hoofdstuk concretiseren en operationaliseren we de centrale onderzoeksvraag *Wat is de samenhang tussen verschillen in (gespecialiseerde) onderwijstypen en verschillen in schoolprestaties en arbeidsparticipatie?* Vervolgens proberen we of we het verschil in uitkomsten en onderwijstype causaal kunnen interpreteren. Dit betekent dat we een selectie maken van typen onderwijs, de begrippen schoolprestaties en arbeidsmarktuitskomsten definiëren en afbakenen naar welk deel van de populatie we kijken. Deze selectie hangt deels samen met de uitgangspunten zoals geformuleerd onder 1.1.4 en de specifieke onderzoeksdesigns die we hieronder verder uitwerken.

Het eerste deel van het onderzoek beschrijft verschillen in schoolprestaties en (voor pro/vso) arbeidsparticipatie voor leerlingen die tussen schooljaar 2010/2011 en 2018/2019 op 9 jarige leeftijd ingeschreven stonden in het sbo/so of op 14 jarige leeftijd in het pro/vso. Omdat we in deze analyse alle leerlingen betrekken, ligt het voor de hand dat de uitkomsten verschillen. We gaan vervolgens kijken of het verschil in de uitkomsten verandert wanneer we de groepen meer vergelijkbaar maken, bijvoorbeeld door de pro-leerlingen te vergelijken met vso-leerlingen in het profiel arbeid. Tot slot laten we zien of het aannemelijk is dat voor subsamples van de populatie de resultaten geïnterpreteerd kunnen worden als causaal.

In het tweede deel van het onderzoek onderzoeken we of we bij samenwerkingsverbanden met een negatieve vereveningsopdracht in beeld kunnen brengen in hoeverre leerlingen door de invoering van passend onderwijs niet instromen in het (voortgezet) speciaal onderwijs en of we aannemelijk kunnen maken wat dit verschil in onderwijstype gevolgen heeft voor hun schoolprestaties.

2.1 Operationalisering

Op basis van het idee dat de scheiding tussen onderwijssoorten niet absoluut is en voor een deel van de leerlingen geldt dat hun ondersteuningsbehoefte zich op de grens begeeft van twee onderwijssoorten, selecteren we in het eerste deel twee paren typen van gespecialiseerd onderwijs waar mogelijk deels sprake is van overlap in doelgroep en aanbod:

- Speciaal onderwijs (so) – Speciaal basisonderwijs (sbo)
- Voortgezet speciaal onderwijs (vso), uitstroomprofiel arbeid – praktijkonderwijs (pro)

Onder schoolprestaties verstaan we de volgende uitkomsten gedurende (of na) de schoolloopbaan:

- Sbo/so/praktijk/vso: (Terug)plaatsing regulier onderwijs het vso
- Sbo/so/praktijk/vso: behalen startkwalificatie

Andere – mogelijk meer directe – maten voor schoolprestaties zouden gegevens uit het leerlingvolgsysteem, gegevens over de sociale en emotionele ontwikkeling en eindtoetsgegevens zijn. Voor deze populatie beschikken we echter niet over deze gegevens. Hoewel voor leerlingen in het praktijkonderwijs en vso profiel arbeid geen kwalificatieplicht geldt, blijkt in de praktijk dat een groot deel van de leerlingen vanuit het vso profiel arbeid doorstroomt naar vervolgonderwijs (Inspectie van het Onderwijs, 2022). Deze uitkomstmaat sluit daarom aan bij de schoolloopbanen van deze groep leerlingen.

Onder arbeidsmarktuitskomsten verstaan we:

- Arbeidspositie tot en met 25-jarige leeftijd
- Arbeidspositie gedurende het onderwijs (bijbaan)

Onder 2.2 wordt toegelicht hoe we op zoek gaan naar groepen leerlingen voor wie geldt dat hun ondersteuningsbehoefte zich mogelijk op de grens van deze onderwijstypen begeeft en op welke manier we de centrale onderzoeksvraag afbakenen en beantwoorden, bijvoorbeeld in de selectie van leerlingen.

In het tweede deel vergelijken we twee andere onderwijstypen: voortgezet onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs. Hoewel deze typen mogelijk sterker verschillen qua ondersteuningsaanbod, gingen na de invoering van passend onderwijs in een deel van de samenwerkingsverbanden voor enkele jaren minder leerlingen naar het voortgezet speciaal onderwijs (Ivho, 2023). In dit deel onderzoeken we of we dit gegeven kunnen gebruiken om hun onderwijssuitkomsten te vergelijken met leerlingen die wel naar het speciaal onderwijs zijn gegaan. Hierbij kijken we naar de kans op het behalen van een startkwalificatie. Ook deze aanpak wordt onder 2.2 toegelicht.

2.2 Design

2.2.1 *Vergelijking sbo - so en vso – praktijkonderwijs: gehele sample en subsamples*
We starten met een beschrijving van de schoolprestaties en arbeidsuitkomsten voor leerlingen die tussen schooljaar 2010/2011 en 2018/2019 op een van deze vier onderwijstypen stond ingeschreven. In deze hoofdanalyse gaan we uit van leerlingen die op 9 jarige leeftijd in het sbo/so en 14 jarige leeftijd in het pro/vso stonden ingeschreven. Aan de hand van een regressieanalyse kijken we hoe de inschrijving in een onderwijstype samenhangt met de geselecteerde uitkomstmaten. Het gaat hier om een beschrijving, waarbij verschillen in onderwijsuitkomsten sterk samen kunnen hangen met verschil in de ondersteuningsbehoeften tussen de leerlingpopulaties.

In de vervolganalyses (in 3.2 en 3.3) richten we ons op subsamples van de populatie waarvan we verwachten dat ze meer vergelijkbaar zijn. Zo beperken we de analyses voor sbo/so leeftijden tot leerlingen die in het regulier onderwijs zijn begonnen. De aanname hierbij is dat een start in regulier onderwijs de groepen leerlingen meer vergelijkbaar maakt, omdat de leerlingen met de zwaarste problematiek beginnen in het so. Ook beperken we de sample tot so-leerlingen in (voormalig) cluster 4. Voor de pro/vso leeftijd beperken we het sample tot vso-leerlingen met het uitstroom profiel arbeid om de vergelijkbaarheid te verhogen.

2.2.2 *Afstand tot school als voorspeller voor plaatsing*
Nadat we de beschrijving hebben beperkt tot deelpopulaties die mogelijk meer vergelijkbaar zijn, onderzoeken we of we, door gebruik te maken van instrumentele variabelen, de verschillen in de uitkomsten als effect kunnen interpreteren. Wanneer voor een deel van de populatie op basis van hun ondersteuningsbehoefte het aanbod van zowel sbo als so of zowel pro als vso passend is, zoeken we naar een variabele die niet samenhangt met de ondersteuningsbehoefte en bepalend kan zijn voor de keuze voor een van de twee onderwijstypen.

Het instrument dat we hier gebruiken is het verschil in afstand tussen het thuisadres van de leerling en de dichtstbijzijnde (v)so school en de afstand tussen het thuisadres van de leerling en de dichtstbijzijnde sbo/pro school. We onderzoeken eerst of de verschilafstand voorspellend is voor het type onderwijs

dat de leerling volgt en testen of de verschillende definities van afstand uitmaken voor het resultaat. Dit resultaat – de zogenoemde first stage – laat zien of afstand inderdaad voorspellend is en bruikbaar is als instrument.

Afstand gebruiken we vervolgens als instrument voor het type gevolgde onderwijs, waarmee we onder een aantal assumpties de uitkomsten als effect kunnen isoleren. Zo moeten we aannemelijk maken dat het gebruikte instrument, afstand, niet gerelateerd is aan factoren die tegelijk onderwijsuitkomsten voorspellen. Het kan bijvoorbeeld zijn dat ouders verhuizen om in de buurt van een onderwijstype te wonen. Hierdoor zou afstand via keuzes van ouders invloed hebben op de onderwijsresultaten. We verkennen daarom de aannemelijkheid dat afstand niet is gerelateerd aan andere geobserveerde factoren die samenhangen met de onderwijsuitkomsten waar we in geïnteresseerd zijn. Daarnaast beperken we de onderzoeksgroepen, bijvoorbeeld door enkel te kijken naar leerlingen die vanaf hun of 4^e (sbo/so) of 11e (pro/vso) levensjaar niet zijn verhuisd.

We laten zien wat het gebruik van het instrument doet met de waargenomen resultaten. Het gaat dan nadrukkelijk over dat deel van de populatie waarbij afstand voorspellend is. Het gaat dus niet om leerlingen die door hun ondersteuningsbehoefte duidelijk op één van de twee onderwijstypen zijn aangewezen. Voor deze groep leerlingen heeft afstand geen voorspellende waarde in de keuze voor de verschillende schooltypen. De schattingen kunnen dus niet worden gegeneraliseerd naar de gehele populatie en moeten met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

2.2.3

Vergelijking voortgezet speciaal onderwijs en voortgezet onderwijs

In hoofdstuk 4 maken we gebruik van een beleidswijziging. Bij samenwerkingsverbanden met een negatieve vereveningsopdracht was in de jaren na de invoering van passend onderwijs een afname in de instroom naar gespecialiseerde onderwijssettings (IvhO 2023, swv). Dit betekent dat er mogelijk leerlingen zijn die wanneer passend onderwijs niet was ingevoerd, wel naar gespecialiseerd onderwijs zouden zijn gegaan en door de invoering van passend onderwijs in het regulier onderwijs zijn onderwezen.

Dit deel start met een beschrijving van de vereveningsopdracht en hoe een positieve of negatieve vereveningsopdracht samenhangt met deelname aan sbo/so en pro/vso voor leerlingen van verschillende leeftijden. Hoewel de effecten van de verevening op populatieniveau beperkt lijken, is het waarschijnlijk dat de effecten van de verevening groter zijn voor groepen leerlingen die een grotere kans hebben om in het niet-reguliere onderwijs te zitten.

In de analyses kijken we daarom in het bijzonder naar leerlingen die op 11-jarige leeftijd in het speciaal onderwijs (so) zitten. Een groot deel van deze leerlingen stroomt door naar het voortgezet speciaal onderwijs (vso), maar een deel van deze leerlingen gaat naar een reguliere vo-school. We onderzoeken of de vereveningsopdracht het percentage so-leerlingen dat doorstroomt naar het reguliere voortgezet onderwijs beïnvloedt. Vervolgens onderzoeken we wat voor deze leerlingen het effect van regulier voortgezet onderwijs is op de kans op het behalen van een startkwalificatie op 18- en 19- jarige leeftijd.

3 Verschillen in schoolprestaties en arbeidsuitkomsten so – sbo en vso – pro

In dit hoofdstuk vergelijken we onderwijsuitkomsten van leerlingen die tussen schooljaar 2010/2011 en 2018/2019 op 9 jarige leeftijd in het speciaal basisonderwijs (sbo) of speciaal onderwijs (so) stonden ingeschreven. We kiezen voor deze twee typen gespecialiseerd onderwijs omdat voor beide typen een indicatie (sinds 2014 een toelaatbaarheidsverklaring) noodzakelijk is én er in de praktijk mogelijk sprake is van overlap tussen deze twee onderwijstypen. Hoewel de schooltypen onder andere wetgeving vallen (sbo onder de WPO en so onder de WEC) een onderscheidende wettelijke opdracht hebben en anders bekostigd worden, kan er in de praktijk sprake zijn van overlap in ondersteunings- en onderwijsaanbod. Daarnaast is de keuze voor een van de onderwijstypen niet altijd dichotoom: een deel van de leerlingen zou op basis van de ondersteuningsbehoeften en de indicatiecriteria van het samenwerkingsverband mogelijk zowel op een school voor speciaal onderwijs als op een school voor speciaal basisonderwijs geplaatst (kunnen) worden. Zo geven leraren van sbo en so aan dat vergelijkbare problematieken in beide onderwijsvormen voorkomen (Ledoux, Roeleveld, & Van Langen, 2012), lijken de leerlingstromen naar sbo en so tot de invoering van passend onderwijs communicerende vaten (Smeets, 2004) en geven sbo-leraren in een verkennend onderzoek aan dat sinds passend onderwijs de toelatingscriteria onduidelijk zijn en het aandeel leerlingen met gedragsproblematiek toeneemt (de Boer & van der Worp, 2016).

Ook vergelijken we onderwijs- en arbeidsmarktitkomsten van leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in het praktijkonderwijs (pro) of het voortgezet speciaal onderwijs (vso) ingeschreven stonden. Voor plaatsing in deze gespecialiseerde onderwijstypen is een indicatie (sinds 2014 toelaatbaarheidsverklaring) noodzakelijk. Ook deze twee onderwijstypen vallen onder andere wetgeving (pro onder de WVO en vso onder de WEC), maar kan in de praktijk sprake zijn van een overlap in het ondersteuningsaanbod, met name tussen het praktijkonderwijs en het aanbod voor leerlingen in het uitstroom profiel vso arbeid.

Na een beschrijving van de kenmerken van de populatie in onze onderzoeksgroepen, vergelijken we de onderwijs- en arbeidsuitkomsten van de leerlingen in het sbo/so en pro/vso. Hier liggen verschillen voor de hand, omdat we alle 9-jarigen in het sbo/so en alle 14-jarigen in het vso pro beschrijven. Verschillen drukken dan waarschijnlijk verschillen in de populatie en onderwijsopdracht uit. Vervolgens bakemen we de populatie af naar subsamples die mogelijk meer vergelijkbaar zijn. We kijken wat dit betekent voor de eerder beschreven verschillen. Tot slot onderzoeken we of we verschillen in uitkomsten voor een deel van de populatie causaal kunnen interpreteren door gebruik te maken van analyses met instrumentele variabelen. We laten zien of het instrument bruikbaar is en wat het gebruik van het instrument doet met de waargenomen resultaten.

3.1 Beschrijving kenmerken, schoolprestaties en arbeidsuitkomsten leerlingen in het sbo/so en pro/vso

3.1.1 Kenmerken so-, sbo-, vso- en pro-leerlingen

De ongecorrigeerde beschrijvingen in de volgende paragrafen zijn gebaseerd op vergelijkingen tussen de populatie 9-jarigen in sbo/so en 14-jarigen in pro/vso: 52.966 sbo-leerlingen, 39.101 so-leerlingen, 47.887 pro-leerlingen en 56.112 vso-leerlingen. Deze leerlingen verschillen in (achtergrond)kenmerken zoals blijkt uit tabel 3.1. In het (v)so zitten relatief minder meisjes dan in het sbo en het praktijk onderwijs. Verder valt op dat in het sbo en het praktijkonderwijs meer leerlingen zitten (37% en 47%) waarvan de ouders mbo2 als hoogst behaalde opleidingsniveau hebben. Ten opzichte van het regulier³ onderwijs is het aandeel meisjes in al deze gespecialiseerde onderwijstypen zoals eerder vastgesteld (zie onder andere CBS, 2023) laag en is het aandeel ouders met mbo2 als hoogst behaalde opleiding hoger.

Ten slotte wonen leerlingen die in het (v)so zitten relatief dichterbij een (v)so school dan leerlingen die in het sbo of het praktijkonderwijs zitten: iets minder dan 400 meter hemelsbreed voor so-, en bijna 600 meter voor vso-leerlingen. Dit is een eerste aanwijzing dat de afstand/reistijd naar school mogelijk een rol speelt bij de keuze voor een bepaald type niet-regulier onderwijs. In paragraaf 3.3.1 volgt een uitgebreidere beschrijving van de relatie tussen woonadres en de dichtstbijzijnde school en type onderwijs.

³ Onder regulier wordt hier verstaan onderwijssoorten waarbij voor plaatsing geen indicatie (sinds 2014 toelaatbaarheidsverklaring) noodzakelijk is

Tabel 3.1: Kenmerken van leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 9 (14) jarige leeftijd in het so of sbo (vso of pro) stonden ingeschreven

Kenmerk	9 jaar oud		14 jaar oud		
	Sbo	So	Pro	Vso	
Geslacht					
	Meisje	33,9	25,2	42,1	26,5
Migratieachtergrond					
	Niet-Western - 1e generatie	2,3	1,7	8,1	2,5
	Niet-Western - 2e generatie	20,1	20,0	25,9	16,6
	Western	6,0	7,5	7,2	6,9
Opleiding ouders					
	Maximaal mbo2	37,2	30,8	46,3	31,8
	Mbo34	30,3	28,6	24,1	27,3
	Hbo	11,0	15,7	6,1	13,9
	Wo	5,5	10,0	2,7	8,7
	Onbekend	16,0	14,8	20,7	18,2
Inschrijvingsjaar					
	2010	12,9	11,8	10,3	9,7
	2011	12,3	11,7	10,5	10,1
	2012	11,9	11,7	11,2	10,6
	2013	10,9	11,3	11,5	11,5
	2014	10,9	11,2	11,7	12,0
	2015	10,2	10,6	11,6	11,4
	2016	10,0	10,0	11,4	11,6
	2017	10,4	10,8	11,2	11,7
	2018	10,7	10,9	10,7	11,5
Afstand tot dichtstbijzijnde school					
	sbo (pro)	3.043	3.150	3.965	4.383
	(v)so	3.892	3.617	3.929	3.758
	Verschilafstand	-849	-467	36	625
Aantal observaties		52.966	39.101	47.887	56.112

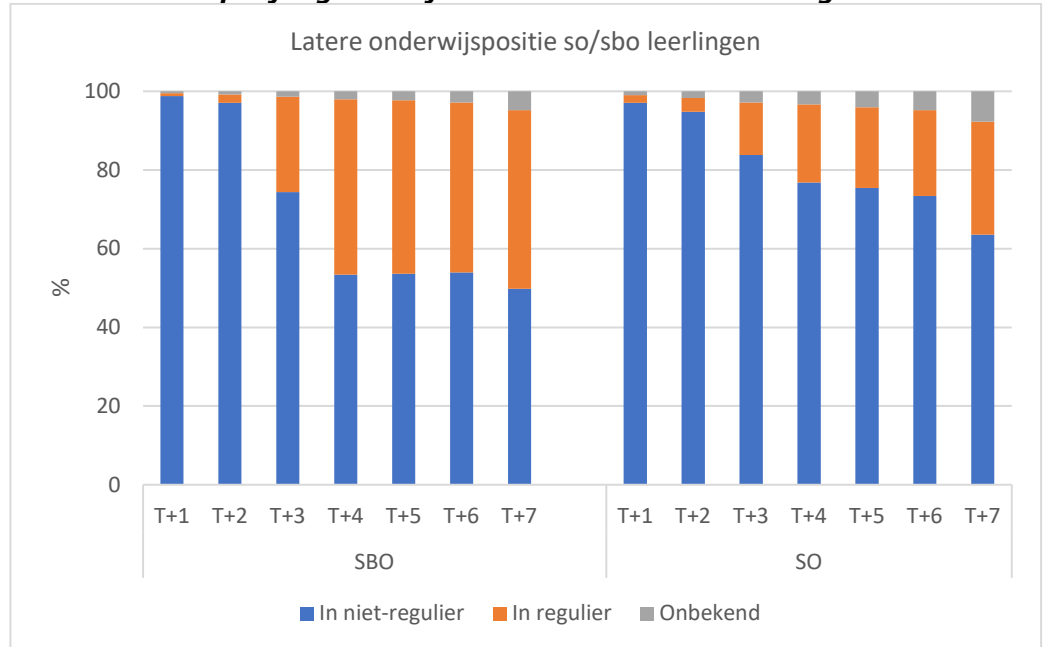
Noot: weergegeven getallen betreffen percentages, met uitzondering van de afstanden tot de dichtstbijzijnde scholen. Deze betreffen de hemelsbrede afstand in meters tussen het thuisadres van de leerling op 1 september van het inschrijvingsjaar naar de dichtstbijzijnde school waarop leerlingen zitten die in het betreffende onderwijstype staan ingeschreven. *Databronnen:* registerdata

3.1.2

Schoolprestaties: onderwijspositie 1 tot 7 jaar later

Bij schoolprestaties brengen we eerst in beeld welk percentage van de leerlingen die op 9 jarige leeftijd waren ingeschreven in het sbo/so en welk percentage van de leerlingen die op 14 jarige leeftijd waren ingeschreven in het pro/vso in de volgende zeven jaren van hun schoolloopbaan instromen in het regulier onderwijs. Figuur 3.1 laat zien dat voor de sbo/so-leerlingen de instroom in het regulier met name samenvalt met de overgang naar het voortgezet onderwijs op 12 en 13 jarige leeftijd (T+3 en T+4). Leerlingen in het speciaal onderwijs stromen in vergelijking met sbo-leerlingen iets vaker tussentijds op 10 en 11 jarige leeftijd uit naar het regulier onderwijs. Vanaf 12 jarige leeftijd is dit vaker het geval bij (voormalig) sbo-leerlingen. De bevinding dat sbo-leerlingen bij de overgang naar het voortgezet onderwijs vaker uitstromen naar regulier onderwijs ten opzichte van so-leerlingen, sluit aan bij Koopman & Ledoux (2016) die instroom in regulier vanuit sbo en so gedurende de basisschoolleeftijd en bij de overgang van de basisschool naar het voortgezet onderwijs in beeld brachten voor de cohorten 2011/2012 tot en met 2014/2015.

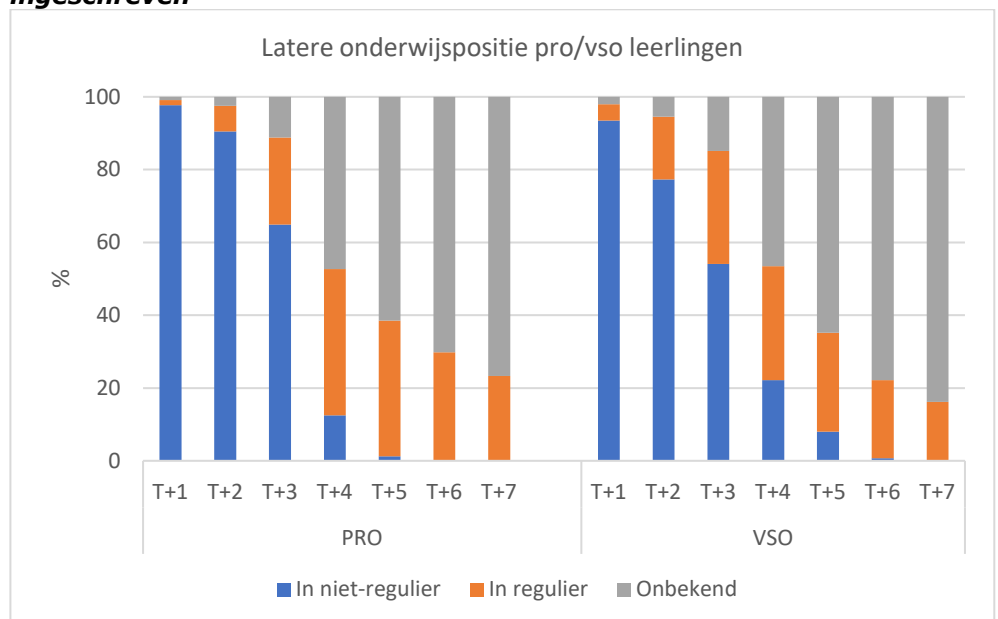
Figuur 3.1a: Latere onderwijsinschrijvingen van leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 9 jarige leeftijd in het so of sbo stonden ingeschreven

Noot: Inschrijvingen in het so, sbo, vso en het pro zijn niet-regulier, overige inschrijvingen in het bo, vo of het mbo zijn regulier. Percentages zijn berekend o.b.v. de cohorten waarbij er niet-ontbrekende waarden kunnen worden verwacht.
Databronnen: registerdata

Voor de leerlingen in de pro/vso-leeftijd laat figuur 3.1b zien dat veel leerlingen vanaf 18 jarige leeftijd (op T+4 50% en dit aandeel groeit) niet meer in het onderwijs (inclusief mbo) aanwezig zijn. Leerlingen die op 14 jarige leeftijd in het pro zaten hebben vanaf 18 jarige leeftijd vaker nog een onderwijsinschrijving. Voor 18 jaar zijn het de vso-leerlingen die iets vaker in het regulier onderwijs geobserveerd worden.

Figuur 3.1b: Latere onderwijsinschrijvingen van leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in het vso of pro stonden ingeschreven

Noot: Inschrijvingen in het vso en het pro zijn niet-regulier, overige inschrijvingen in het vo of het mbo zijn regulier.
 Percentages zijn berekend o.b.v. de cohorten waarbij er niet-ontbrekende waarden kunnen worden verwacht.
Databronnen: registerdata

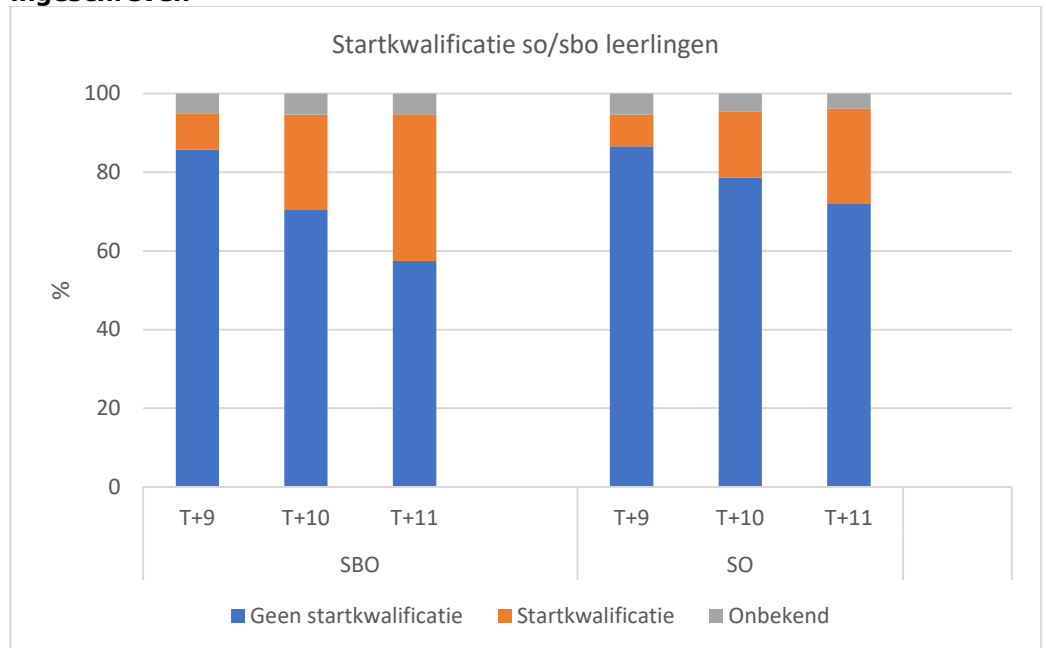
3.1.3

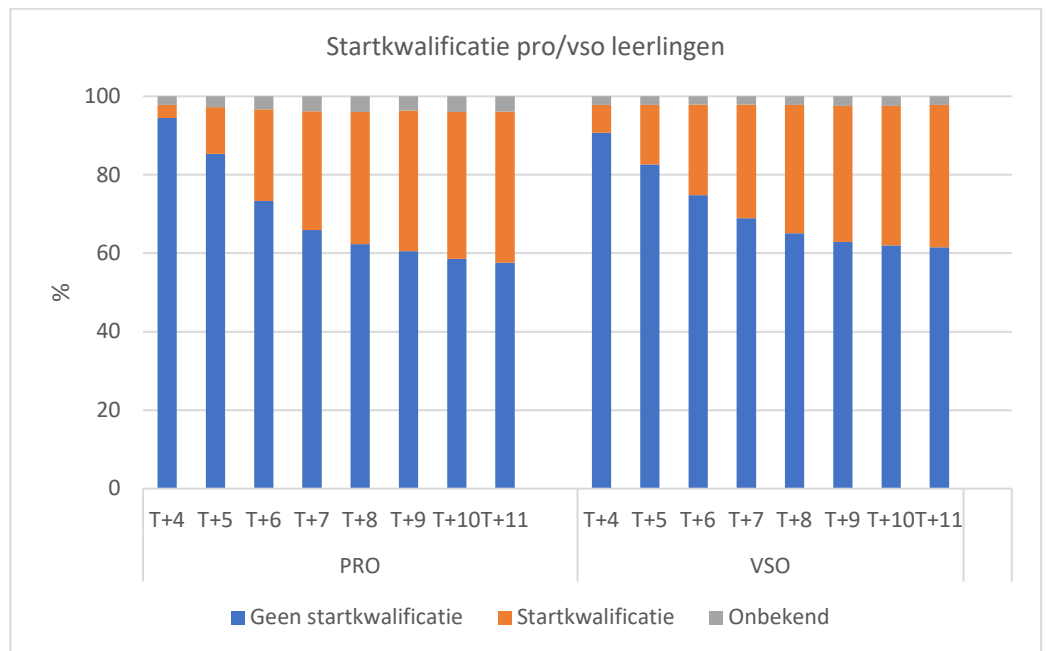
Schoolprestaties: behalen startkwalificatie

Om zicht te krijgen op mogelijke verschillen in schoolprestaties, brengen we naast onderwijspositie, ook in beeld welk deel van de populatie wanneer een startkwalificatie behaalt. Figuur 3.1c toont het percentage leerlingen dat 4 tot 11 jaar na het observatiejaar (sbo/so: 9 jarige leeftijd, pro/vso: 14 jarige leeftijd) een startkwalificatie heeft behaald. Leerlingen die op 9 jarige leeftijd ingeschreven stonden in het speciaal onderwijs behalen in vergelijking met leerlingen die op die leeftijd in het sbo stonden ingeschreven, minder vaak hun startkwalificatie op 19 en 20 jarige leeftijd. Op 18 jarige leeftijd is het verschil voor deze leerlingen iets kleiner. Voor 14 jarige leerlingen in het vso is de kans om hun startkwalificatie te behalen op 18 jarige leeftijd (T+4) iets hoger in vergelijkbaar met leerlingen die op 14 jarige leeftijd praktijkonderwijs volgden.

De geobserveerde verschillen lijken om meerdere redenen voor de hand te liggen. Bij vso kijken we in deze beschrijving naar alle leerlingen, dus ook de leerlingen in het profiel vervolgonderwijs waarbij doelstelling het behalen van een startkwalificatie is en leerlingen met het profiel dagbesteding waarbij het behalen van een startkwalificatie geen doelstelling is. Daarnaast geldt voor leerlingen in het profiel arbeid en dagbesteding en leerlingen die praktijkonderwijs volgen geen kwalificatieplicht. Dit kan betekenen dat deze leerlingen daardoor op latere leeftijd hun startkwalificatie behalen en het onderwijs dat ze volgen niet streeft naar het behalen van een diploma in de nominale studieduur met als doel (uiteindelijk) een startkwalificatie te behalen.

Figuur 3.1c: Behaalde startkwalificatie van leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 9 (14) jarige leeftijd in het so of sbo (vso of pro) stonden ingeschreven

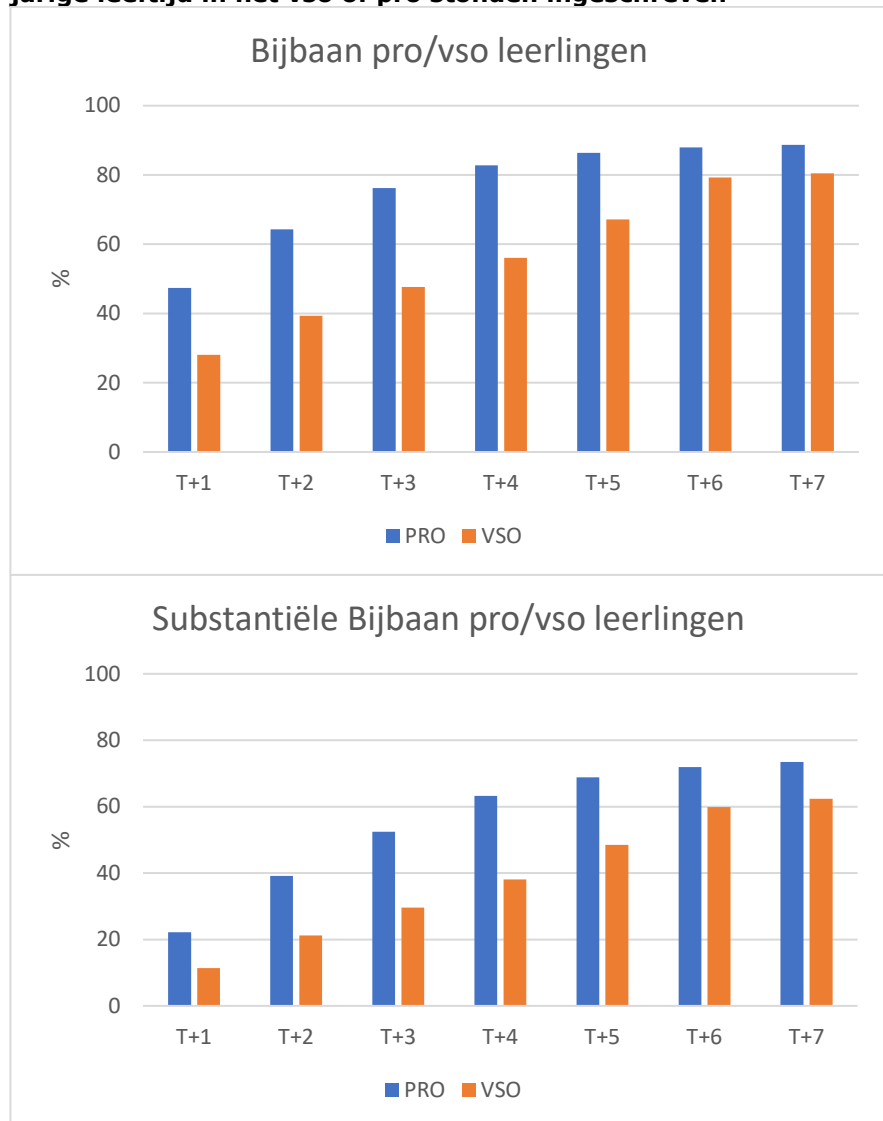

Noot: Een startkwalificatie is een diploma havo, vwo, mbo niveau 2 of hoger. Percentages zijn berekend o.b.v. de cohorten waarbij er niet-ontbrekende waarden kunnen worden verwacht. *Databronnen:* registerdata

3.1.4 *Arbeidsmarktuitkomsten: pro/vso leerlingen met een bijbaan*

We brengen in beeld welk percentage pro- en vso-leerlingen 1 tot 7 jaar na het observatiejaar een (substantiële) bijbaan had. Dit betekent dat de leerling gelijktijdig met een inschrijving in het onderwijs, een baan heeft gehad in het betreffende schooljaar. We definiëren een bijbaan als substantiële bijbaan, wanneer de leerling ten minste zes maanden van het jaar ten minste gemiddeld 16 uur heeft gewerkt. Figuur 3.1d toont dit percentage en laat zien dat leerlingen in het praktijkonderwijs vaker een (substantiële) bijbaan hebben naast hun onderwijsinschrijving dan leerlingen in het vso. Het aantal observaties vanaf 18 jarige leeftijd daalt fors omdat leerlingen vanaf deze leeftijd steeds vaker geen onderwijsinschrijving meer hebben (van 50% tot 75%, zie figuur 3.1b).

Figuur 3.1d Arbeidsmarktuitlekomsten in combinatie met een onderwijsinschrijving van leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in het vso of pro stonden ingeschreven

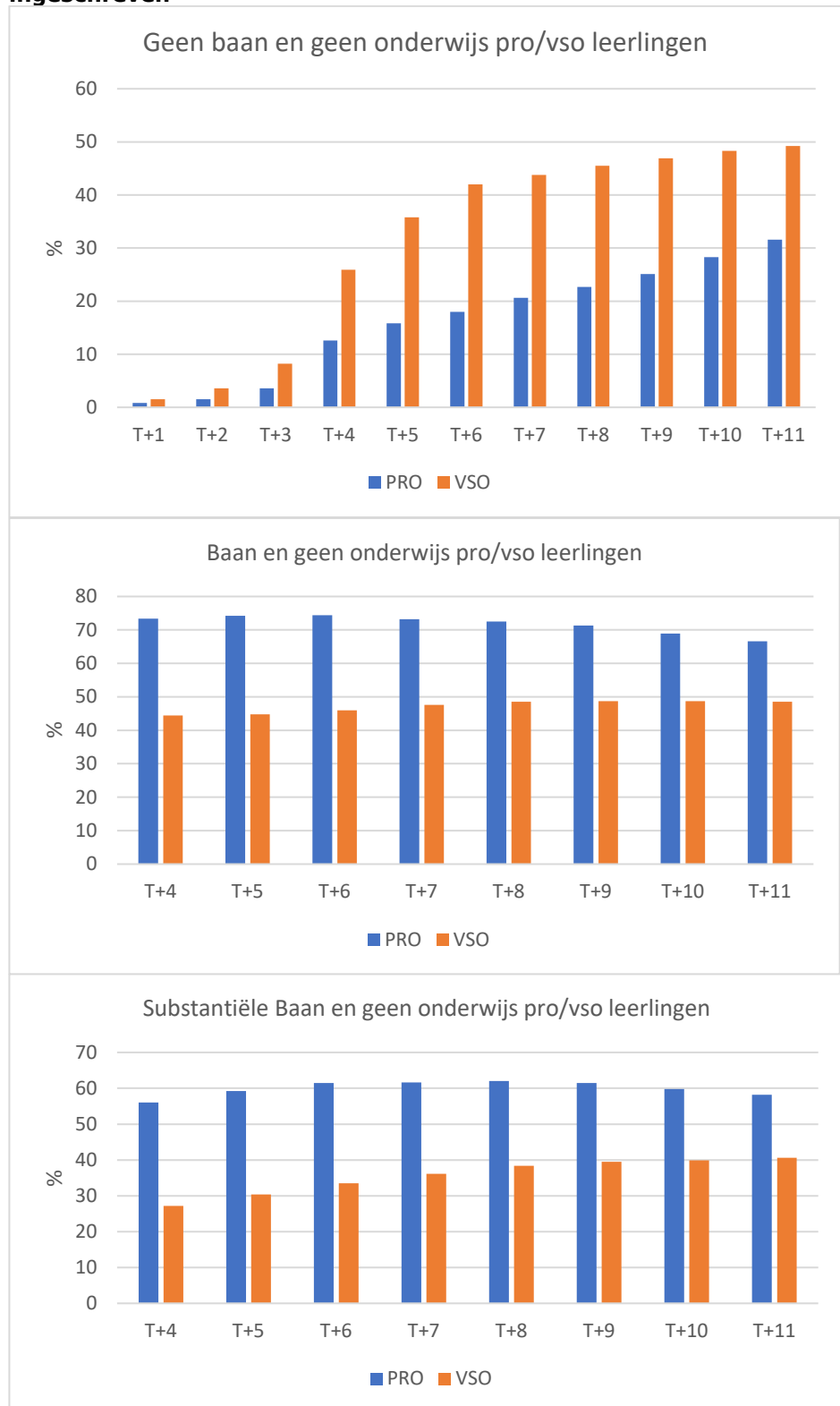
Noot: een leerling heeft een bijbaan gehad wanneer de leerling gelijktijdig met een inschrijving in het onderwijs, een baan heeft gehad gedurende het betreffende schooljaar. Een leerling heeft een substantiële bijbaan gehad wanneer de leerling gelijktijdig met een inschrijving in het onderwijs, een baan heeft gehad gedurende het betreffende schooljaar, waarbij de leerling ten minste 6 maanden van het jaar gemiddeld minstens 16 uur per maand heeft gewerkt. Percentages zijn berekend o.b.v. de leerlingen voor wie in het betreffende jaar een onderwijsinschrijving is geobserveerd. *Databronnen:* registerdata

3.1.5 *Arbeidsmarktuitlekomsten: arbeidsmarktpositie*

Tot slot beschrijven we het percentage pro- en vso-leerlingen dat 1 tot 11 jaar na de observatie op 14 jarige leeftijd in het vso en pro geen onderwijsinschrijving heeft en geen baan, of een (substantiële) baan en geen onderwijsinschrijving. Onder substantiële baan verstaan we dat de leerling in een jaar zonder onderwijsinschrijving ten minste zes maanden van het jaar gemiddeld 48 uur per maand heeft gewerkt. Figuur 3.1e bevestigt het beeld waarover we afgelopen jaren in de Staat van het Onderwijs (Ivho, 2022; Ivho; 2021) rapporteren: het perspectief van vso-leerlingen is somber. In vergelijking

met pro-leerlingen hebben ze vaker geen baan en geen onderwijs, en minder vaak wel een (substantiële) baan en geen onderwijs.

Figuur 3.1e: Latere arbeidsmarktuitskomsten van leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in het vso of pro stonden ingeschreven

Noot: een leerling heeft geen baan en geen onderwijs wanneer de leerling in een bepaald schooljaar geen onderwijsinschrijving in het bekostigd onderwijs heeft, en daarnaast geen baan heeft gehad gedurende het betreffende schooljaar. Percentages zijn berekend o.b.v. de cohorten waarbij er niet-ontbrekende waarden kunnen worden verwacht. Een leerling heeft een baan gehad wanneer de leerling in een jaar waarin deze geen onderwijsinschrijving had een baan heeft gehad. Een leerling heeft een substantiële baan gehad wanneer de leerling in een jaar wanneer deze geen onderwijsinschrijving had een baan heeft gehad, waarbij de leerling ten minste 6 maanden van het jaar gemiddeld minstens 48 uur per maand heeft gewerkt. Percentages zijn berekend o.b.v. de leerlingen voor wie in het betreffende jaar geen onderwijsinschrijving is geobserveerd, en o.b.v. de cohorten waarbij er niet-ontbrekende waarden kunnen worden verwacht. *Databronnen:* registerdata

3.2 Vergelijking schoolprestaties en arbeidsmarktuitskomsten meer vergelijkbare leerlingen; leerlingen in het sbo/so en pro/vso

De algemene vergelijking uit paragraaf 3.1 laat zien dat er afhankelijk van de inschrijving in het onderwijstype op 9 en 14 jaar in de onderwijsjaren na inschrijving verschillen zijn in de uitkomsten. Deze verschillen liggen echter voor de hand omdat de groepen niet vergelijkbaar hoeven te zijn, zo kunnen de verschillen samenhangen met kenmerken van de leerling of kenmerken van het gevolgde onderwijs. Ook kunnen de verschillen samenhangen met de doelen van de typen onderwijs die betrokken zijn in de analyse, bijvoorbeeld so cluster 3. In dit deel proberen we de vergelijkbaarheid van de groepen leerlingen tussen de onderwijstypen op verschillende manieren te vergroten.

Ten eerste voeren we regressieanalyses uit waarbij we de kans op een uitkomstmaat voor een so-leerling ten opzichte van een sbo-leerling schatten. Bij deze schatting corrigeren we voor observeerbare verschillen tussen leerlingen en regio's. De schatting betreft dus de kans voor een so-leerling ten opzichte van een sbo-leerling op instroom in regulier onderwijs – waar pro in dit onderzoek geen onderdeel van is omdat daarvoor een toelaatbaarheidsverklaring noodzakelijk is-. Hierbij is gecorrigeerd voor de invloed op deze kans van geobserveerde verschillen. De geobserveerde achtergrondkenmerken van leerlingen kunnen hierdoor het verschil in uitkomsten van deze analyses niet verklaren. Daarnaast houden we rekening met trends in uitkomsten over de tijd en structurele regionale verschillen, bijvoorbeeld algemene verschillen in werkgelegenheid of taalachterstanden. Deze structurele verschillen tussen regio's kunnen daarmee niet meer het verschil in uitkomsten van de analyses verklaren.

Vervolgens vergroten we de vergelijkbaarheid door de selectie van leerlingen op verschillende manieren te beperken, waarmee de totale populatie die we vergelijken kleiner, maar wel vergelijkbaarder, wordt. Afhankelijk van het type onderwijs dat we vergelijken, beperken we de selectie bij vergelijking 9-jarige leerlingen sbo/so bijvoorbeeld tot leerlingen die hun onderwijsloopbaan in het regulier onderwijs zijn gestart en vergelijken we 9-jarige leerlingen die zijn ingeschreven in het sbo met leerlingen die zij ingeschreven op speciaal onderwijs cluster 4. Bij 14-jarige beperken we de vso-leerlingen tot leerlingen met het uitstroomprofiel arbeid.

3.2.1 *Verskil schoolprestaties sbo/so door rekening te houden met verschillen tussen leerlingen en regio's*

De eerste regressieanalyse voeren we uit op de onderzoeksgroepen uit 3.1. Hierbij corrigeren we voor de geobserveerde verschillen in achtergrondkenmerken tussen leerlingen en houden we rekening met regionale verschillen en trends in uitkomsten over de tijd ("*Jaar*stedelijkheid*nodaal gebied FE*"). Tabel 3.2a laat de resultaten van deze regressie zien. In de rij "SO-leerling: Ja" betreft de schatting het verschil in de kans van een so-leerling

ten opzichte van de kans van een sbo-leerling om terug te keren naar het regulier onderwijs.

De resultaten laten een vergelijkbaar beeld zien als de beschrijvende resultaten uit 3.1.2 en tabellen 3.1a, 3.1c. Ook wanneer we rekening houden met observeerbare leerling-, buurt-, en regionale verschillen is de kans dat sbo-leerlingen terugkeren naar het regulier onderwijs groter dan de kans dat so-leerlingen terugkeren naar het regulier onderwijs. Dit verschil ontstaat vanaf de overgangleeftijd naar het voortgezet onderwijs (T+3, T+4). So-leerlingen hebben op 13- en 14-jarige leeftijd rond de 25 procentpunt minder kans om terug te zijn gekeerd naar regulier onderwijs in vergelijking met sbo-leerlingen. Het verschil wordt iets kleiner vanaf dat leerlingen de overgang kunnen gaan maken naar het mbo (16 jarige leeftijd, T+7). Dit kan mogelijk worden verklaard omdat ook bijvoorbeeld so-leerlingen zonder startkwalificatie in principe toegelaten moeten worden tot de entree-opleiding in het mbo.

Tabel 3.2a: Latere onderwijsinschrijvingen van leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 9 jarige leeftijd in het so of sbo stonden ingeschreven

	T+1 (1)	T+2 (2)	T+3 (3)	T+4 (4)	T+5 (5)	T+6 (6)	T+7 (7)
SO-leerling: Ja	0,011 (0,001)	0,012 (0,001)	-0,116 (0,003)	-0,265 (0,003)	-0,253 (0,004)	-0,232 (0,004)	-0,185 (0,004)
Leerlingkenmerken	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Buurtkenmerken	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Jaar*stedelijkheid *nodaal gebied FE	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
R ²	0,039	0,044	0,074	0,130	0,123	0,110	0,088
Aantal observaties	91.420	90.945	90.222	79.992	70.230	60.986	50.518

Noot: OLS regressies. Sample: Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 9 jarige leeftijd in so of sbo ingeschreven stonden. Afhankelijke variabele: Dummy die de waarde 1 heeft wanneer de leerling in de 7 jaren na het observatiejaar in het regulier onderwijs staat ingeschreven. Leerlingkenmerken die in de regressie zijn meegenomen zijn geslacht, migratieachtergrond, hoogste ouderlijk opleidingsniveau. Meegenomen buurtkenmerken zijn het aandeel huishoudens met een laag (hoog) inkomen, het aandeel huishoudens dat onder het sociaal minimum inkomen zit, het aandeel inwoners met een bijstandsuitkering, het aandeel inwoners met een (westerse of niet-westerse) migratieachtergrond, het aandeel koop (huur) woningen, het aandeel woningen in bezit van woningcorporaties, en de gemiddelde WOZ-waarde van de huizen in de buurt. Robuuste standaardfouten tussen haakjes onder de coëfficiënten. *Databronnen:* Registerdata

Een vergelijkbaar beeld zien we bij kans op het behalen van een startkwalificatie. Leerlingen die op 9 jarige leeftijd in het so zitten hebben 11 jaar later minder vaak een startkwalificatie behaald dan leerlingen die op dezelfde leeftijd in het sbo waren ingeschreven.

Tabel 3.2b: Behaalde startkwalificatie van leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 9 jarige leeftijd in het so of sbo stonden ingeschreven

	T+9 (1)	T+10 (2)	T+11 (3)
SO-leerling: Ja	-0,017 (0,003)	-0,088 (0,006)	-0,155 (0,009)
Leerlingkenmerken	Ja	Ja	Ja
Buurtkenmerken	Ja	Ja	Ja
Jaar*stedelijkheid *nodaal gebied FE	Ja	Ja	Ja
R ²	0,041	0,054	0,081
Aantal observaties	31.720	21.400	10.944

Noot: OLS regressies. Sample: Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 9 jarige leeftijd in so of sbo ingeschreven stonden. Afhankelijke variabele: Dummy die de waarde 1 heeft wanneer de leerling 9 tot 11 jaren na het observatiejaar een startkwalificatie heeft behaald. Leerlingkenmerken die in de regressie zijn meegenomen zijn geslacht, migratieachtergrond, hoogste ouderlijk opleidingsniveau. Meegenomen buurtkenmerken zijn het aandeel huishoudens met een laag (hoog) inkomen, het aandeel huishoudens dat onder het sociaal minimum inkomen zit, het aandeel inwoners met een bijstandsuitkering, het aandeel inwoners met een (westerse of niet-westerse) migratieachtergrond, het aandeel koop (huur) woningen, het aandeel woningen in bezit van woningcorporaties, en de gemiddelde WOZ-waarde van de huizen in de buurt. Robuuste standaardfouten tussen haakjes onder de coëfficiënten. *Databronnen:* Registerdata

3.2.2 *Verskil schoolprestaties sbo/so voor meer vergelijkbare groepen leerlingen*

Nu de (richting van de) verschillen niet verandert wanneer we rekening houden met geobserveerde verschillen tussen leerlingen of buurten en regio's, kijken we of het meer vergelijkbaar maken van de populaties het verschil in uitkomsten beïnvloedt. We voeren dezelfde regressieanalyse uit voor leerlingen die op 9 jarige leeftijd zijn ingeschreven in het sbo of so, maar hun onderwijsloopbaan zijn gestart in het regulier. Van deze leerlingen was aanvankelijk de inschatting dat regulier onderwijs passend is en daarmee uitstroom naar vervolgonderwijs. De groep leerlingen wordt hiermee kleiner, maar mogelijk meer vergelijkbaar. Door deze restrictie sluit je ook de leerlingen uit die hun schoolloopbaan zijn gestart in het speciaal (basis) onderwijs, waarvan in het algemeen de verwachting is dat hun ondersteuningsbehoefte duidelijk is en dermate dat zij zijn aangewezen op het speciaal (basis) onderwijs. De uitkomsten van deze regressieanalyse zijn terug te vinden in het technisch rapport en zijn vergelijkbaar met de resultaten uit tabel 3.2a. Bij deze vergelijking houden we er geen rekening mee dat verwijzing naar so gemiddeld genomen ongeveer 1 jaar eerder lijkt plaats te vinden en leerlingen daardoor mogelijk minder hebben kunnen profiteren van het aanbod van het regulier onderwijs. Tegelijk zou de aanname ook kunnen zijn dat ze eerder een aanbod hebben gekregen dat is afgestemd op hun ondersteuningsbehoefte. We hebben daarom ook getest of de resultaten anders zijn wanneer we leerlingen vergelijken die op 7 of 11 jarige leeftijd in het so of sbo stonden ingeschreven (appendix technisch rapport), dit blijkt niet het geval.

Een tweede manier om de leerlingen meer vergelijkbaar te maken is door het gevolgde onderwijs meer vergelijkbaar te maken. Sbo valt onder de wet WPO en verzorgt in principe een vergelijkbaar onderwijsaanbod als het regulier onderwijs. In de praktijk is de uitstroom veelal naar praktijkonderwijs. So valt onder de wet WEC en kent drie uitstroomprofielen. Bij het uitstroomprofiel vervolgonderwijs moet het onderwijsaanbod aan dezelfde eisen voldoen als het regulier onderwijs, aangevuld met leergebied overstijgende doelen. Om leerlingen vergelijkbaar te maken, kunnen we de populatie waarmee we de sbo-leerlingen vergelijken daarom verder beperken tot leerlingen die speciaal onderwijs volgen met beoogde uitstroom naar vervolgonderwijs. We selecteren daarom leerlingen die op 9 jarige leeftijd een inschrijving hadden bij een so school voor (voormalig) cluster 4 onderwijs als vergelijkingsgroep. Cluster 3 kent ook een onderwijsaanbod voor leerlingen met uitstroom naar vervolgonderwijs, het gaat dan doorgaans om langdurig zieke leerlingen. Sbo scholen bieden voor deze leerlingen in de regel niet de noodzakelijke (medische) faciliteiten. Deze leerlingen laten we buiten deze analyse. Ook de uitstroom naar regulier onderwijs is een vergelijkbare maat: het gaat om uitstroom naar een onderwijsvorm waar geen toelaatbaarheidsverklaring voor nodig is. De meerderheid van het so stroomt uit naar vso en van sbo naar praktijkonderwijs, beide vormen beschouwen we in dit onderzoek als niet-regulier.

Tabel 3.2c laat zien wat de kans op uitstroom naar regulier voor een so-leerling in vergelijking met een sbo leerling is wanneer we de vergelijking beperken tot sbo en so cluster 4. We zien hier dat de so-leerling nog steeds minder kans heeft, maar dat het verschil in de kans op uitstroom naar regulier tussen sbo en so kleiner wordt dan bij de vergelijking van de gehele populatie.

Wanneer we aannemelijk vinden dat de populaties inderdaad meer vergelijkbaar zijn, betekent dit dat er wel een verschil is, maar dat het verschil minder groot is dan op basis van de gehele populatie gedacht kan worden.

Tabel 3.2c: Latere onderwijsinschrijvingen van leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 9 jarige leeftijd in het so cluster 4 of sbo stonden ingeschreven

	T+1	T+2	T+3	T+4	T+5	T+6	T+7
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
SO-leerling: Ja	0,011 (0,001)	0,018 (0,002)	-0,080 (0,004)	-0,223 (0,005)	-0,210 (0,005)	-0,186 (0,005)	-0,062 (0,006)
Leerlingkenmerken	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Buurtkenmerken	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Jaar*stedelijkheid *nodaal gebied FE	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
R ²	0,053	0,062	0,079	0,114	0,110	0,102	0,081
Aantal observaties	69.190	68.881	68.416	60.708	53.420	46.482	38.565

Noot: OLS regressies. Sample: Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 9 jarige leeftijd in cluster 4 so of het sbo ingeschreven stonden. Afhankelijke variabele: Dummy die de waarde 1 heeft wanneer de leerling in de 7 jaren na het observatiejaar in het regulier onderwijs staat ingeschreven. Leerlingkenmerken die in de regressie zijn meegenomen zijn geslacht, migratieachtergrond, hoogste ouderlijk opleidingsniveau. Meegenomen buurtkenmerken zijn het aandeel huishoudens met een laag (hoog) inkomen, het aandeel huishoudens dat onder het sociaal minimum inkomen zit, het aandeel inwoners met een bijstandsuitkering, het aandeel inwoners met een (westerse of niet-westerse) migratieachtergrond, het aandeel koop (huur) woningen, het aandeel woningen in bezit van woningcorporaties, en de gemiddelde WOZ-waarde van de huizen in de buurt. Robuuste standaardfouten tussen haakjes onder de coëfficiënten.
Databronnen: Registerdata

Een vergelijkbaar resultaat zien we bij de resultaten op het gebied van de startkwalificatie. Leerlingen die op 9 jarige leeftijd in het so zitten hebben 11 jaar later minder vaak een startkwalificatie dan leerlingen die op dezelfde leeftijd in het sbo zaten. Ook hier is er weinig verschil tussen de gehele sample en degenen die in het reguliere basisonderwijs zijn begonnen (technisch rapport, tabel 4.6). Wel zijn de verschillen tussen so-leerlingen in cluster 4 en sbo-leerlingen kleiner. Hier is het verschil in de kans op een startkwalificatie op 20 jarige leeftijd 5.5 procentpunt (tabel 3.2d) tegenover een verschil van 15 procentpunt bij de gehele populatie (tabel 3.2b). Ook deze schattingen wijzen erop dat de kansen voor leerlingen in het so in vergelijking met het sbo kleiner zijn, maar dat het verschil minder groot is dan gedacht op basis van een vergelijking van de gehele populatie.

Tabel 3.2d: Behaalde startkwalificatie van leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 9 jarige leeftijd in het so cluster 4 of sbo stonden ingeschreven

	T+9	T+10	T+11
	(1)	(2)	(3)
SO-leerling: Ja	0,033 (0,005)	-0,007 (0,009)	-0,055 (0,013)
Leerlingkenmerken	Ja	Ja	Ja
Buurtkenmerken	Ja	Ja	Ja
Jaar*stedelijkheid *nodaal gebied FE	Ja	Ja	Ja
R ²	0,055	0,060	0,081
Aantal observaties	24.117	16.305	8.306

Noot: OLS regressies. Sample: Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 9 jarige leeftijd in cluster 4 van het so of het sbo ingeschreven stonden. Afhankelijke variabele: Dummy die de waarde 1 heeft wanneer de leerling 9 tot 11 jaren na het observatiejaar een startkwalificatie heeft behaald. Leerlingkenmerken die in de regressie zijn meegenomen zijn geslacht, migratieachtergrond, hoogste ouderlijk opleidingsniveau. Meegenomen buurtkenmerken zijn het aandeel huishoudens met een laag (hoog) inkomen, het aandeel huishoudens dat onder het sociaal minimum inkomen zit, het aandeel inwoners met een bijstandsuitkering, het aandeel inwoners met een (westerse of niet-westerse) migratieachtergrond, het aandeel koop (huur) woningen, het aandeel woningen in bezit van woningcorporaties, en de gemiddelde WOZ-waarde van de huizen in de buurt.. Robuuste standaardfouten tussen haakjes onder de coëfficiënten.
Databronnen: Registerdata

3.2.3

Verskil instroom regulier pro/vso voor meer vergelijkbare populaties

Ook bij pro/vso voeren we de eerste regressieanalyse uit op de totale populatie, vergelijkbaar aan de populatie uit 3.1. Hierbij corrigeren we voor de geobserveerde verschillen in achtergrondkenmerken tussen leerlingen en houden we rekening met regionale verschillen en trends in uitkomsten over de tijd ("Jaar*stedelijkheid*nodaal gebied FE"). Tabel 3.2e laat de resultaten van deze regressie zien, waarbij in de rij "VSO-leerling: Ja" het verschil in de kans van een vso-leerling ten opzichte van de pro-leerling om de jaren na de inschrijving (op 14 jaar) in het pro/vso om terug te keren naar het regulier onderwijs.

De resultaten laten een vergelijkbaar beeld zien als de beschrijvende resultaten uit 3.1.2. De kans op een terugkeer in het regulier onderwijs is de eerste 3 jaar hoger voor vso-leerlingen (tabel 3.2e). Vanaf 18 jarige leeftijd (T+4) zitten pro-leerlingen vaker in het regulier onderwijs. Hierbij dient wel te worden opgemerkt dat het hier gaat om leerlingen die überhaupt nog een onderwijsinschrijving hebben. Zoals de aantallen onderaan de tabel laten zien, daalt het aantal leerlingen dat onderwijs volgt fors vanaf deze leeftijd.

Tabel 3.2e: Latere onderwijsinschrijvingen in het regulier onderwijs van leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in het vso of pro stonden ingeschreven

	T+1 (1)	T+2 (2)	T+3 (3)	T+4 (4)	T+5 (5)	T+6 (6)	T+7 (7)
VSO-leerling: Ja	0,030 (0,001)	0,106 (0,002)	0,090 (0,003)	-0,184 (0,005)	-0,203 (0,004)	-0,026 (0,003)	-0,010 (0,002)
Leerlingkenmerken	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Buurtkenmerken	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Jaar*stedelijkheid *nodaal gebied FE	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
R ²	0,048	0,070	0,066	0,121	0,200	0,110	0,122
Aantal observaties	102.502	99.744	90.297	49.098	29.588	17.632	11.060

Noot: OLS regressies. Sample: Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in vso of pro ingeschreven stonden. Afhankelijke variabele: Dummy die de waarde 1 heeft wanneer de leerling in de 7 jaren na het observatiejaar in het regulier onderwijs staat ingeschreven. Leerlingkenmerken die in de regressie zijn meegenomen zijn geslacht, migratieachtergrond, hoogste ouderlijk opleidingsniveau. Meegenomen buurtkenmerken zijn het aandeel huishoudens met een laag (hoog) inkomen, het aandeel huishoudens dat onder het sociaal minimum inkomen zit, het aandeel inwoners met een bijstandsuitkering, het aandeel inwoners met een (westerse of niet-westerse) migratieachtergrond, het aandeel koop (huur) woningen, het aandeel woningen in bezit van woningcorporaties, en de gemiddelde WOZ-waarde van de huizen in de buurt. Robuuste standaardfouten tussen haakjes onder de coëfficiënten. *Databronnen:* Registerdata

Een mogelijke verklaring voor de hogere kans op instroom in regulier voor vso-leerlingen betreft de selectie van vso-leerlingen. Vso-leerlingen met het uitstroomprofiel vervolgonderwijs zijn onderdeel van het sample en hebben mogelijk een hogere kans op instroom in regulier (inclusief mbo) omdat het regulier onderwijs een vergelijkbaar diplomagericht aanbod verzorgt als de leerroute die ze volgen in het vso. Om de populatie meer vergelijkbaar te maken, beperken we de analyses in tabel 3.2f tot een vergelijking van pro-leerlingen met vso-leerlingen in het uitstroomprofiel arbeid. Deze beperking maakt dat de kans op uitstroom naar regulier de eerste twee jaar (T+1 en T+2) nauwelijks verschilt.

Tabel 3.2f: Latere onderwijsinschrijvingen in het regulier onderwijs van leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in het vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt of pro stonden ingeschreven

	T+1	T+2	T+3	T+4	T+5	T+6	T+7
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
VSO-leerling: Ja	0,0002 (0,001)	0,0005 (0,003)	-0,0074 (0,005)	-0,0328 (0,008)	-0,0299 (0,010)	-0,0061 (0,007)	-0,0033 (0,008)
Leerlingkenmerken	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Buurtkenmerken	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Jaar*stedelijkheid *nodaal gebied FE	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
R ²	0,062	0,079	0,110	0,223	0,318	0,174	0,187
Aantal observaties	59.411	58.208	52.854	27.510	16.931	10.878	7.006

Noot: OLS regressies. Sample: Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in vso uitstroomprofiel arbeid of pro ingeschreven stonden. Afhankelijke variabele: Dummy die de waarde 1 heeft wanneer de leerling in de 7 jaren na het observatiejaar in het regulier onderwijs staat ingeschreven. Leerlingkenmerken die in de regressie zijn meegenomen zijn geslacht, migratieachtergrond, hoogste ouderlijk opleidingsniveau. Meegenomen buurtkenmerken zijn het aandeel huishoudens met een laag (hoog) inkomen, het aandeel huishoudens dat onder het sociaal minimum inkomen zit, het aandeel inwoners met een bijstandsuitkering, het aandeel inwoners met een (westerse of niet-westerse) migratieachtergrond, het aandeel koop (huur) woningen, het aandeel woningen in bezit van woningcorporaties, en de gemiddelde WOZ-waarde van de huizen in de buurt. Robuuste standaardfouten tussen haakjes onder de coëfficiënten. *Databronnen:* Registerdata

3.2.4

Verskil startkwalificatie pro/vso voor meer vergelijkbare populaties

Tabel 3.2g (zonder restricties bij selectie vso) en 3.2h (selectie vso beperkt tot leerlingen in uitstroomprofiel arbeid) bevatten de regressieresultaten voor de uitkomst startkwalificatie. Op 18 jarige leeftijd (T+4) hebben vso-leerlingen een iets hogere kans om hun startkwalificatie behaald te hebben dan leerlingen in het pro. Vanaf 20 jarige leeftijd (T+6) keert dit om. Vermoedelijk is dit door een combinatie van de selectie van vso-leerlingen van alle uitstroomprofielen, waarbij een deel – de leerlingen in het uitstroomprofiel vervolgonderwijs – is gericht op het behalen van een startkwalificatie én omdat voor pro (en vso profiel dagbesteding en arbeid) leerlingen geen kwalificatieplicht geldt. Mogelijk duurt een route naar een startkwalificatie daardoor voor pro-leerlingen gemiddeld langer.

Tabel 3.2g: Behaalde startkwalificatie van leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in het vso of pro stonden ingeschreven

	T+4	T+5	T+6	T+7	T+8	T+9	T+10	T+11
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
VSO-leerling: Ja	0,030 (0,001)	0,022 (0,002)	-0,021 (0,003)	-0,035 (0,004)	-0,035 (0,005)	-0,035 (0,006)	-0,045 (0,007)	-0,046 (0,010)
Leerlingkenmerken	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Buurtkenmerken	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Jaar*stedelijkheid *nodaal gebied FE	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
R ²	0,046	0,047	0,053	0,056	0,058	0,060	0,063	0,067
Aantal observaties	90.329	78.487	66.708	54.975	42.966	31.357	20.389	10.050

Noot: OLS regressies. Sample: Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in vso of pro ingeschreven stonden. Afhankelijke variabele: Dummy die de waarde 1 heeft wanneer de leerling in de 4 tot 11 jaren na het observatiejaar een opleidingsniveau heeft bereikt dat een startkwalificatie heeft. Leerlingkenmerken die in de regressie zijn meegenomen zijn geslacht, migratieachtergrond, hoogste ouderlijk opleidingsniveau. Meegenomen buurtkenmerken zijn het aandeel huishoudens met een laag (hoog) inkomen, het aandeel huishoudens dat onder het sociaal minimum inkomen zit, het aandeel inwoners met een bijstandsuitkering, het aandeel inwoners met een (westerse of niet-westerse) migratieachtergrond, het aandeel koop (huur) woningen, het aandeel woningen in bezit van woningcorporaties, en de gemiddelde WOZ-waarde van de huizen in de buurt. Robuuste standaardfouten tussen haakjes onder de coëfficiënten. *Databronnen:* Registerdata

Hetzelfde zou echter kunnen gelden voor vso-leerlingen in het profiel arbeid, omdat ook daar geen kwalificatieplicht geldt. Wanneer we de selectie vso-leerlingen tot dit uitstroomprofiel beperken (tabel 3.2h), zijn de verschillen alle jaren groter in het voordeel van de pro-leerling.

Tabel 3.2h: Behaalde startkwalificatie van leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in het vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt of pro stonden ingeschreven

	T+4 (1)	T+5 (2)	T+6 (3)	T+7 (4)	T+8 (5)	T+9 (6)	T+10 (7)	T+11 (8)
VSO-leerling: Ja	-0,008 (0,002)	-0,047 (0,003)	-0,118 (0,005)	-0,148 (0,006)	-0,162 (0,007)	-0,172 (0,009)	-0,208 (0,012)	-0,223 (0,020)
Leerlingenkenmerken	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Buurtkenmerken	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Jaar*stedelijkheid *nodaal gebied FE	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
R ²	0,058	0,079	0,102	0,108	0,110	0,113	0,117	0,117
Aantal observaties	52.278	45.202	38.265	31.359	24.463	17.667	11.119	5.208

Noot: OLS regressies. Sample: Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in vso uitstroomprofiel arbeid of pro ingeschreven stonden. Afhankelijke variabele: Dummy die de waarde 1 heeft wanneer de leerling in de 4 tot 11 jaren na het observatiejaar een opleidingsniveau heeft bereikt dat een startkwalificatie heeft. Leerlingenkenmerken die in de regressie zijn meegenomen zijn geslacht, migratieachtergrond, hoogste ouderlijk opleidingsniveau. Meegenomenbuurtkenmerken zijn het aandeel huishoudens met een laag (hoog) inkomen, het aandeel huishoudens dat onder het sociaal minimum inkomen zit, het aandeel inwoners met een bijstandsuitkering, het aandeel inwoners met een (westerse of niet-westerse) migratieachtergrond, het aandeel koop (huur) woningen, het aandeel woningen in bezit van woningcorporaties, en de gemiddelde WOZ-waarde van de huizen in de buurt. Robuuste standaardfouten tussen haakjes onder de coëfficiënten. *Databronnen:* Registerdata

3.2.5

Arbeidsmarktuitskomsten pro/vso voor meer vergelijkbare populaties

Tabellen 3.2i en 3.2j bevat de resultaten voor de bijbaan-uitskomsten. Vso-leerlingen hebben minder vaak werk naast hun onderwijsinschrijving dan pro-leerlingen. Dit geldt voor zowel de gehele sample vso-leerlingen als voor degenen met uitstroomprofiel arbeid. Het verschil wat betreft substantiële bijbaan is iets kleiner, maar nog steeds significant (tabel 4.12 technisch rapport).

Tabel 3.2i: Arbeidsmarktuitskomsten (bijbaan) in combinatie met een onderwijsinschrijving van leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in het vso of pro stonden ingeschreven

	T+1 (1)	T+2 (2)	T+3 (3)	T+4 (4)
VSO-leerling: Ja	-0,213 (0,003)	-0,267 (0,003)	-0,307 (0,003)	-0,291 (0,004)
Leerlingenkenmerken	Ja	Ja	Ja	Ja
Buurtkenmerken	Ja	Ja	Ja	Ja
Jaar*stedelijkheid *nodaal gebied FE	Ja	Ja	Ja	Ja
R ²	0,104	0,120	0,148	0,166
Aantal observaties	102.502	99.744	90.297	49.098

Noot: OLS regressies. Sample: Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in vso of pro ingeschreven stonden. Afhankelijke variabele: Dummy die de waarde 1 heeft wanneer de leerling in de 1 tot 4 jaren na het observatiejaar een bijbaan heeft naast zijn of haar onderwijsinschrijving. Leerlingenkenmerken die in de regressie zijn meegenomen zijn geslacht, migratieachtergrond, hoogste ouderlijk opleidingsniveau. Meegenomen buurtkenmerken zijn het aandeel huishoudens met een laag (hoog) inkomen, het aandeel huishoudens dat onder het sociaal minimum inkomen zit, het aandeel inwoners met een bijstandsuitkering, het aandeel inwoners met een (westerse of niet-westerse) migratieachtergrond, het aandeel koop (huur) woningen, het aandeel woningen in bezit van woningcorporaties, en de gemiddelde WOZ-waarde van de huizen in de buurt. Robuuste standaardfouten tussen haakjes onder de coëfficiënten. *Databronnen:* Registerdata

Tabel 3.2j: Arbeidsmarktuitskomsten (bijbaan) in combinatie met een onderwijsinschrijving van leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in het vso uitstroomprofiel arbeid of pro stonden ingeschreven

	T+1 (1)	T+2 (2)	T+3 (3)	T+4 (4)
Bijbaan				
VSO-leerling: Ja	-0,241 (0,005)	-0,285 (0,005)	-0,294 (0,006)	-0,267 (0,008)
Leerlingkenmerken	Ja	Ja	Ja	Ja
Buurtkenmerken	Ja	Ja	Ja	Ja
Jaar*stedelijkheid *nodaal gebied FE	Ja	Ja	Ja	Ja
R ²	0,126	0,134	0,146	0,170
Aantal observaties	59.411	58.208	52.854	27.510

Noot: OLS regressies. Sample: Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in vso uitstroomprofiel arbeid of pro ingeschreven stonden. Afhankelijke variabele: Dummy die de waarde 1 heeft wanneer de leerling in de 1 tot 4 jaren na het observatiejaar een (substantiële) bijbaan heeft naast zijn of haar onderwijsinschrijving. Leerlingkenmerken die in de regressie zijn meegenomen zijn geslacht, migratieachtergrond, hoogste ouderlijk opleidingsniveau. Meegenomen buurtkenmerken zijn het aandeel huishoudens met een laag (hoog) inkomen, het aandeel huishoudens dat onder het sociaal minimum inkomen zit, het aandeel inwoners met een bijstandsuitkering, het aandeel inwoners met een (westerse of niet-westerse) migratieachtergrond, het aandeel koop (huur) woningen, het aandeel woningen in bezit van woningcorporaties, en de gemiddelde WOZ-waarde van de huizen in de buurt. Robuuste standaardfouten tussen haakjes onder de coëfficiënten. *Databronnen:* Registerdata

Tot slot kijken we naar de latere arbeidsmarktuitskomsten. Tabel 3.2k toont de kans op het hebben van geen baan en geen onderwijs of het hebben van een baan en geen onderwijs voor de gehele populatie. Dit laat zien dat de kans voor de vso-leerling in alle opzichten somberder is ten opzichte van de pro-leerling.

Tabel 3.2k: Latere arbeidsmarktuitskomsten van leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in het vso of pro stonden ingeschreven

	T+4 (4)	T+5 (5)	T+6 (6)	T+7 (7)	T+8 (8)	T+9 (9)	T+10 (10)	T+11 (11)
Geen baan & geen onderwijs								
VSO-leerling: Ja	0,151 (0,003)	0,223 (0,003)	0,268 (0,004)	0,261 (0,004)	0,257 (0,005)	0,250 (0,006)	0,234 (0,007)	0,217 (0,010)
R ²	0,074	0,101	0,118	0,111	0,104	0,104	0,098	0,094
Aantal observaties	92.425	80.511	68.555	56.631	44.295	32.344	21.057	10.367
Baan & geen onderwijs								
VSO-leerling: Ja	-0,318 (0,005)	-0,325 (0,004)	-0,314 (0,004)	-0,289 (0,005)	-0,277 (0,005)	-0,264 (0,006)	-0,242 (0,007)	-0,227 (0,010)
R ²	0,180	0,168	0,153	0,136	0,123	0,119	0,108	0,102
Aantal observaties	43.327	50.923	50.923	45.571	37.923	28.977	19.524	9.838
Controlevariabelen in alle kolommen								
Leerlingkenmerken	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Buurtkenmerken	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Jaar*stedelijkheid *nodaal gebied FE	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja

Noot: OLS regressies. Sample: Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in vso of pro ingeschreven stonden. Afhankelijke variabele: Dummy die de waarde 1 heeft wanneer de leerling in de 4 tot 11 jaren na het observatiejaar: geen baan of onderwijsinschrijving heeft (panel 1), een baan heeft en geen onderwijsinschrijving (panel 2), een substantiële baan heeft en geen onderwijsinschrijving (panel 3). Leerlingkenmerken die in de regressie zijn meegenomen zijn geslacht, migratieachtergrond, hoogste ouderlijk opleidingsniveau. Meegenomen buurtkenmerken zijn het aandeel huishoudens met een laag (hoog) inkomen, het aandeel huishoudens dat onder het sociaal minimum inkomen zit, het aandeel inwoners met een bijstandsuitkering, het aandeel inwoners met een (westerse of niet-westerse) migratieachtergrond, het aandeel koop (huur) woningen, het aandeel woningen in bezit van woningcorporaties, en de gemiddelde WOZ-waarde van de huizen in de buurt. Robuuste standaardfouten tussen haakjes onder de coëfficiënten. *Databronnen:* Registerdata

Ook hier kan het beeld worden beïnvloed doordat de selectie vso-leerlingen in alle drie de uitstroomprofielen bevat. Tabel 3.2l beperkt de vergelijking tot vso-leerlingen in het uitstroomprofiel arbeid. Ook hier wordt het verschil bij beperking van de selectie kleiner, maar het verschil blijft aanwezig.

Tabel3.2I: Latere arbeidsmarktuitskomsten van leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in het vso uitstroomprofiel arbeid of pro stonden ingeschreven

	T+4 (4)	T+5 (5)	T+6 (6)	T+7 (7)	T+8 (8)	T+9 (9)	T+10 (10)	T+11 (11)
Geen baan & geen onderwijs								
VSO-leerling: Ja	0,135 (0,005)	0,187 (0,006)	0,201 (0,006)	0,198 (0,007)	0,194 (0,008)	0,187 (0,010)	0,161 (0,014)	0,136 (0,025)
R ²	0,084	0,096	0,098	0,093	0,090	0,087	0,089	0,092
Aantal observaties	53.389	46.456	39.516	32.504	25.378	18.306	11.557	5.408
Baan & geen onderwijs								
VSO-leerling: Ja	-0,244 (0,008)	-0,234 (0,007)	-0,216 (0,007)	-0,209 (0,008)	-0,208 (0,009)	-0,198 (0,011)	-0,170 (0,014)	-0,142 (0,025)
R ²	0,173	0,143	0,127	0,120	0,112	0,105	0,103	0,101
Aantal observaties	25.879	29.525	28.638	25.498	21.274	16.140	10.573	5.106
Controlevariabelen in alle kolommen								
Leerlingkenmerken	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Buurtkenmerken	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Jaar*stedelijkheid *nodaal gebied FE	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja

Noot: OLS regressies. Sample: Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in vso uitstroomprofiel arbeid of pro ingeschreven stonden. Afhankelijke variabele: Dummy die de waarde 1 heeft wanneer de leerling in de 4 tot 11 jaren na het observatiejaar: geen baan of onderwijsinschrijving heeft (panel 1), een baan heeft en geen onderwijsinschrijving (panel 2), een substantiële baan heeft en geen onderwijsinschrijving (panel 3). Leerlingkenmerken die in de regressie zijn meegenomen zijn geslacht, migratieachtergrond, hoogste ouderlijk opleidingsniveau. Meegenomen buurtkenmerken zijn het aandeel huishoudens met een laag (hoog) inkomen, het aandeel huishoudens dat onder het sociaal minimum inkomen zit, het aandeel inwoners met een bijstandsuitkering, het aandeel inwoners met een (westerse of niet-westerse) migratieachtergrond, het aandeel koop (huur) woningen, het aandeel woningen in bezit van woningcorporaties, en de gemiddelde WOZ-waarde van de huizen in de buurt. Robuuste standaardfouten tussen haakjes onder de coëfficiënten. *Databronnen:* Registerdata

Bovenstaande tabel laat een subset van de resultaten zien. Zie het technisch rapport voor een volledig overzicht.

3.3 Verschillen in schoolprestaties en arbeidsmarktuitskomsten en verschil in onderwijstype: een verkenning van causaliteit

Met de regressieanalyses uit 3.2 hebben we het fundamentele probleem van vergelijkbaarheid tussen groepen leerlingen in het gespecialiseerd onderwijs echter niet opgelost. Op basis van wat we kunnen observeren hebben we de groepen mogelijk meer vergelijkbaar gemaakt, maar allerlei factoren die we niet observeren kunnen een rol blijven spelen in de keuze voor een gespecialiseerd onderwijstype. Deze factoren kunnen ook van invloed zijn op de onderwijssuitskomsten en samenhangen met een verschil in ondersteuningsbehoeften. Dit betekent dat het verschil in uitkomsten nog steeds een uitdrukking kan zijn van verschil in (ernst van) ondersteuningsbehoeften – een selectie effect -, waardoor de vergelijking beperkt blijft en het verschil in uitkomsten niet toegeschreven kan worden aan het verschil in type onderwijs. Om te proberen de onderwijseffecten van deze selectie-effecten te scheiden in de vergelijking van de verschillende onderwijstypen, gebruiken we afstand als instrumentele variabele.

Het idee hierachter is, dat er een groep leerlingen is, die gezien hun ondersteuningsbehoeften, zowel terecht zou kunnen in het sbo als in het so (of in het vso of pro). Voor deze twijfelgevallen is het mogelijk dat een kortere reisafstand/reistijd de aantrekkelijkheid van één van de alternatieven verhoogt en daarmee de keuze van het samenwerkingsverband voor de afgifte van een toelaatbaarheidsverklaring voor een van de twee onderwijstypen beïnvloedt. De procedure (en criteria) voor de afgifte van een toelaatbaarheidsverklaring verschilt tussen de samenwerkingsverbanden. Bij dit instrument nemen we aan dat wanneer op basis van de ondersteuningsbehoefte beide onderwijstypen zouden passen, (onbedoeld) afstand tot een onderwijstype een rol kan spelen wanneer een toelaatbaarheidsverklaring wordt afgegeven. Als de (v)so-school

dichterbij is dan de sbo of pro school, valt voor de twijfelgevallen de keuze mogelijk vaker op de dichtstbijzijnde school. In eerder (internationaal) onderzoek naar de effecten van onderwijsvormen is de afstand tussen het thuisadres en school al veelvuldig gebruikt (vb. Card, 1995; Gottfried, 2010; van der Werfhorst, 2021; De Groot & Declercq, 2021).

We onderzoeken daarom of het verschil tussen de afstand tussen het woonadres van de leerling en de dichtstbijzijnde (v)so-school en dichtstbijzijnde sbo-/pro-school als instrument voor het gevolgde type onderwijs gebruikt kan worden. Afstand is slechts een van de variabelen die doorslaggevend kan zijn bij de afgifte van een toelaatbaarheidsverklaring voor een van de twee onderwijstypen. Andere factoren die een rol kunnen spelen zijn bijvoorbeeld eventuele wachtlijsten, het beleid van een samenwerkingsverband, verbrede toelating van het sbo of samenwerkingsvormen tussen so en sbo. Deze factoren zijn echter niet landelijk geregistreerd.

Om afstand tot onderwijstype als instrument voor (causale) analyse te gebruiken, moet het voldoen aan twee voorwaarden. Dit deel start met de bespreking van het instrument en aannemelijkheid dat het aan de twee voorwaarden voldoet. Vervolgens bespreken we de resultaten wanneer we gebruikmaken van het instrument.

3.3.1 *Afstand tot onderwijstype als voorspeller voor deelname: first stage*

Om (verschil)afstand tot onderwijstype als instrument te gebruiken, moet deze afstand voldoende sterk voorspellend zijn voor deelname. Dit betekent dat de afstand tot een schooltype de keuze voor sbo of so, danwel vso of pro moet beïnvloeden. Om dit te testen berekenen we voor iedere leerling in onze samples (9 jaar en inschrijving in sbo of so of 14 jaar en inschrijving in pro of vso) de hemelsbrede afstand in meters tussen hun thuisadres en het adres van alle so of sbo en vso of pro schoolvestigingen. Vervolgens berekenen we het verschil tussen de afstand tot de dichtstbijzijnde (v)so- en sbo-/pro-school. We operationaliseren deze afstand op verschillende wijzen om te testen of deze verschillen de resultaten beïnvloeden. Bijvoorbeeld als absolute verschilafstand of als dichotome maat of de dichtstbijzijnde school sbo/pro is. Deze afstandsmaat gebruiken we vervolgens om deelname aan een bepaald type gespecialiseerd onderwijs te schatten.

Om een indruk te geven van de sterkte van het verband tussen de afstandsmaat en onderwijsdeelname, laat tabel 3.3 de regressieresultaten zien voor de (latere) onderwijsinschrijvingen. Deze 'first stage' resultaten geven inzicht in de sterkte van het instrument. Wil het instrument voldoende sterk zijn, moet de F-statistiek ten minste (maar liefst hoger) 10 zijn. De resultaten laten zien dat de relatieve afstand significant gerelateerd is aan de kans dat de leerling op een bepaald type niet-regulier onderwijs geobserveerd wordt. We concluderen dat in alle onderwijsjaren het instrument stabiel is en voldoet aan deze eis. De interpretatie van de coëfficiënt is dat wanneer het verschil in afstand tussen sbo en so met 1 standaarddeviatie toeneemt, de kans om in het so te worden geobserveerd, met ongeveer 3 procentpunt toeneemt. De standaarddeviatie in de verschilafstand bedraagt voor leerlingen in de so-leeftijd 2,79 kilometer, bij de vso leeftijd 3,34 kilometer. Dit houdt in dat een toename van een kilometer de kans met ongeveer 1 procentpunt verhoogt.

Om de grootte van het verband intuïtiever te maken, maken we een dummy die aangeeft of de afstand tussen het thuisadres van de leerling en de

dichtstbijzijnde (v)so-school kleiner is dan de afstand tussen het thuisadres en de dichtstbijzijnde sbo (pro). Vervolgens kunnen we zien welk percentage leerlingen in de verschillende onderwijstypen dichter bij een (v)so -school dan bij een sbo- (of pro-)school woont. Leerlingen die op 9-jarige leeftijd in het so zitten, wonen in 48,2% van de gevallen dicht bij een so- dan een sbo-school in de buurt. Voor leerlingen in het sbo is dit 42,6 procent. Leerlingen die op 14 jarige leeftijd in het vso zitten, wonen in 61,9% van de gevallen dicht bij een vso- dan bij een pro-school. Voor leerlingen in het pro is dit 56,4 procent.

Tabel 3.3: Relatie tussen de verschilafstand dichtstbijzijnde scholen type niet-regulier onderwijs en de kans om in het (v)so te worden geobserveerd.

	T+1 (1)	T+2 (2)	T+3 (3)	T+4 (4)	T+5 (5)	T+6 (6)	T+7 (7)
9-jarigen							
Vershil dichtste sbo & so school	0,033 (0,002)	0,033 (0,002)	0,033 (0,002)	0,033 (0,002)	0,032 (0,002)	0,032 (0,003)	0,033 (0,003)
Controlevariabelen	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
F-stat coëfficiënt	245,72	244,52	240,72	211,79	179,24	156,70	139,85
Aantal observaties	91.420	90.945	90.222	79.992	70.230	60.986	50.518
R ²	0,087	0,087	0,087	0,087	0,086	0,087	0,086
14-jarigen							
Vershil dichtste pro & vso school	0,033 (0,002)	0,033 (0,002)	0,033 (0,002)	0,029 (0,003)	0,022 (0,004)	0,034 (0,005)	0,036 (0,007)
Controlevariabelen	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
F-stat coëfficiënt	257,42	247,49	218,72	96,03	32,20	42,84	27,99
Aantal observaties	102.502	99.744	90.297	49.098	29.588	17.632	11.060
R ²	0,148	0,148	0,152	0,203	0,239	0,278	0,303

Noot: OLS regressies. Sample: Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 9 jarige leeftijd in so of sbo ingeschreven stonden (panel 1). Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in vso of pro ingeschreven stonden (panel 2). Afhankelijke variabele: Dummy die de waarde 1 heeft wanneer de leerling op 9 jarige leeftijd (panel 1) in het so of op 14 jarige leeftijd (panel 2) in het vso stond ingeschreven. De verschillende kolommen staan voor de verschillende subsamples waarvoor we de uitkomsten in het betreffende jaar kunnen observeren. De meegenomen controlevariabelen betreffen de leerlingkenmerken, buurtkenmerken, en jaar*stedelijkheid*nodaal gebied fixed effects. Leerlingkenmerken die in de regressie zijn meegenomen zijn geslacht, migratieachtergrond, hoogste ouderlijk opleidingsniveau. Meegenomen buurtkenmerken zijn het aandeel huishoudens met een laag (hoog) inkomen, het aandeel huishoudens dat onder het sociaal minimum inkomen zit, het aandeel inwoners met een bijstandsuitkering, het aandeel inwoners met een (westerse of niet-westerse) migratieachtergrond, het aandeel koop (huur) woningen, het aandeel woningen in bezit van woningcorporaties, en de gemiddelde WOZ-waarde van de huizen in de buurt. Robuuste standaardfouten tussen haakjes onder de coëfficiënten. *Databronnen:* Registerdata

3.3.2 Afstandsverschil heeft geen (directe) invloed op de onderwijsuitkomsten

De tweede voorwaarde heeft betrekking op invloed van het afstandsinstrument op de uitkomstmaten (uitstroom naar regulier, arbeidspositie etc.). Deze invloed mag enkel lopen via het type onderwijs willen we de schatting causaal kunnen interpreteren. Dit betekent dus ook dat afstand niet samen mag hangen met (achtergrond)kenmerken van leerlingen die (ook) de uitkomstmaten beïnvloeden. Deze voorwaarde is niet direct toetsbaar, omdat niet observeerbare (achtergrond)kenmerken van leerlingen ook de onderwijsuitkomsten kunnen beïnvloeden. We proberen daarom wel aannemelijk te maken dat we voldoen aan deze voorwaarde.

De voor de hand liggende bedreiging van afstand als instrument, heeft betrekking op factoren die de afstand beïnvloeden en samenhangen met (achtergrond)kenmerken van de leerlingen. Zo kunnen gezinnen met leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften ervoor kiezen om te verhuizen naar een woning dicht bij de beoogde gespecialiseerde onderwijssetting. Hiermee is afstand geen toevallige externe factor meer, maar een factor die samenhangt met de (ernst van de) ondersteuningsbehoefte van de leerling. Om dit risico te verkleinen, voeren we de analyses uit voor zowel de gehele populatie als beschreven in 3.1, als voor de leerlingen in de sbo/so-leeftijd die in het regulier

zijn begonnen, en leerlingen die tussen hun 4^e en 9^e levensjaar nooit zijn verhuisd. Voor de leerlingen in de pro/vso-leeftijd beperken we ons tot de leerlingen die tussen hun 11^e en 14^e levensjaar niet zijn verhuisd. Op deze manier verkleinen we het risico dat het afstandsverschil beïnvloed wordt door verhuisbewegingen die mogelijk gerelateerd zijn aan de ondersteuningsbehoefte van de leerlingen.⁴

Naast beïnvloeding door verhuizing, kan het zijn dat de (relatieve) afstand op zichzelf samenhangt met kenmerken die de latere onderwijs- of arbeidsmarktuitkomsten voorspellen. Zo kan het zijn dat de relatieve afstanden in rurale gebieden groter zijn en de arbeidsmarktkansen voor jongeren in deze gebieden minder gunstig. Daarnaast kunnen de niet observeerbare achtergrondkenmerken van de leerlingenpopulatie in urbane en regionale gebieden sterk verschillen.

We testen daarom in welke mate observeerbare kenmerken samenhangen met de verschilafstand onder verschillende specificaties. Tabel 3.3a (sbo/so) en 3.3b (pro/vso) laten de resultaten hiervan zien. In kolom 2 en 5 zijn naast leerlingkenmerken ook buurtkenmerken meegenomen en in kolom 3 en 6 wordt ook rekening gehouden met trends in uitkomsten over de tijd en regionale verschillen. De gezamenlijke significantie van de leerlingkenmerken staat weergegeven in de F-statistiek. De resultaten laten zien dat dat het toevoegen van buurt- en regiokenmerken uitmaakt voor de resultaten. In de vervolganalyses waarbij we gebruik maken van de instrumentele variabele, hanteren we daarom de specificatie van kolom 3 en 6, waarin we rekening houden met buurtkenmerken en trends in uitkomsten over tijd en regionale verschillen.

In tabel 3.3c kijken we wat er gebeurt met de stabiliteit van de first stage coëfficiënt wanneer we wel of geen controlevariabelen toevoegen. Hier is duidelijk zichtbaar dat met name bij de sample 9-jarigen de coëfficiënt behoorlijk stabiel is. In de subsample niet-verhuizers wordt deze iets kleiner bij het toevoegen van de regionale fixed effects. Voor de subsample 14-jarigen is de coëfficiënt gevoeliger voor het toevoegen van met name deze regionale fixed effects.

Dat we door rekening te houden met buurtkenmerken en trends in uitkomsten over tijd en regionale verschillen geen duidelijke relatie zien tussen de observeerbare kenmerken en het instrument (verschil)afstand, laat onverlet dat er mogelijk alsnog een relatie kan zijn van leerlingkenmerken die samenhangen met de uitkomstmaten waardoor de bruikbaarheid van het instrument onder druk staat. Het gaat dan om leerlingkenmerken die we niet observeren. De aannemelijkheid van de bruikbaarheid van de afstandvariabele als instrument blijft daarmee een aanname.

⁴ In additionele analyses beperken we de sample nog verder tot leerlingen die sinds hun 1^e (sbo/so leeftijd) of 9^e (vso/pro leeftijd) niet zijn verhuisd. Voor deze subsample is het nog meer overtuigend dat ze niet zijn verhuisd in anticipatie op latere plaatsing op een bepaalde so- of vso-school. Het nadeel van deze specificatie is dat het aantal observaties verder wordt beperkt, hetgeen afdoet aan de relevantie van het instrument.

Tabel 3.3a: Relatie tussen leerlingkenmerken en het afstandsverschil tussen de dichtstbijzijnde sbo en so school van leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 9 jarige leeftijd in het so of het sbo stonden ingeschreven

		Verschil afstand dichtstbijzijnde sbo en so school					
		Totale sample 9-jarigen			Regulier begonnen niet verhuisd vanaf 4		
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Geslacht:							
	Meisje	-0,007 (0,007)	-0,007 (0,007)	-0,003 (0,006)	-0,005 (0,010)	-0,007 (0,010)	-0,005 (0,008)
Migratieachtergrond:							
	Onbekend	0,528 (0,186)	0,458 (0,184)	0,438 (0,141)	0,665 (0,578)	0,545 (0,572)	0,657 (0,436)
	Niet-westers 1 ^e gen.	0,048 (0,023)	-0,016 (0,023)	0,002 (0,018)	0,101 (0,052)	0,006 (0,052)	0,025 (0,041)
	Niet-westers 2 ^e gen.	0,074 (0,009)	-0,008 (0,009)	0,004 (0,007)	0,086 (0,012)	-0,023 (0,014)	0,000 (0,011)
	Westers	0,055 (0,014)	0,015 (0,014)	0,018 (0,011)	0,077 (0,021)	0,029 (0,021)	0,016 (0,017)
Opleiding ouders:							
	Max. mbo2	0,003 (0,008)	-0,012 (0,008)	-0,005 (0,006)	-0,017 (0,012)	-0,033 (0,012)	-0,016 (0,010)
	Hbo	0,015 (0,011)	0,012 (0,011)	0,010 (0,008)	0,013 (0,015)	0,013 (0,015)	0,001 (0,012)
	Wo of hbo-master	0,054 (0,014)	0,016 (0,014)	0,011 (0,011)	0,039 (0,019)	0,007 (0,019)	0,012 (0,015)
	Opleiding onbekend	-0,044 (0,010)	-0,041 (0,010)	-0,019 (0,008)	-0,054 (0,014)	-0,044 (0,014)	-0,026 (0,011)
Buurtkenmerken			Ja	Ja		Ja	Ja
<i>Jaar*stedelijkheid</i>				Ja			Ja
<i>*nodaal gebied FE</i>							
R ²		0,002	0,022	0,452	0,002	0,023	0,475
F-stat		15,97	4,14	2,77	9,89	3,24	1,57
Aantal observaties		92.067	92.067	92.067	45.308	45.308	45.308

Noot: OLS regressies. Sample: Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 9 jarige leeftijd in so of sbo ingeschreven stonden (kolom 1-3), Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 9 jarige leeftijd in so of sbo ingeschreven stonden in het regulier onderwijs zijn begonnen, en niet verhuisd zijn tussen hun 4^e en 9^e levensjaar (kolom 4-6). Afhankelijke variabele: Verschilafstand tussen de dichtstbijzijnde SBO en SO school, hemelsbreed gemeten vanaf het thuisadres van de leerling. In alle specificaties is het inschrijvingsjaar als controlevariabele meegenomen. Meegenomen buurtkenmerken zijn het aandeel huishoudens met een laag (hoog) inkomen, het aandeel huishoudens dat onder het sociaal minimum inkomen zit, het aandeel inwoners met een bijstandsuitkering, het aandeel inwoners met een (westerse of niet-westerse) migratieachtergrond, het aandeel koop (huur) woningen, het aandeel woningen in bezit van woningcorporaties, en de gemiddelde WOZ-waarde van de huizen in de buurt. Robuuste standaardfouten tussen haakjes onder de coëfficiënten. *Databronnen:* Registerdata

Tabel 3.3b: Relatie tussen leerlingkenmerken en het afstandsverschil tussen de dichtstbijzijnde pro en vso school van leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in het vso of het pro stonden ingeschreven

		Verschil afstand dichtstbijzijnde PRO en VSO school					
		Totale sample 14-jarigen			Niet verhuisd vanaf 11 jaar oud		
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Geslacht:							
	Meisje	-0,021 (0,007)	-0,017 (0,007)	-0,009 (0,005)	-0,012 (0,007)	-0,010 (0,007)	-0,007 (0,005)
Migratieachtergrond:							
	Onbekend	-0,207 (0,117)	-0,185 (0,116)	-0,189 (0,085)	0,004 (0,224)	0,030 (0,222)	0,114 (0,164)
	Niet-westers 1 ^e gen.	-0,014 (0,014)	0,000 (0,015)	0,018 (0,011)	-0,023 (0,018)	-0,030 (0,019)	0,009 (0,014)
	Niet-westers 2 ^e gen.	-0,004 (0,008)	0,003 (0,009)	0,013 (0,007)	-0,009 (0,009)	-0,024 (0,010)	0,002 (0,007)
	Westers	0,014 (0,013)	0,019 (0,013)	0,022 (0,009)	-0,002 (0,015)	-0,010 (0,015)	0,002 (0,011)
Opleiding ouders:							
	Max. mbo2	-0,001 (0,008)	0,005 (0,008)	0,000 (0,006)	-0,010 (0,009)	-0,008 (0,009)	-0,008 (0,007)
	Hbo	0,025 (0,011)	-0,002 (0,011)	-0,015 (0,008)	0,034 (0,013)	0,011 (0,013)	-0,007 (0,009)
	Wo of hbo-master	0,086 (0,014)	0,015 (0,014)	0,020 (0,010)	0,094 (0,015)	0,032 (0,015)	0,033 (0,011)
	Opleiding onbekend	-0,003 (0,009)	-0,025 (0,009)	-0,011 (0,007)	0,002 (0,010)	-0,015 (0,010)	-0,004 (0,008)
Buurtkenmerken			Ja	Ja		Ja	Ja
<i>Jaar*stedelijkheid</i>				Ja			Ja
<i>*nodaal gebied FE</i>							

R ²	0,001	0,030	0,504	0,001	0,019	0,511
F-stat	7,38	2,96	3,45	7,26	2,50	1,90
Aantal observaties	103.999	103.999	103.999	78.951	78.951	78.951

Noot: OLS regressies. Sample: Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in vso of pro ingeschreven stonden en die tussen hun 11^e en 14^e levensjaar niet zijn verhuisd. Afhankelijke variabele: Verschilafstand tussen de dichtstbijzijnde PRO en VSO school, hemelsbreed gemeten vanaf het thuisadres van de leerling. In alle specificaties is het inschrijvingsjaar als controlevariabele meegenomen. Meegenomen buurtkenmerken zijn het aandeel huishoudens met een laag (hoog) inkomen, het aandeel huishoudens dat onder het sociaal minimum inkomen zit, het aandeel inwoners met een bijstandsuitkering, het aandeel inwoners met een (westerse of niet-westerse) migratieachtergrond, het aandeel koop (huur) woningen, het aandeel woningen in bezit van woningcorporaties, en de gemiddelde WOZ-waarde van de huizen in de buurt. Robuuste standaardfouten tussen haakjes onder de coëfficiënten. *Databronnen:* Registerdata

Tabel 3.3c: Relatie tussen de verschilafstand dichtstbijzijnde scholen type niet-regulier onderwijs en de kans om op het (v)so te worden geobserveerd.

	OLS sample				Niet-verhuizers			
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
9-jarigen								
Vershil dichtste sbo & so school	0,033 (0,002)	0,032 (0,002)	0,031 (0,002)	0,033 (0,002)	0,032 (0,002)	0,031 (0,002)	0,030 (0,002)	0,025 (0,003)
Leerlingkenmerken	Nee	Ja	Ja	Ja	Nee	Ja	Ja	Ja
Buurtkenmerken	Nee	Nee	Ja	Ja	Nee	Nee	Ja	Ja
Nodaal*Jaar*Stedelijkheid FE	Nee	Nee	Nee	Ja	Nee	Nee	Nee	Ja
F-stat coëfficiënt	438,4	417,3	383,8	245,7	200,17	191,87	178,07	66,62
Aantal observaties	91.420	91.420	91.420	91.420	45.032	45.032	45.032	45.032
R ²	0,005	0,028	0,031	0,087	0,004	0,040	0,043	0,131
14-jarigen								
Vershil dichtste pro & vso school	0,043 (0,002)	0,041 (0,001)	0,035 (0,001)	0,033 (0,002)	0,028 (0,002)	0,024 (0,002)	0,021 (0,002)	0,017 (0,002)
Leerlingkenmerken	Nee	Ja	Ja	Ja	Nee	Ja	Ja	Ja
Buurtkenmerken	Nee	Nee	Ja	Ja	Nee	Nee	Ja	Ja
Nodaal*Jaar*Stedelijkheid FE	Nee	Nee	Nee	Ja	Nee	Nee	Nee	Ja
F-stat coëfficiënt	806,0	752,1	546,3	257,4	234,8	191,6	143,5	47,7
Aantal observaties	102.502	102.502	102.502	102.502	78.080	78.080	78.080	78.080
R ²	0,008	0,096	0,103	0,148	0,003	0,100	0,104	0,155

Noot: OLS regressies. Sample: Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 9 jarige leeftijd in so of sbo ingeschreven stonden (panel 1 kolom 1-4). Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 9 jarige leeftijd in so of sbo ingeschreven stonden in het regulier onderwijs zijn begonnen, en niet verhuisd zijn tussen hun 4^e en 9^e levensjaar (panel 1 kolom 5-8). Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in vso of pro ingeschreven stonden (panel 2, kolom 1-4). Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in vso of pro ingeschreven stonden en die tussen hun 11^e en 14^e levensjaar niet zijn verhuisd (panel 2, kolom 5-8). Afhankelijke variabele: Dummy die de waarde 1 heeft wanneer de leerling op 9 jarige leeftijd (panel 1) in het so of op 14 jarige leeftijd (panel 2) in het vso stond ingeschreven. De verschillende kolommen staan voor de verschillende specificaties. Leerlingkenmerken die in de regressie zijn meegenomen zijn geslacht, migratieachtergrond, hoogste ouderlijk opleidingsniveau. Meegenomen buurtkenmerken zijn het aandeel huishoudens met een laag (hoog) inkomen, het aandeel huishoudens dat onder het sociaal minimum inkomen zit, het aandeel inwoners met een bijstandsuitkering, het aandeel inwoners met een (westerse of niet-westerse) migratieachtergrond, het aandeel koop (huur) woningen, het aandeel woningen in bezit van woningcorporaties, en de gemiddelde WOZ-waarde van de huizen in de buurt. Robuuste standaardfouten tussen haakjes onder de coëfficiënten.

3.3.3

Resultaten instroom regulier 9-jarigen in sbo en so

In deze paragraaf laten we de resultaten zien voor instrumentele variabelenanalyses voor de leerlingen die op 9-jarige leeftijd zijn ingeschreven in het so of het sbo en hun kans om in de jaren daarna in te stromen in het regulier onderwijs. Tabel 3.3d geeft de resultaten weer voor de 9-jarigen waarbij afstand instrument is voor deelname aan het type gespecialiseerd onderwijs en vervolgens tabel 3.3e voor de 9-jarigen waarbij afstand instrument is voor deelname aan het type gespecialiseerd onderwijs en die tussen hun 4^e en 9^e niet zijn verhuisd en in het regulier zijn begonnen.

Wanneer we de resultaten van de regressieanalyses uit 3.3 vergelijken met deze resultaten wanneer we afstand als instrument gebruiken, zien we dat deze voor de gehele sample redelijk eenzelfde beeld laten zien. Leerlingen die op 9-jarige leeftijd naar het so gaan, hebben vanaf ongeveer 4 onderwijsjaren later minder vaak een inschrijving in het reguliere onderwijs dan leerlingen die op 9-jarige leeftijd in het sbo zaten. Deze resultaten hebben specifiek betrekking op leerlingen waarvoor de afstand voorspellend lijkt voor deelname aan een bepaald type onderwijs.

De schattingen voor de subsample niet-verhuizers die in het regulier onderwijs zijn begonnen (tabel 3.3e) zijn ook vergelijkbaar, maar minder precies: de standaardfout is vrij groot en het betrouwbaarheidsinterval breed, waardoor de coëfficiënten niet significant van nul verschillen.

Tabel 3.3d: Latere onderwijspositie van leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 9 jarige leeftijd in het so of het sbo stonden ingeschreven.

Sample: 9-jarigen	T+1 (1)	T+2 (2)	T+3 (3)	T+4 (4)	T+5 (5)	T+6 (6)	T+7 (7)
OLS							
SO-leerling: Ja	0,011 (0,001)	0,012 (0,001)	-0,116 (0,003)	-0,265 (0,003)	-0,253 (0,004)	-0,232 (0,004)	-0,185 (0,004)
IV							
SO-leerling: Ja	0,014 (0,015)	0,025 (0,022)	-0,082 (0,053)	-0,259 (0,065)	-0,326 (0,071)	-0,286 (0,077)	-0,217 (0,084)
Controlevariabelen	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
F-stat instrument	245,72	244,52	240,72	211,79	179,24	156,70	139,85
Aantal observaties	91.420	90.945	90.222	79.992	70.230	60.986	50.518

Noot: OLS regressies (panel 1) en Instrumentele variabelen regressies (panel 2). Sample: Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 9 jarige leeftijd in so of sbo ingeschreven. Afhankelijke variabele: Dummy die de waarde 1 heeft wanneer de leerling in de 7 jaren na het observatiejaar in het regulier onderwijs staat ingeschreven. In de IV regressie wordt SO deelname geïnstrumenteerd met het gestandaardiseerde verschil in meters tussen het thuisadres van de leerling en de dichtstbijzijnde SBO en dichtstbijzijnde SO school. De meegenomen controlevariabelen betreffen de leerlingkenmerken, buurtkenmerken, en jaar*stedelijkheid*nodaal gebied fixed effects. Leerlingkenmerken die in de regressie zijn meegenomen zijn geslacht, migratieachtergrond, hoogste ouderlijk opleidingsniveau. Meegenomen buurtkenmerken zijn het aandeel huishoudens met een laag (hoog) inkomen, het aandeel huishoudens dat onder het sociaal minimum inkomen zit, het aandeel inwoners met een bijstandsuitkering, het aandeel inwoners met een (westerse of niet-westerse) migratieachtergrond, het aandeel koop (huur) woningen, het aandeel woningen in bezit van woningcorporaties, en de gemiddelde WOZ-waarde van de huizen in de buurt. Robuuste standaardfouten tussen haakjes onder de coëfficiënten. *Databronnen:* Registerdata

Tabel 3.3e: Latere onderwijspositie van leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 9 jarige leeftijd in het so of het sbo stonden ingeschreven, tussen hun 4^e en 9^e niet verhuisd zijn, en in het regulier onderwijs zijn begonnen.

	T+1 (1)	T+2 (2)	T+3 (3)	T+4 (4)	T+5 (5)	T+6 (6)	T+7 (7)
OLS							
SO-leerling: Ja	0,012 (0,001)	0,015 (0,002)	-0,113 (0,004)	-0,270 (0,005)	-0,261 (0,005)	-0,240 (0,006)	-0,189 (0,007)
IV							
SO-leerling: Ja	-0,001 (0,027)	0,013 (0,040)	0,171 (0,107)	-0,144 (0,123)	-0,244 (0,138)	-0,267 (0,158)	-0,196 (0,169)
Controlevariabelen	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
F-stat instrument	66,62	68,29	67,80	62,00	48,32	37,67	35,13
Aantal observaties	45.032	44.818	44.517	39.654	34.876	30.255	24.898

Noot: OLS regressies (panel 1) en Instrumentele variabelen regressies (panel 2). Sample: Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 9 jarige leeftijd in so of sbo ingeschreven stonden, en tussen hun 4^e en 9^e levensjaar niet zijn verhuisd. Afhankelijke variabele: Dummy die de waarde 1 heeft wanneer de leerling in de 7 jaren na het observatiejaar in het regulier onderwijs staat ingeschreven. In de IV regressie wordt SO deelname geïnstrumenteerd met het gestandaardiseerde verschil in meters tussen het thuisadres van de leerling en de dichtstbijzijnde SBO en dichtstbijzijnde SO school. De meegenomen controlevariabelen betreffen de leerlingkenmerken, buurtkenmerken, en jaar*stedelijkheid*nodaal gebied fixed effects. Leerlingkenmerken die in de regressie zijn meegenomen zijn geslacht, migratieachtergrond, hoogste ouderlijk opleidingsniveau. Meegenomen buurtkenmerken zijn het aandeel huishoudens met een laag (hoog) inkomen, het aandeel huishoudens dat onder het sociaal minimum inkomen zit, het aandeel inwoners met een bijstandsuitkering, het aandeel inwoners met een (westerse of niet-westerse) migratieachtergrond, het aandeel koop (huur) woningen, het aandeel woningen in bezit van woningcorporaties, en de gemiddelde WOZ-waarde van de huizen in de buurt. Robuuste standaardfouten tussen haakjes onder de coëfficiënten. *Databronnen:* Registerdata

3.3.4 Resultaten behaalde startkwalificatie 9-jarigen in sbo en so

Wanneer we het instrument toepassen op de kans om een startkwalificatie te behalen, zien we dat de verschillen die we in 3.2 (tabel 3.2b en 3.2d) zagen iets groter worden als we het instrument gebruiken (tabel 3.3f). Voor de subsample die in het regulier onderwijs is begonnen en niet is verhuisd worden de verschillen juist kleiner (tabel 3.3g). Met name de uitkomsten in T+11 wijken af bij wel of geen gebruik van het instrument. Dit roept twijfels en in ieder geval voorzichtigheid op over de aannemelijkheid van een causale interpretatie van de schattingen. De verschillen kunnen te maken hebben met de afnemende sterkte van de relatie van het instrument tot het gekozen type onderwijs. Dit wordt grotendeels gedreven door het lage aantal leerlingen waarvoor we ver genoeg in de toekomst kunnen kijken om de startkwalificatie-uitkomst te observeren

Tabel 3.3f: Behaalde startkwalificatie van leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 9 jarige leeftijd in het so of het sbo stonden ingeschreven.

	T+9 (1)	T+10 (2)	T+11 (3)
OLS			
SO-leerling: Ja	-0,017 (0,003)	-0,088 (0,006)	-0,155 (0,009)
IV			
SO-leerling: Ja	0,086 (0,066)	-0,160 (0,112)	-0,471 (0,167)
Controlevariabelen			
	Ja	Ja	Ja
F-stat instrument	85,19	58,16	36,02
Aantal observaties	31.720	21.400	10.944

Noot: OLS regressies (panel 1) en Instrumentele variabelen regressies (panel 2). Sample: Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 9 jarige leeftijd in so of sbo ingeschreven. Dummy die de waarde 1 heeft wanneer de leerling 9 tot 11 jaren na het observatiejaar een startkwalificatie heeft behaald. In de IV regressie wordt SO deelname geïnstrumenteerd met het gestandaardiseerde verschil in meters tussen het thuisadres van de leerling en de dichtstbijzijnde SBO en dichtstbijzijnde SO school. De meegenomen controlevariabelen betreffen de leerlingkenmerken, buurtkenmerken, en jaar*stedelijkheid*nodaal gebied fixed effects. Leerlingkenmerken die in de regressie zijn meegenomen zijn geslacht, migratieachtergrond, hoogste ouderlijk opleidingsniveau. Meegenomen buurtkenmerken zijn het aandeel huishoudens met een laag (hoog) inkomen, het aandeel huishoudens dat onder het sociaal minimum inkomen zit, het aandeel inwoners met een bijstandsuitkering, het aandeel inwoners met een (westerse of niet-westerse) migratieachtergrond, het aandeel koop (huur) woningen, het aandeel woningen in bezit van woningcorporaties, en de gemiddelde WOZ-waarde van de huizen in de buurt.. Robuuste standaardfouten tussen haakjes onder de coëfficiënten. *Databronnen:* Registerdata

Tabel 3.3g: Behaalde startkwalificatie van leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 9 jarige leeftijd in het so of het sbo stonden ingeschreven, tussen hun 4^e en 9^e niet verhuisd zijn, en in het regulier onderwijs zijn begonnen.

	T+9 (1)	T+10 (2)	T+11 (3)
OLS			
SO-leerling: Ja	-0,016 (0,005)	-0,100 (0,010)	-0,176 (0,015)
IV			
SO-leerling: Ja	0,348 (0,158)	0,066 (0,228)	0,003 (0,299)
Controlevariabelen			
	Ja	Ja	Ja
F-stat instrument	20,70	15,38	10,88
Aantal observaties	14.527	9.127	4.308

Noot: OLS regressies (panel 1) en Instrumentele variabelen regressies (panel 2). Sample: Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 9 jarige leeftijd in 4 so of sbo ingeschreven stonden, en tussen hun 4^e en 9^e levensjaar niet zijn verhuisd. Dummy die de waarde 1 heeft wanneer de leerling 9 tot 11 jaren na het observatiejaar een startkwalificatie heeft behaald. In de IV regressie wordt SO deelname geïnstrumenteerd met het gestandaardiseerde verschil in meters tussen het thuisadres van de leerling en de dichtstbijzijnde SBO en dichtstbijzijnde SO school. De meegenomen controlevariabelen betreffen de leerlingkenmerken, buurtkenmerken, en jaar*stedelijkheid*nodaal gebied fixed effects. Leerlingkenmerken die in de regressie zijn meegenomen zijn geslacht, migratieachtergrond, hoogste ouderlijk opleidingsniveau. Meegenomen buurtkenmerken zijn het aandeel huishoudens met een laag (hoog) inkomen, het aandeel huishoudens dat onder het sociaal minimum inkomen zit, het aandeel inwoners met een bijstandsuitkering, het aandeel inwoners met een (westerse of niet-westerse) migratieachtergrond, het aandeel koop (huur) woningen, het aandeel woningen in bezit van woningcorporaties, en de gemiddelde WOZ-waarde van de huizen in de buurt.. Robuuste standaardfouten tussen haakjes onder de coëfficiënten. *Databronnen:* Registerdata

3.3.5

Resultaten: instroom regulier 14-jarigen

Wanneer we met toepassing van het instrument leerlingen onderzoeken waarbij afstand bepalend is voor deelname aan het onderwijstype, komen de resultaten overeen met de schattingen uit 3.2 (tabel 3.3h). Wanneer we restricties toepassen op het gebied van verhuizen tussen 11 en 14 jarige leeftijd, is het instrument niet sterk genoeg om aan de minimale voorwaarden te voldoen (tabel 4.23 technisch rapport) waardoor het minder aannemelijk is dat we de verschillen kunnen toeschrijven aan verschil in typen onderwijs.

Tabel 3.3h: Latere onderwijspositie van leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in het vso of het pro stonden ingeschreven.

	T+1	T+2	T+3	T+4	T+5	T+6	T+7
--	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
OLS							
VSO-leerling: Ja	0,030 (0,001)	0,106 (0,002)	0,090 (0,003)	-0,184 (0,005)	-0,203 (0,004)	-0,026 (0,003)	-0,010 (0,002)
IV							
VSO-leerling: Ja	0,093 (0,023)	0,125 (0,045)	0,189 (0,066)	-0,154 (0,100)	0,170 (0,136)	-0,016 (0,043)	-0,013 (0,039)
Controlevariabelen	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
F-stat instrument	257,42	247,49	218,72	96,03	32,20	42,84	27,99
Aantal observaties	102.502	99.744	90.297	49.098	29.588	17.632	11.060

Noot: OLS regressies (panel 1) en Instrumentele variabelen regressies (panel 2). Sample: Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in het vso of pro ingeschreven stonden. Afhankelijke variabele: Dummy die de waarde 1 heeft wanneer de leerling in de 7 jaren na het observatiejaar in het regulier onderwijs staat ingeschreven. In de IV regressie wordt VSO deelname geïnstrumenteerd met het gestandaardiseerde verschil in meters tussen het thuisadres van de leerling en de dichtstbijzijnde PRO en dichtstbijzijnde VSO school. De meegenomen controlevariabelen betreffen de leerlingkenmerken, buurtkenmerken, en jaar*stedelijkheid*nodaal gebied fixed effect. Leerlingkenmerken die in de regressie zijn meegenomen zijn geslacht, migratieachtergrond, hoogste ouderlijk opleidingsniveau. Meegenomen buurtkenmerken zijn het aandeel huishoudens met een laag (hoog) inkomen, het aandeel huishoudens dat onder het sociaal minimum inkomen zit, het aandeel inwoners met een bijstandsuitkering, het aandeel inwoners met een (westerse of niet-westerse) migratieachtergrond, het aandeel koop (huur) woningen, het aandeel woningen in bezit van woningcorporaties, en de gemiddelde WOZ-waarde van de huizen in de buurt.. Robuuste standaardfouten tussen haakjes onder de coëfficiënten. *Databronnen:* Registerdata

3.3.6

Resultaten: behaalde startkwalificatie 14-jarigen

Bij de schattingen van de kans op een startkwalificatie voor leerlingen die op 14-jarige leeftijd pro of vso volgen, zien we de verschillen in uitkomsten weinig veranderen wanneer we leerlingen onderzoeken waarbij afstand deelname aan het onderwijstype voorspelt. De schattingen hebben in vergelijking met de eerdere regressieanalyses brede betrouwbaarheidsintervallen (tabel 3.3i). Wanneer we het sample beperkten tot niet verhuizers, zijn de resultaten eveneens weinig precies (tabel 4.26 technisch rapport), waardoor ze niet enkel toegeschreven kunnen worden aan het type onderwijs en het een samengesteld effect betreft.

Tabel 3.3i: Behaalde startkwalificatie van leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in het vso of het pro stonden ingeschreven.

	T+4 (1)	T+5 (2)	T+6 (3)	T+7 (4)	T+8 (5)	T+9 (6)	T+10 (7)	T+11 (8)
OLS								
VSO-leerling: Ja	0,030 (0,001)	0,022 (0,002)	-0,021 (0,003)	-0,035 (0,004)	-0,035 (0,005)	-0,035 (0,006)	-0,045 (0,007)	-0,046 (0,010)
IV								
VSO-leerling: Ja	0,018 (0,031)	-0,051 (0,055)	-0,062 (0,072)	-0,014 (0,083)	-0,061 (0,095)	-0,140 (0,108)	-0,096 (0,138)	-0,053 (0,196)
Controlevariabelen	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
F-stat instrument	232,80	175,05	155,78	137,03	109,31	89,91	55,29	27,93
Aantal observaties	90.329	78.487	66.708	54.975	42.966	31.357	20.389	10.050

Noot: OLS regressies (panel 1) en Instrumentele variabelen regressies (panel 2). Sample: Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in het vso of pro ingeschreven stonden. Afhankelijke variabele: Dummy die de waarde 1 heeft wanneer de leerling in de 4 tot 11 jaren na het observatiejaar een startkwalificatie heeft behaald. In de IV regressie wordt VSO deelname geïnstrumenteerd met het gestandaardiseerde verschil in meters tussen het thuisadres van de leerling en de dichtstbijzijnde PRO en dichtstbijzijnde VSO school. De meegenomen controlevariabelen betreffen de leerlingkenmerken, buurtkenmerken, en jaar*stedelijkheid*nodaal gebied fixed effect. Leerlingkenmerken die in de regressie zijn meegenomen zijn geslacht, migratieachtergrond, hoogste ouderlijk opleidingsniveau. Meegenomen buurtkenmerken zijn het aandeel huishoudens met een laag (hoog) inkomen, het aandeel huishoudens dat onder het sociaal minimum inkomen zit, het aandeel inwoners met een bijstandsuitkering, het aandeel inwoners met een (westerse of niet-westerse) migratieachtergrond, het aandeel koop (huur) woningen, het aandeel woningen in bezit van woningcorporaties, en de gemiddelde WOZ-waarde van de huizen in de buurt.. Robuuste standaardfouten tussen haakjes onder de coëfficiënten. *Databronnen:* Registerdata

3.3.7

Resultaten bijbaan en arbeidspositie 14-jarigen

Het verschil in kans op een bijbaan zien we bij toepassing van de instrumentele variabele (afstandsverschil) kleiner worden. Dit lijkt erop te duiden dat we meer vergelijkbare groepen leerlingen bekijken. Tabel 3.3j geeft de schattingen van de kans op een baan in combinatie met een onderwijsinschrijving en tabel 3.3k de kans op geen baan en geen onderwijsinschrijving. Bij toepassing van het instrument worden de geobserveerde verschillen kleiner, en zijn de schattingen

ook veel minder precies. Dit geldt nog sterker wanneer we kijken naar de groep niet verhuizers (tabel 4.30 en 4.32 technisch Rapport). Dit draagt bij aan het beeld dat voor causale interpretatie, er sprake lijkt van een samengesteld effect waarvan type onderwijs een van de factoren is die bijdraagt aan het geobserveerde effect, maar niet de enige.

Tabel 3.3j: Baan in combinatie met een onderwijsinschrijving van leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in het vso of het pro stonden ingeschreven

	T+1 (1)	T+2 (2)	T+3 (3)	T+4 (4)
OLS				
VSO-leerling: Ja	-0,213 (0,003)	-0,267 (0,003)	-0,307 (0,003)	-0,291 (0,004)
IV				
VSO-leerling: Ja	-0,031 (0,053)	-0,037 (0,059)	-0,027 (0,065)	-0,056 (0,099)
Controlevariabelen	Ja	Ja	Ja	Ja
F-stat instrument	257,42	247,49	218,72	96,03
Aantal observaties	102.502	99.744	90.297	49.098

Noot: Instrumentele variabelen regressies. Sample: Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in het vso of pro ingeschreven stonden. Afhankelijke variabele: Dummy die de waarde 1 heeft wanneer de leerling in de 7 jaren na het observatiejaar een bijbaan had. In de IV regressie wordt VSO deelname geïnstrumenteerd met het gestandaardiseerde verschil in meters tussen het thuisadres van de leerling en de dichtstbijzijnde PRO en dichtstbijzijnde VSO school. De meegenomen controlevariabelen betreffen de leerlingkenmerken, buurtkenmerken, en jaar*stedelijkheid*nodaal gebied fixed effect. Leerlingkenmerken die in de regressie zijn meegenomen zijn geslacht, migratieachtergrond, hoogste ouderlijk opleidingsniveau. Meegenomen buurtkenmerken zijn het aandeel huishoudens met een laag (hoog) inkomen, het aandeel huishoudens dat onder het sociaal minimum inkomen zit, het aandeel inwoners met een bijstandsuitkering, het aandeel inwoners met een (westerse of niet-westerse) migratieachtergrond, het aandeel koop (huur) woningen, het aandeel woningen in bezit van woningcorporaties, en de gemiddelde WOZ-waarde van de huizen in de buurt.. Robuuste standaardfouten tussen haakjes onder de coëfficiënten. *Databronnen:* Registerdata

Tabel 3.3k: Geen baan en ook geen onderwijsinschrijving voor leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in het vso of het pro stonden ingeschreven.

	T+4 (1)	T+5 (2)	T+6 (3)	T+7 (4)	T+8 (5)	T+9 (6)	T+10 (7)	T+11 (8)
OLS								
VSO-leerling: Ja	0,151 (0,003)	0,223 (0,003)	0,268 (0,004)	0,261 (0,004)	0,257 (0,005)	0,250 (0,006)	0,234 (0,007)	0,217 (0,010)
IV								
VSO-leerling: Ja	0,176 (0,053)	0,248 (0,066)	0,227 (0,073)	0,162 (0,080)	0,203 (0,092)	0,268 (0,106)	0,167 (0,137)	0,199 (0,189)
Controlevariabelen	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
F-stat instrument	241,34	188,70	167,31	144,29	111,37	88,07	55,10	29,82
Aantal observaties	92.425	80.511	68.555	56.631	44.295	32.344	21.057	10.367

Noot: Instrumentele variabelen regressies. Sample: Leerlingen die tussen 2010 en 2018 op 14 jarige leeftijd in het vso of pro ingeschreven stonden. Afhankelijke variabele: Dummy die de waarde 1 heeft wanneer de leerling in de 11 jaren na het observatiejaar zowel geen baan als geen onderwijsinschrijving had. In de IV regressie wordt VSO deelname geïnstrumenteerd met het gestandaardiseerde verschil in meters tussen het thuisadres van de leerling en de dichtstbijzijnde PRO en dichtstbijzijnde VSO school. De meegenomen controlevariabelen betreffen de leerlingkenmerken, buurtkenmerken, en jaar*stedelijkheid*nodaal gebied fixed effect. Leerlingkenmerken die in de regressie zijn meegenomen zijn geslacht, migratieachtergrond, hoogste ouderlijk opleidingsniveau. Meegenomen buurtkenmerken zijn het aandeel huishoudens met een laag (hoog) inkomen, het aandeel huishoudens dat onder het sociaal minimum inkomen zit, het aandeel inwoners met een bijstandsuitkering, het aandeel inwoners met een (westerse of niet-westerse) migratieachtergrond, het aandeel koop (huur) woningen, het aandeel woningen in bezit van woningcorporaties, en de gemiddelde WOZ-waarde van de huizen in de buurt.. Robuuste standaardfouten tussen haakjes onder de coëfficiënten. *Databronnen:* Registerdata

3.3.8

Conclusie: Verschillen in schoolprestaties en arbeidsmarktuitskomsten en verschil in onderwijstype: een verkenning van causaliteit

In de beschrijvende analyses concludeerden we dat so-leerlingen minder kans hebben om in te stromen in het regulier onderwijs. Deze verschillen bleven overeind na correctie voor een aantal leerling-, buurt- en regiokenmerken en voor de subgroep leerlingen die in het regulier onderwijs is begonnen. Ze zijn iets kleiner voor de subgroep so-leerlingen in cluster 4, maar nog steeds aanwezig. Vanaf 16 jarige leeftijd worden de verschillen kleiner. Dit is ook de leeftijd dat leerlingen de overstap beginnen te maken naar het mbo. Sbo-

leerlingen behalen ook vaker een startkwalificatie, maar het verschil met cluster 4 so-leerlingen is relatief klein.

Leerlingen die op 14-jarige leeftijd in het vso staan ingeschreven, keren gemiddeld vaker terug naar het regulier onderwijs dan leerlingen die in het pro staan ingeschreven. Wanneer we specifiek naar de groep vso-leerlingen met uitstroomprofiel arbeidsmarkt kijken valt dit verschil weg.

In vergelijking met leerlingen in het vso, hebben leerlingen in het praktijkonderwijs vaker een bijbaan naast hun onderwijsinschrijving, ook wanneer we alleen vergelijken met vso-leerlingen met het uitstroomprofiel arbeidsmarkt. Wanneer leerlingen niet in het onderwijs staan ingeschreven, hebben leerlingen die op 14 jarige leeftijd in het praktijkonderwijs zaten vaker een betaalde baan vanaf 18 jaar dan leerlingen die in het vso zaten. Wel worden de verschillen naarmate de leerlingen ouder worden iets kleiner.

In de analyses naar de latere uitkomsten van leerlingen houden we rekening met een aantal leerling-, buurt- en regionale kenmerken waarop leerlingen in verschillende typen niet-regulier onderwijs van elkaar verschillen en die mogelijk gerelateerd zijn aan deze latere uitkomsten. Hiermee is de vergelijkbaarheid tussen de groepen echter niet gegarandeerd. Leerlingen verschillen in hun ondersteuningsbehoeften en mogelijkheden op vlakken die zich niet makkelijk laten kwantificeren. Het verschil in uitkomsten kunnen we daardoor niet toeschrijven aan de gevolgde onderwijstypen, omdat de verschillen kunnen samenhangen met verschillen tussen leerlingen en hun ondersteuningsbehoeften die we niet observeren.

Om de vergelijkbaarheid van de verschillende groepen leerlingen tussen de typen niet-regulier onderwijs te vergroten maken we gebruik van instrumentele variabelen analyses. Hierin gebruiken we het verschil in de afstand tussen het woonadres van de leerling en de dichtstbijzijnde (v)so en sbo/pro school als voorspeller voor het type niet-regulier onderwijs waarop de leerling wordt geobserveerd.

Deels laten deze analyses een vergelijkbaar beeld zien, waarbij de kansen voor sbo- en pro-leerlingen in vergelijking met so- en vso-leerlingen gunstiger zijn. We zien dat leerlingen waarvan het aannemelijk is dat zij naar het so gaan omdat zij dichterbij een so-school dan een sbo school wonen, vanaf ongeveer 13 jaar minder vaak in het regulier onderwijs zitten dan vergelijkbare leerlingen die door de afstand tot hun huis op het sbo zaten.

Wat de interpretatie van de analyses op basis van afstand bemoeilijkt is dat in de subsample van niet-verhuizers de betrouwbaarheidsintervallen rondom de coëfficiënten erg breed zijn: de schattingen zijn vrij onprecies, en in sommige gevallen is de relatie tussen het instrument en het type gevolgde onderwijs niet sterk genoeg om van een goed instrument te spreken. Zo zijn bij andere uitkomstmaten, zoals het behalen van een startkwalificatie, de schattingen wel in dezelfde (ongunstige) richting voor (v)so, maar minder precies en daardoor niet van nul te onderscheiden.

De interpretatie van de resultaten van de analyses op basis van afstand valt of staat bij de plausibiliteit van de 'exclusion restriction': is het aannemelijk dat het afstandsverschil tussen de dichtstbijzijnde (v)so en sbo/pro school niet samenhangt met andere kenmerken van leerlingen die van invloed zijn op hun latere uitkomsten? Door middel van de sample-restrictie tot niet-verhuizers en

de toevoeging van leerling- buurt- en regionale kenmerken vergroten we de plausibiliteit van deze aanname, maar het blijft mogelijk dat er andere factoren van belang zijn. De instrumentele variabele analyses met de gehele sample zijn weliswaar preciezer, maar hierbij is de 'exclusion restriction' aanname minder plausibel.

Op basis van de uitgevoerde analyses blijft het moeilijk om uitspraken te doen over wat het daadwerkelijke causale effect van het onderwijstype is, en wat er nu nog overblijft aan selectie-effecten waarvoor we niet perfect hebben kunnen corrigeren. Wel wijzen de schattingen erop dat voor leerlingen waarbij relatieve afstand een rol lijkt te hebben gespeeld voor de keuze voor een onderwijstype, het sbo en pro gunstiger lijken dan het so en vso op het gebied van uitstroom naar regulier onderwijs.

Daarnaast ligt de focus van dit rapport op de latere onderwijsuitkomsten van leerlingen. Als leerlingen qua latere uitkomsten de perspectieven op een bepaald onderwijstype gunstiger zijn dan het andere onderwijstype, betekent dit nog niet dat hun ervaringen gedurende het onderwijs hier ook positiever zijn. In dat kader is het voor vervolgonderzoek interessant om naast de opbrengsten, ook de ervaringen van leerlingen op verschillende typen niet-regulier onderwijs te onderzoeken.

4 Verschil in kans op startkwalificatie vso – vo

4.1 Inleiding

Bij de invoering van passend onderwijs in 2014 werden samenwerkingsverbanden verantwoordelijk voor de organisatie van onderwijs voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften in hun regio. Dit ging gepaard met een vereveningsopdracht: samenwerkingsverbanden die relatief veel leerlingen in het speciaal onderwijs onderwezen kregen een negatieve vereveningsopdracht en moesten bezuinigen. Andere samenwerkingsverbanden kregen juist meer te besteden door een positieve vereveningsopdracht.

In het onderzoek “verschillen tussen samenwerkingsverbanden” (Inspectie van het Onderwijs, 2023) is gevonden dat samenwerkingsverbanden die na de invoering van passend onderwijs veel moesten bezuinigen, in de jaren direct na de invoering van passend onderwijs minder leerlingen in het niet-regulier onderwijs plaatsen. Op populatieniveau zagen we in samenwerkingsverbanden met een hoge vereveningsopdracht een toename van 0,3 procentpunt in het percentage leerlingen in een reguliere onderwijssetting. Dit is relatief een forse stijging, omdat het grootste deel van de leerlingen geen extra ondersteuningsbehoeften hebben. Na de aanvankelijke stijging, is het aandeel leerlingen in het reguliere onderwijs inmiddels weer gedaald (Inspectie van het Onderwijs, 2023).

In dit hoofdstuk voeren we analyses uit die voortborduren op dit rapport. Hoewel de effecten op populatieniveau beperkt lijken, is het waarschijnlijk dat de effecten van de verevening groter zijn voor groepen leerlingen die een grotere kans hebben om in het niet-reguliere onderwijs te zitten. In deze verdiepende analyses kijken we in het bijzonder naar leerlingen die op 11-jarige leeftijd in het speciaal onderwijs (so) zitten. Een groot deel van deze leerlingen stroomt door naar het voortgezet speciaal onderwijs (vso), maar een deel van deze leerlingen gaat naar een reguliere vo-school. We onderzoeken of de vereveningsopdracht het percentage so-leerlingen dat doorstroomt naar het reguliere voortgezet onderwijs beïnvloedt. Wanneer dat zo is kunnen we onder een aantal aannamen onderzoeken we wat voor deze leerlingen het effect van regulier voortgezet onderwijs is op de kans op het behalen van een startkwalificatie op 18- en 19- jarige leeftijd. In de voorgaande hoofdstukken gebruikten we afstand als instrument. Doordat de vereveningsopdracht een andere groep leerlingen beïnvloedt dan de afstand tot een sbo/so of pro/vso school, zijn deze analyses ook een uitbreiding van de analyses in hoofdstuk 3. We kijken hier naar een andere groep: vso vergeleken met regulier vo.

De opbouw van dit hoofdstuk is als volgt. We beginnen met een beschrijving van het percentage leerlingen in het so, sbo, vso en pro voor en na de invoering van passend onderwijs. Dit splitsen we uit in de deelname van leerlingen van verschillende leeftijden. Vervolgens beschrijven we de deelname aan regulier vo, vso en pro van leerlingen die op 11-jarige leeftijd in het so zaten.

In paragraaf 4.3 geven we een uitgebreidere beschrijving van de onderzoeksmethode. In paragraaf 4.4 beschrijven we in hoeverre de vereveningsopdracht gerelateerd is aan de deelname aan het regulier vo voor leerlingen die op 11-jarige leeftijd in het so zaten. In paragraaf 4.5 beschrijven

we in hoeverre deelname aan het regulier onderwijs voor deze leerlingen de kans op het behalen van een startkwalificatie beïnvloedt. In paragraaf 4.6 beschrijven we een aantal robuustheidsanalyses, waarna paragraaf 4.7 concludeert.

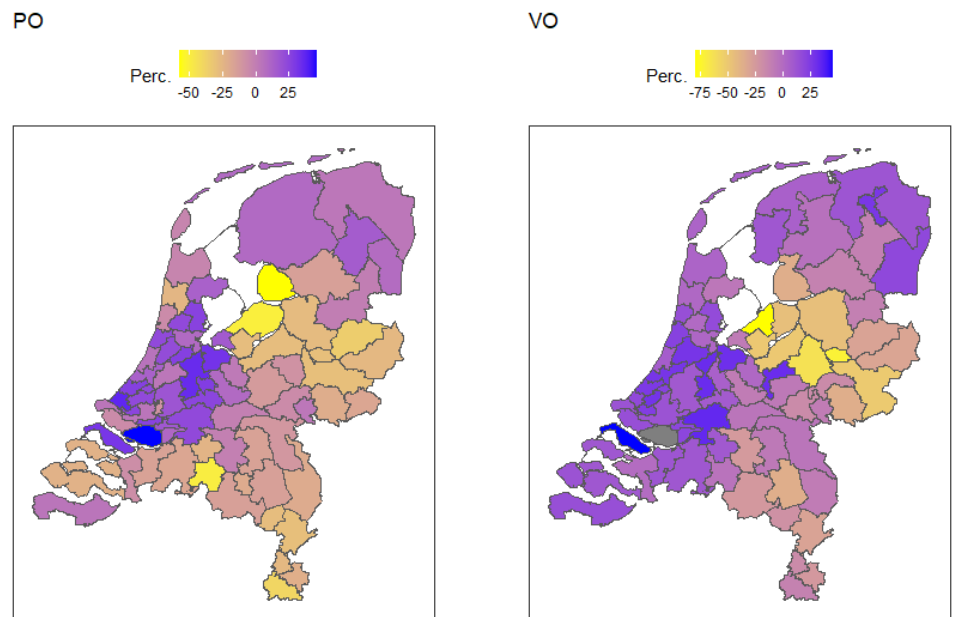
4.2

Beschrijvende analyses

De vereveningsopdracht die samenwerkingsverbanden bij de invoering van passend onderwijs kregen varieert sterk: tussen de -57% en +46% in het primair onderwijs, en tussen de -79% en +46 % in het voortgezet onderwijs. Een deel van de samenwerkingsverbanden moest flink bezuinigen, een ander deel kreeg juist meer geld.

Het vereveningspercentage verwijst overigens niet naar het percentage van het totale budget dat een samenwerkingsverband voor- of achteruit gaat: het gaat hierbij om een percentage van de financiële middelen voor zware leerlingondersteuning. Samenwerkingsverbanden krijgen ook middelen voor lichte ondersteuning. In 2019 was het budget voor zware ondersteuning gemiddeld 70% van het totale budget voor samenwerkingsverbanden in het po en gemiddeld 48% voor samenwerkingsverbanden in het vo (Kennis et al., 2020).

Figuur 4.1: vereveningsopdracht uitgedrukt in percentage van het totale budget voor zware ondersteuning

Noot: Gebaseerd op databestand samenwerkingsverbanden (Algemene rekenkamer, 2017)

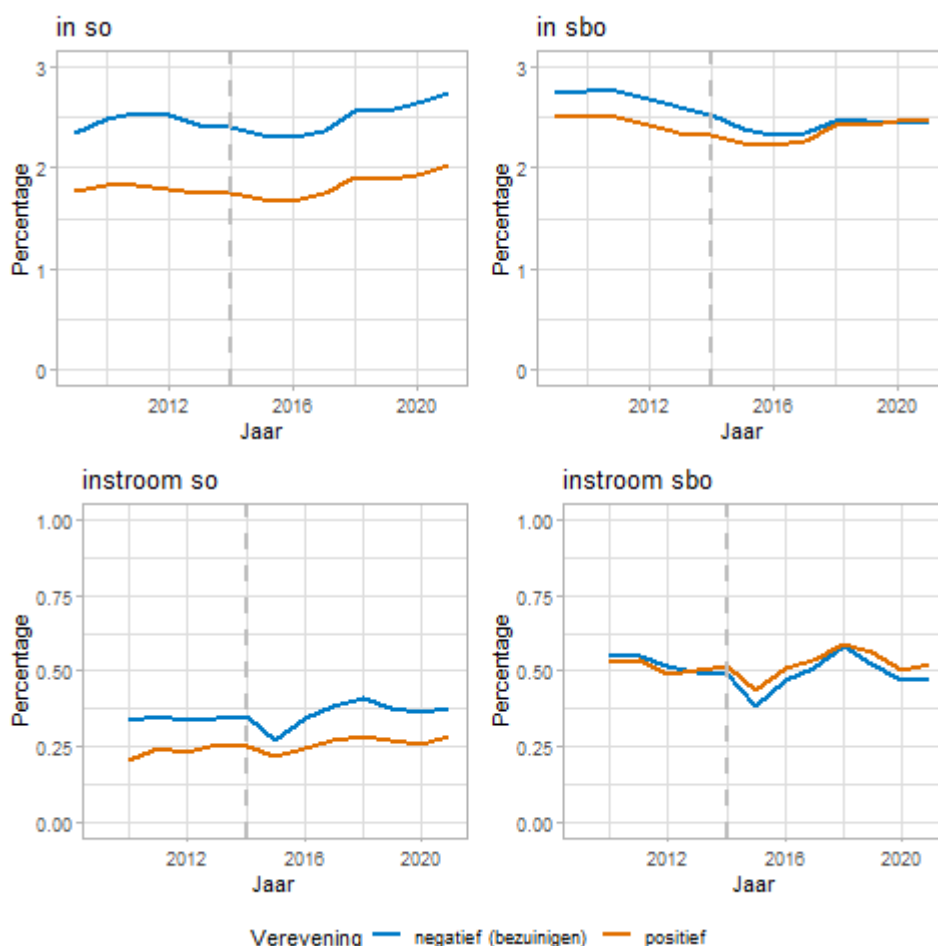
Figuur 4.1 laat de verdeling van het vereveningspercentage over de verschillende samenwerkingsverbanden zien. Wat opvalt is dat de positieve vereveningsopdrachten vooral in de randstad en het noorden van het land liggen, terwijl het oosten en zuiden van het land vaker te maken hadden met een negatieve vereveningsopdracht.

In het rapport verschillen tussen samenwerkingsverbanden (Inspectie van het Onderwijs, 2023) rapporteren we de ontwikkeling in het percentage leerlingen in het niet-regulier onderwijs, de instroom in het niet-regulier onderwijs en de

uitstroom uit het niet-regulier onderwijs. In Figuur 4.2 tot Figuur 4.7 maken we ook een onderscheid tussen so en sbo en vso en pro.

Figuur 4.2 laat zien dat het percentage so- en sbo-leerlingen voor zowel po-samenwerkingsverbanden met een positieve als voor po-samenwerkingsverbanden met een negatieve verevening afneemt in de jaren direct na de invoering van passend onderwijs. Deze daling is groter in samenwerkingsverbanden die moesten bezuinigen. Voor so en sbo samen daalt het percentage leerlingen in samenwerkingsverbanden met een negatieve verevening van 4,93% in 2014 naar 4,63% in 2016. Voor samenwerkingsverbanden met een positieve verevening verandert het percentage van 4,06% naar 3,91%. Rond 2017 komt de daling tot stilstand, en neemt het aandeel leerlingen in zowel het sbo als so weer toe, waarbij de stijging in het so sterker lijkt dan in het sbo.

Figuur 4.2: deelname aan so en sbo en instroom in so en sbo naar positieve en negatieve verevening

Noot: Percentage en instroom in het so en sbo uitgesplitst naar vereveningsopdracht in de periode 2009-2021. Percentage is het percentage tov alle leerlingen in bao, sbo en so (zonder vso).

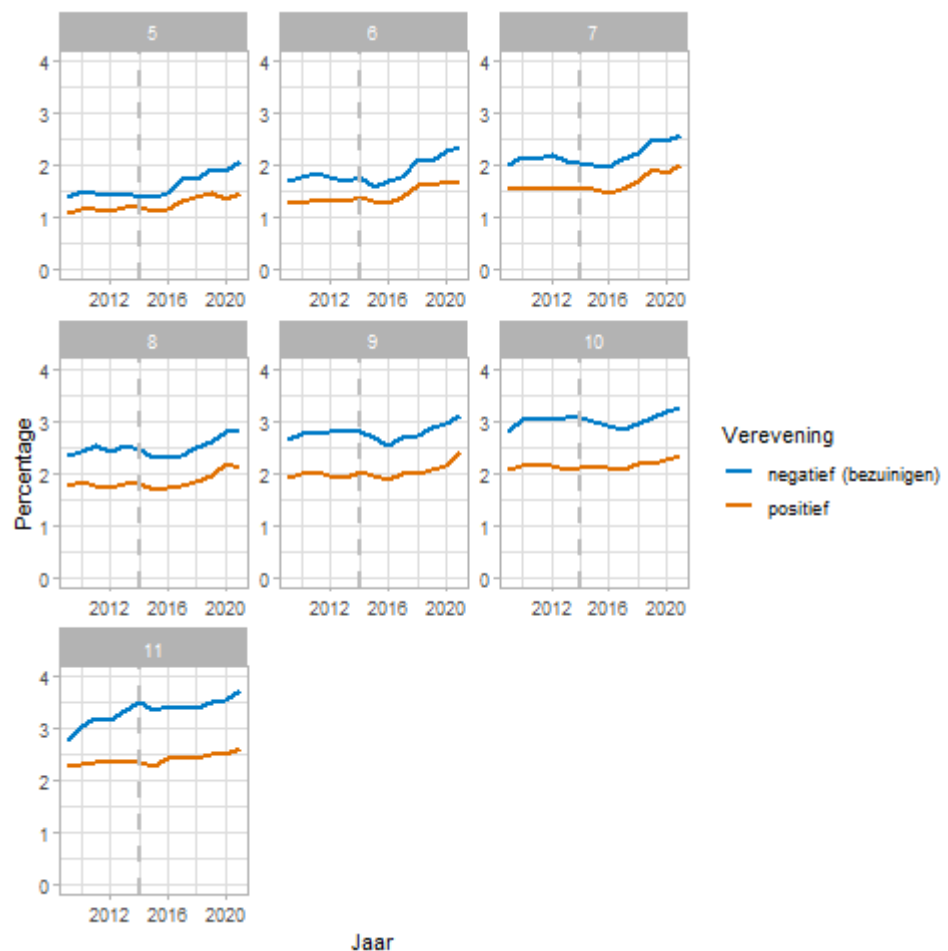
De daling in de deelname aan so en sbo wordt al ingezet vóór de formele invoering van passend onderwijs. De wet passend onderwijs is op 1 augustus 2014 in werking getreden. Het wetsvoorstel passend onderwijs is echter al op 9

oktober 2012 door de eerste kamer aangenomen.⁵ Op dat moment was de vereveningsopdracht al enige tijd voorzien. De concept-regeling waarin de percentages werden gespecificeerd is op 28 februari 2013 voor internetconsultatie gepubliceerd⁶.

Wanneer we in Figuur 4.3 de deelname aan het speciaal onderwijs over tijd uitsplitsen naar leeftijd, valt op dat het percentage leerlingen dat deelneemt aan het so toeneemt naar mate leerlingen ouder worden. Van de 5-jarige leerlingen neemt tussen de 1 en 2% van de leerlingen deel aan so, voor 10-jarige leerlingen ligt dat percentage tussen de 2 en 3,3%.

De daling in de deelname aan het speciaal onderwijs bij samenwerkingsverbanden met een negatieve vereveningsopdracht lijkt vooral te liggen in de instroom van 6- en 7-jarigen, daar is een knik in de blauwe lijn te zien. De deelname van 5-jarigen, leerlingen die (vrijwel) vanaf de start van hun onderwijsloopbaan in het so zitten, is relatief constant. Waarschijnlijk zijn dit leerlingen met relatief zwaardere problematiek, waarvan vroeg duidelijk is dat het so de meest geschikte onderwijssoort is.

Figuur 4.3: deelname aan so naar leeftijd en positieve en negatieve verevening

Noot: Percentage leerlingen in het so per leeftijd uitgesplitst naar vereveningsopdracht in de periode 2009-2021. Percentage is het percentage tov alle leerlingen in bao, sbo en so (zonder vso).

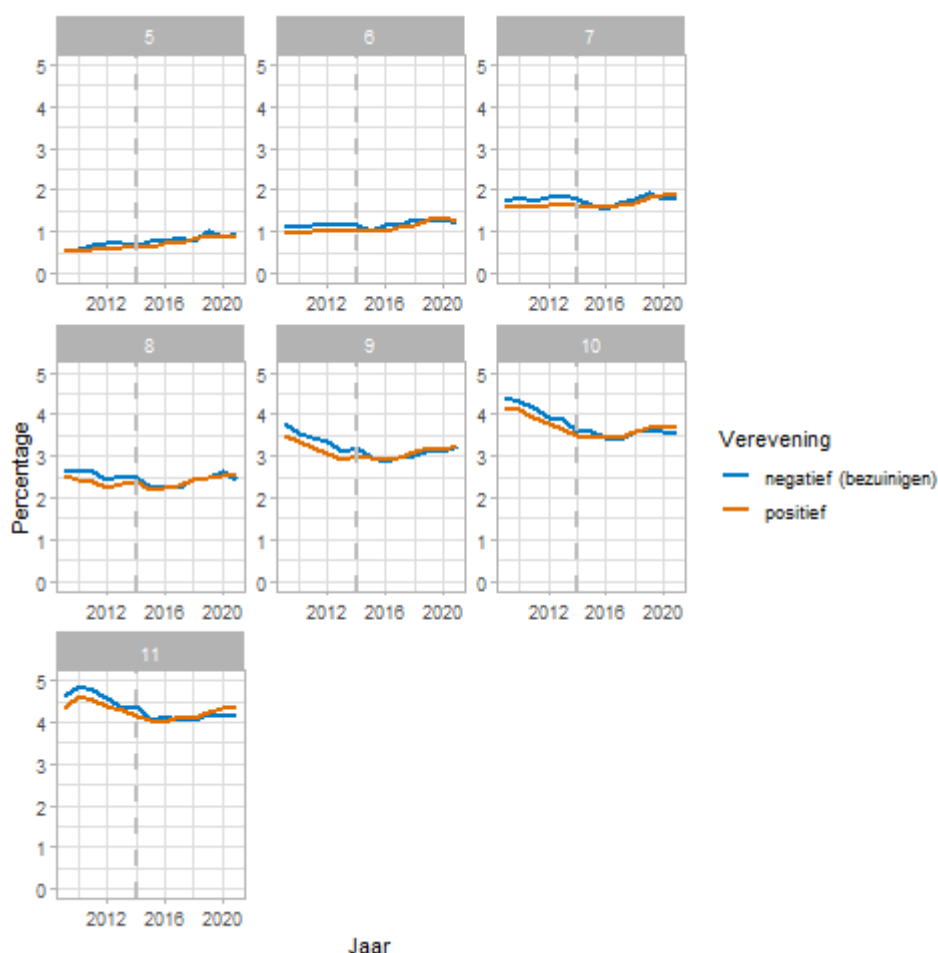
5 <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2012-533.pdf>

6 <https://www.internetconsultatie.nl/amvbpasendonderwijs/details>

Bij 6- en 7-jarigen is er een daling in de so-deelname te zien na 2012. Een vergelijkbare daling is in latere jaren op een latere leeftijd te zien: de 'dip' in deelname aan het so verschuift naar rechts, wat erop wijst dat de instroom van met name jongere leerlingen na de invoering van passend onderwijs tijdelijk is beperkt.

In Figuur 4.4 valt voor het speciaal basisonderwijs ook op dat de deelname hoger wordt naar mate leerlingen ouder worden. Van de 5-jarige leerlingen neemt tussen de 0,5% en 1% van de leerlingen deel aan het sbo, voor 10-jarige leerlingen ligt dat percentage tussen de 3,4% en 4,4%. Het verschil in deelname tussen samenwerkingsverbanden met een positieve en negatieve verevening is minder groot dan bij so.

Figuur 4.4: deelname aan sbo naar leeftijd en positieve en negatieve verevening

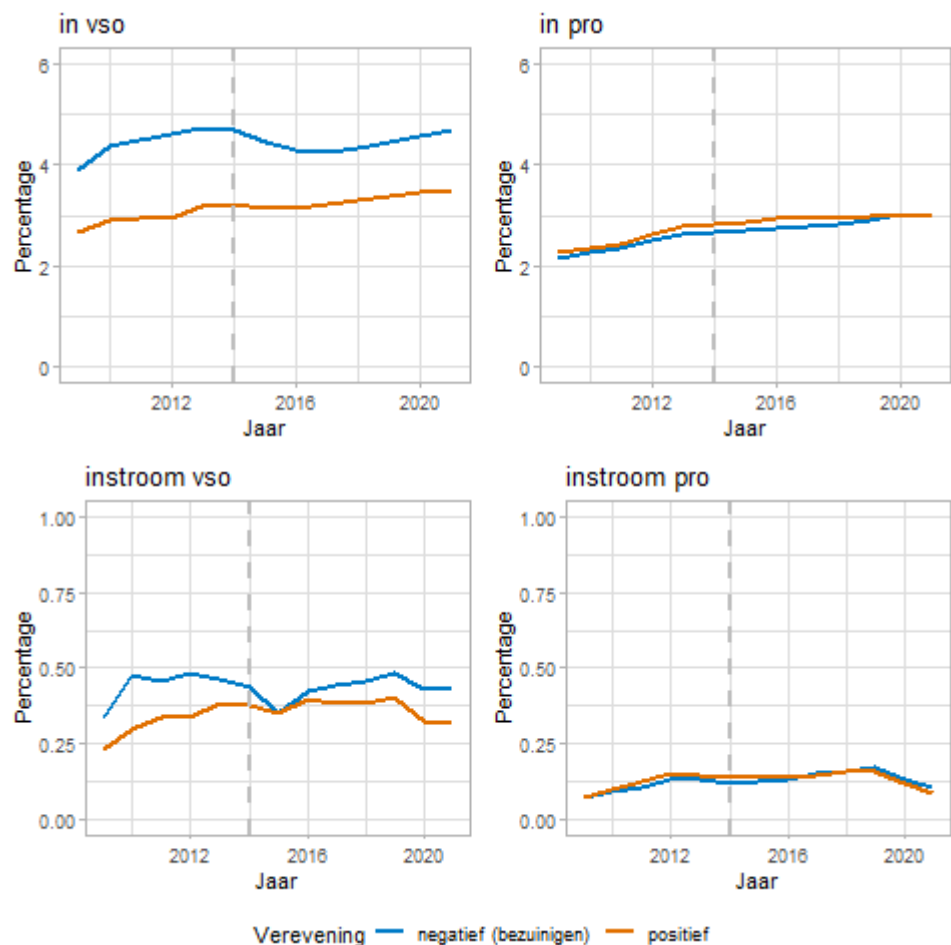
Noot: Percentage leerlingen in het sbo per leeftijd uitgesplitst naar vereveningsopdracht in de periode 2009-2021. Percentage is het percentage tov alle leerlingen in bao, sbo en so (zonder vso).

Figuur 4.5 laat de ontwikkeling in deelname en instroom in het vso en pro zien, opgesplitst naar samenwerkingsverbanden met een positieve en negatieve vereveningsopdracht. Voor vso valt op dat er voor samenwerkingsverbanden met een negatieve vereveningsopdracht een daling te zien is in de deelname aan het vso na de invoering van passend onderwijs. Deze daling komt wat later dan de eerder beschreven daling in het so: tussen 2014 en 2017 daalt het

percentage leerlingen in het vso van 4,7% naar 4,3%. De daling in de instroom in het vso voor samenwerkingsverbanden met een negatieve vereveningsopdracht zet wel in vanaf 2012.

Voor het praktijkonderwijs zijn de verschillen tussen samenwerkingsverbanden met een positieve en negatieve vereveningsopdracht kleiner. Over de gehele populatie leerlingen in de leeftijd 12 tot en met 17 jaar zijn er geen duidelijke verschillen in de pro-deelname voor leerlingen in samenwerkingsverbanden met een positieve dan wel negatieve verevening.

Figuur 4.5: deelname aan vso en pro en instroom in vso en pro naar positieve en negatieve verevening

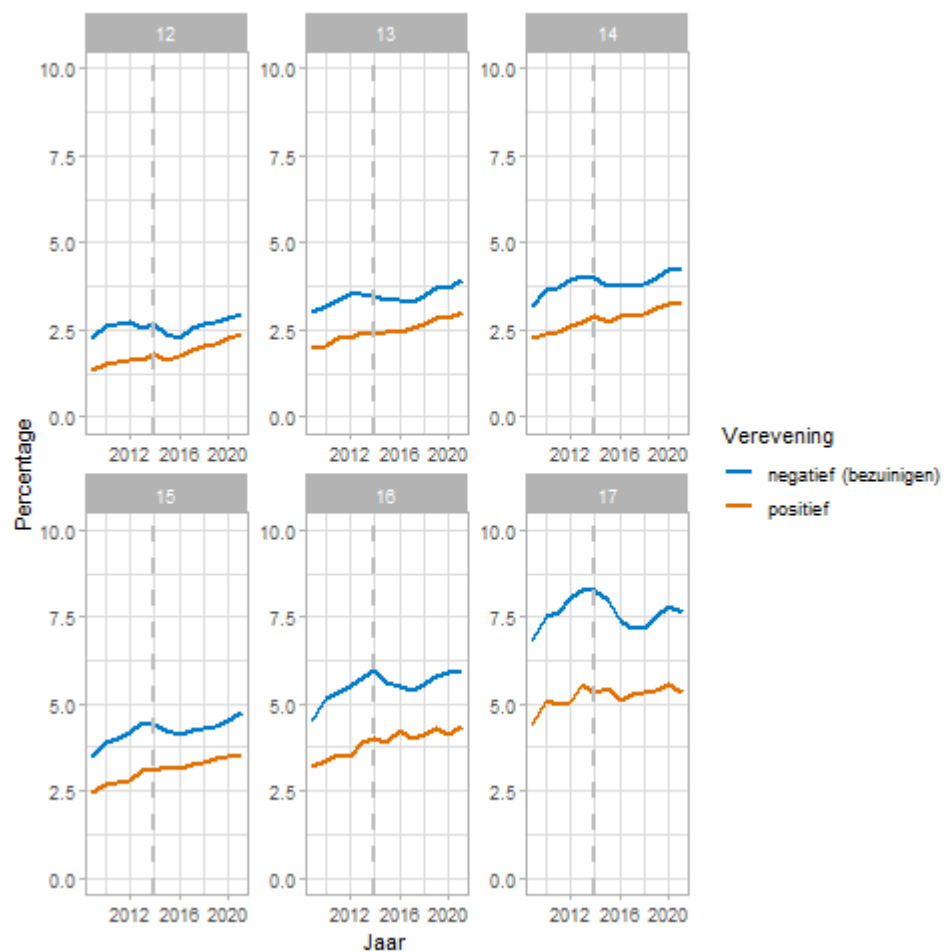

Noot: Percentage en instroom in het vso en pro uitgesplitst naar vereveningsopdracht in de periode 2009-2021. Percentage is het percentage tov alle leerlingen in vo, vso en pro.

In Figuur 4.6 wordt de deelname aan het vso uitgesplitst naar leeftijd. Net als in het so zien we dat het percentage leerlingen dat deelneemt aan het vso toeneemt naarmate leerlingen ouder worden. Voor de 12-jarigen ligt het percentage leerlingen in het vso in samenwerkingsverbanden met een positieve vereveningsopdracht rond de 2,5%. Voor 16-jarigen in deze samenwerkingsverbanden ligt de deelname aan het vso tussen de 4,5% en 5,9%. Het grote verschil tussen 16- en 17-jarigen wordt veroorzaakt door de gehanteerde definitie: leerlingen die niet meer in het voortgezet onderwijs zitten (bijvoorbeeld doordat ze zijn doorgestroomd naar het mbo), worden niet meegenomen in de berekening van het percentage.

Wanneer we in Figuur 4.7 de deelnamepercentages aan het praktijkonderwijs uitsplitsen naar leeftijd zijn de verschillen tussen samenwerkingsverbanden met een positieve en negatieve vereveningsopdracht minder uitgesproken dan voor het vso. De relatieve deelname aan het praktijkonderwijs neemt toe tussen 12 en 13 jaar, en is daarna relatief constant voor 13-, 14 en 15-jarigen. De relatieve deelname onder 16- en 17-jarigen is hoger, maar dat wordt ook veroorzaakt doordat we mbo-studenten niet meenemen in de berekening van dit percentage.

Figuur 4.6: deelname aan vso naar leeftijd en positieve en negatieve verevening

Noot: Percentage leerlingen in het vso per leeftijd uitgesplitst naar vereveningsopdracht in de periode 2009-2021. Percentage is het percentage tov alle leerlingen in vo, vso en pro.

Al met al valt er de eerste jaren na de (aankondiging van) de invoering van passend onderwijs een daling te zien in de deelname aan het so en vso in samenwerkingsverbanden met een negatieve vereveningsopdracht.

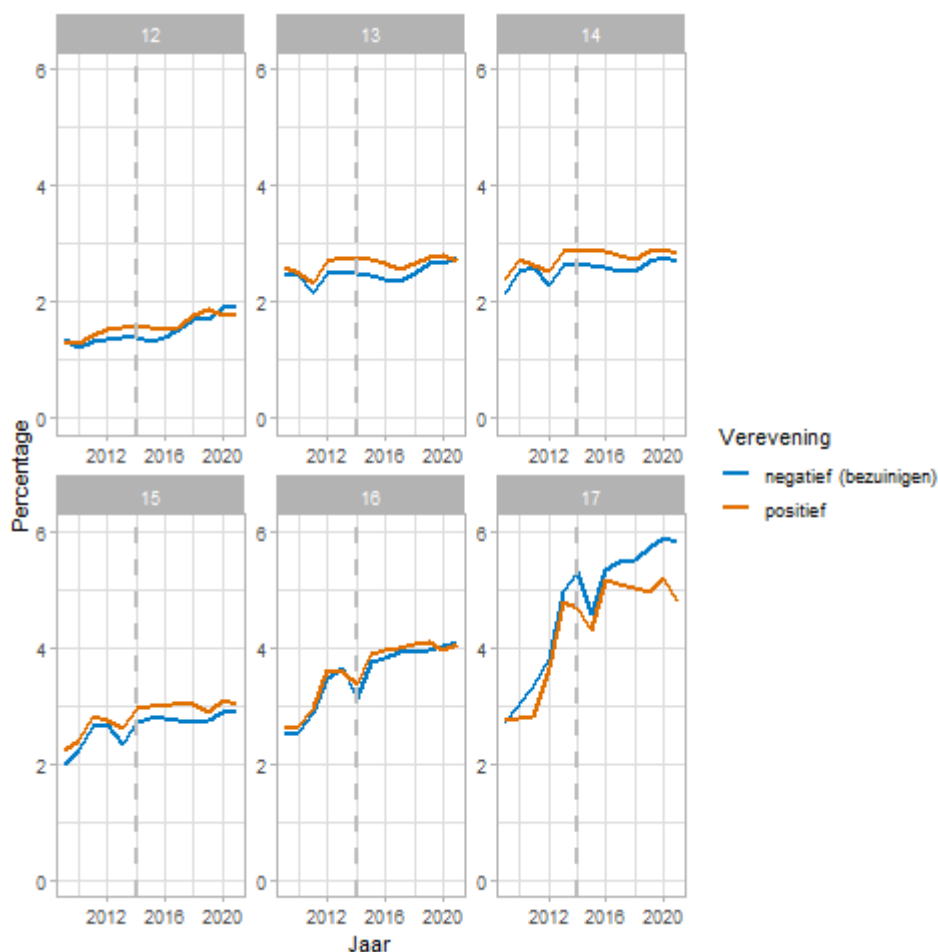
Omdat de vereveningsopdracht betrekking had op het budget van samenwerkingsverbanden voor zware ondersteuning (ondersteuning voor leerlingen in het (v)so, en leerlingen die voorheen een rugzakje (lgf) ontvingen), is de grotere verandering in het so en het vso in samenwerkingsverbanden met een negatieve vereveningsopdracht een te verwachten gevolg van de vereveningsopdracht. We zien beschrijvend geen duidelijk bewijs voor een

verschuiving van leerlingen vanuit het so naar het sbo, of van het vso naar pro, hoewel dit mogelijk gemaskeerd wordt door een verschuiving van leerlingen in het sbo en pro naar het bao en vo.

In de beschrijvende figuren tot nu toe is gekeken naar de onderwijssoort voor alle leerlingen in de po en vo-leeftijd. Omdat de deelname in het so en vso een klein deel is van de hele populatie (grotfweg rond de 2% en 4%) zijn de veranderingen op populatieniveau per definitie beperkt.

In de volgende figuren onderzoeken we daarom een specifieke subgroep aan leerlingen: leerlingen die op 11-jarige leeftijd in het speciaal onderwijs zitten.

Figuur 4.7: deelname aan pro naar leeftijd en positieve en negatieve verevening

Nota: Percentage leerlingen in het pro per leeftijd uitgesplitst naar vereveningsopdracht in de periode 2009-2021. Percentage is het percentage tov alle leerlingen in vo, vso en pro.

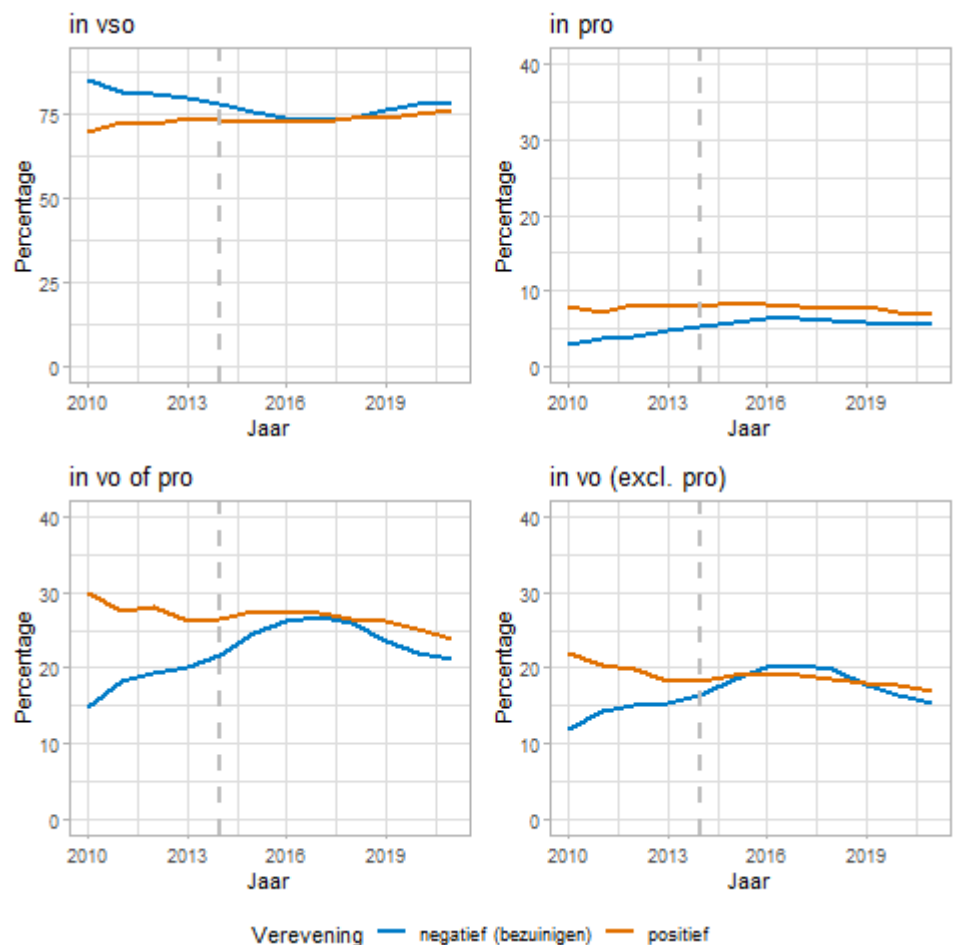
Figuur 4.8 laat zien dat de meerderheid, grotfweg 75%, van de leerlingen die op 11-jarige leeftijd in het so zit, vervolgens onderwijs krijgt in het vso. Rond de 17% van deze leerlingen krijgt les in het reguliere voortgezet onderwijs, en ongeveer 8% van de leerlingen vervolgt het onderwijs in het praktijkonderwijs. De groep leerlingen waarbij we hiernaar kijken is tussen de 12 en 16 jaar oud.

De figuur laat zien dat deze percentages veranderen over tijd, met name voor samenwerkingsverbanden met een negatieve vereveningsopdracht. In deze

samenwerkingsverbanden stijgt het percentage leerlingen dat op 11-jarige leeftijd naar het so ging, maar vervolgens naar het reguliere voortgezet onderwijs (excl. pro) gaat, tussen 2012 en 2017 van 15,1% naar 20,4%. In termen van aantallen gaat het om ongeveer 150 leerlingen per jaar. Het percentage van deze leerlingen dat naar het praktijkonderwijs gaat neemt ook toe, van 4,1% in 2012, naar 6,3% in 2017. Na 2017 gaan er weer meer leerlingen naar het vso.

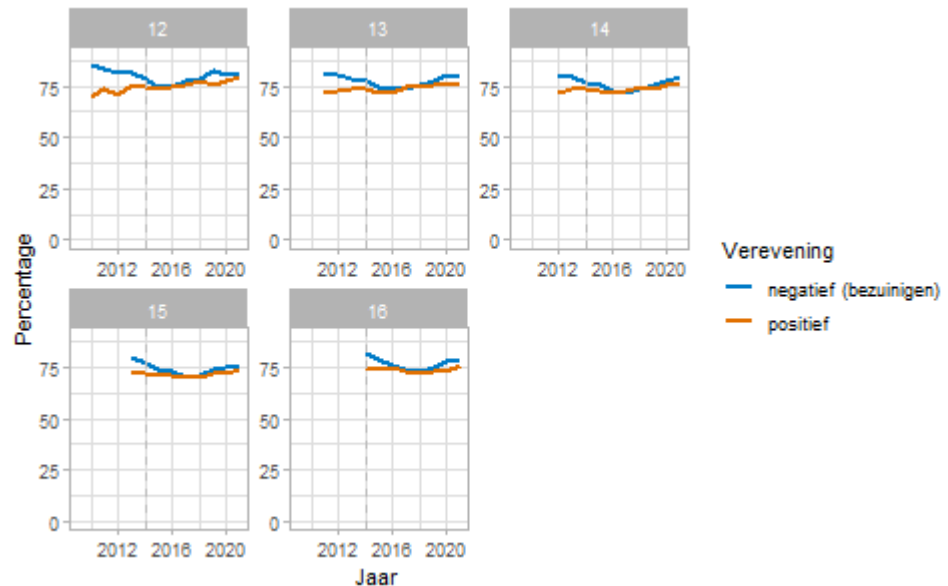
Figuur 4.9 splitst de deelname aan het vso voor leerlingen die op 11-jarige leeftijd in het so zaten uit naar leeftijd. Omdat de 1-cijferbestanden voor so beginnen in 2009 zijn de eerdere jaren niet beschikbaar voor de oudere leerlingen. Wat verder opvalt, is dat het laagste percentage in de deelname aan het vso voor samenwerkingsverbanden met een negatieve verevening steeds een jaar later ligt, de dip in deelname schuift in de grafieken voor oudere leerlingen naar rechts. Dit wordt veroorzaakt doordat de deelname aan het vso na de daling bij de invoering van passend onderwijs weer is gestegen. Deze dip wijst er beschrijvend ook op dat er een groep leerlingen is die door de invoering van passend onderwijs helemaal niet naar het vso is gegaan: als deze leerlingen op latere leeftijd alsnog in het vso waren ingestroomd, was de dip in latere jaren niet zichtbaar geweest.

Figuur 4.8: type onderwijs voor leerlingen die op 11-jarige leeftijd in so zaten

Noot: Percentage leerlingen in het vso, pro, vo/pro en vo (excl. pro) voor leerlingen die op 11-jarige leeftijd in het so zaten. Uitgesplitst naar vereveningsopdracht in de periode 2009-2021.

Figuur 4.9: deelname aan vso naar leeftijd voor leerlingen die op 11-jarige leeftijd in so zaten

Noot: Percentage leerlingen in het vso voor leerlingen die op 11-jarige leeftijd in het so zaten. Uitgesplitst naar vereveningsopdracht in de periode 2009-2021.

4.3 Methode en beschrijvende statistieken

Vergelijkbaar met de resultaten uit Inspectie van het Onderwijs (2023) zien we in paragraaf 4.2 de eerste jaren na de (aankondiging van) de invoering van passend onderwijs een daling in de deelname aan het so en vso in samenwerkingsverbanden met een negatieve vereveningsopdracht. Omdat de deelname in het so en vso een relatief klein deel is van de leerlingpopulatie zijn de veranderingen op populatieniveau beperkt.

Voor een specifieke groep leerlingen zijn de verschillen na de invoering van passend onderwijs groter. Leerlingen die op 11-jarige leeftijd in het so zaten, stromen in samenwerkingsverbanden met een negatieve verevening na de invoering van passend onderwijs minder vaak door naar het vso. Ze stromen vaker door naar het regulier voortgezet onderwijs en naar het praktijkonderwijs.

Onder een aantal aannames kunnen we voor deze leerlingen de samenhang tussen deelname aan het regulier onderwijs en hun onderwijsuitkomsten interpreteren als effect. Vergelijkbaar met de analyses in hoofdstuk 3.3 maken we hier gebruik van instrumentele variabelen.

Het instrument wat we gebruiken is of samenwerkingsverbanden een positieve of negatieve vereveningsopdracht kregen bij de invoering van passend onderwijs⁷. Om een goed instrument te zijn, moet er sprake zijn van een first stage: het instrument moet de deelname aan regulier onderwijs voorspellen. De beschrijvingen in paragraaf 4.2 geven een eerste aanwijzing hiervoor. Visueel is de variatie die we gebruiken samengevat te zien in Figuur 4.8. De onderste panelen laten zien dat er in samenwerkingsverbanden met een negatieve

⁷ In robuustheidsanalyses gebruiken we alternatieve definities voor het instrument: het vereveningspercentage en samenwerkingsverbanden met een sterk negatieve (-10% of meer) en sterk positieve (+10% of meer) vereveningsopdracht.

vereveningsopdracht meer leerlingen vanuit het so doorstromen naar het reguliere vo. Onder 4.4 verkennen we verder of het instrument voldoende voorspellend is.

De tweede belangrijke assumptie is de exclusierestrictie. Daarbij nemen we aan dat de verevening alleen een effect heeft op de uitkomsten van deze leerlingen via het type onderwijs dat zij krijgen. De invoering van passend onderwijs ging echter ook gepaard met andere veranderingen: het beleid werd gedecentraliseerd en samenwerkingsverbanden maakten keuzes over de inrichting en het beleid van het samenwerkingsverband. Het is verder mogelijk dat deze veranderingen impact hadden op de onderwijskwaliteit voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften. De exclusierestrictie kan in deze context niet worden getest, het is een aanname. Gezien de omvang van de vereveningsopdracht en de focus op leerlingen die op 11-jarige leeftijd in het so zaten, lijkt het echter aannemelijker dat eventuele effecten van de vereveningsopdracht via het type onderwijs lopen, in plaats van via andere beleidskeuzes van het samenwerkingsverband.

Een andere mogelijke directe verbinding tussen de vereveningsopdracht en de uitkomsten heeft te maken met de samenstelling van de groep leerlingen. Het zou kunnen dat door de vereveningsopdracht, de samenstelling van de groep 11-jarige so-leerlingen verandert: de vereveningsopdrachten golden ook voor het speciaal onderwijs. Wanneer we kijken naar kenmerken die we kunnen observeren (zie tabel 5.17 in het technisch rapport), zien we geen veranderingen in de populatie 11-jarigen in het so. Het is echter mogelijk dat de samenstelling van 11-jarigen in so over de tijd verandert in ongeobserveerde kenmerken, die mogelijk ook samenhangen met de kans op het behalen van een startkwalificatie. Wanneer de instroom in het so beperkt wordt, zou het kunnen dat leerlingen die op 11-jarige leeftijd in het so zitten, relatief zwaardere problematiek hebben, met minder kans op een startkwalificatie. Een dergelijke populatieverandering zou waarschijnlijk leiden tot een kleinere kans op het vinden van verschillen in het behalen van een startkwalificatie na de vereveningsopdracht.

Verder weten we dat de vereveningsopdracht gerelateerd is aan het aantal leerlingen wat voor de invoering van passend onderwijs in het speciaal onderwijs zat: alleen samenwerkingsverbanden met relatief veel leerlingen in het so moesten bezuinigen. Om rekening te houden met mogelijke structurele verschillen tussen samenwerkingsverbanden corrigeren we daarom voor tijdsconstante verschillen tussen samenwerkingsverbanden. Een gedetailleerdere uitleg van de empirische strategie is te vinden in paragraaf 5.2 van het Technisch Rapport.

In de first stage onderzoeken we dus of de deelname aan het reguliere onderwijs voorspeld kan worden op basis van een positieve of negatieve vereveningsopdracht van het samenwerkingsverband. Het idee achter deze analyses is dat de negatieve vereveningsopdracht ervoor zorgt dat een groep leerlingen die als ze 11 jaar zijn in het so zitten na de invoering van passend onderwijs minder vaak het vso gaat, en dat dit veroorzaakt wordt door de negatieve vereveningsopdracht van samenwerkingsverbanden.

Voordat we de resultaten van de first stage regressies bespreken, rapporteren we nog een aantal descriptieve statistieken. Tabel 4.1 laat de achtergrondkenmerken van alle 11-jarige leerlingen in het regulier en speciaal onderwijs zien, voor de invoering van passend onderwijs.

Tabel 4.1: kenmerken van 11-jarige leerlingen in regulier en speciaal onderwijs, 2009-2012

achtergrondkenmerk	Regulier onderwijs	speciaal onderwijs	t-stat	p-value
Geen migratieachtergrond	0,78070	0,74481	11,60536	0,00000
Niet westers, 1 ^e generatie	0,01635	0,02033	-3,97667	0,00007
Niet westers, 2 ^e generatie	0,14244	0,17280	-11,32639	0,00000
Westers	0,06051	0,06207	-0,90903	0,36335
Man	0,50644	0,73828	-74,05327	0,00000
Opleiding ouders hbo-ba	0,18045	0,12011	26,02558	0,00000
Opleiding ouders max mbo2	0,19063	0,33084	-42,17321	0,00000
Opleiding ouders mbo 3 of 4	0,25803	0,26686	-2,81537	0,00488
Opleiding ouders onbekend	0,24269	0,22258	6,80884	0,00000
Opleiding ouders wo of hbo ma	0,12820	0,05961	40,29917	0,00000
N	744187	20415		

Noot: weergegeven getallen betreffen proporties. De t-stat en p-value verwijzen naar een t-test voor het verschil in het achtergrondkenmerk op die rij tussen regulier (bao en sbo) en speciaal onderwijs.

De achtergrondkenmerken van leerlingen in het speciaal onderwijs verschillen significant van de achtergrondkenmerken van leerlingen het basisonderwijs en sbo-onderwijs: leerlingen in het speciaal onderwijs hebben vaker een niet-westerse migratie-achtergrond van de eerste en tweede generatie, zijn veel vaker man, en hebben vaker ouders met maximaal een mbo2 of maximaal een mbo3 of 4 opleiding.

In Tabel 4.2 beschrijven we de achtergrondkenmerken van 13-jarige leerlingen die op 11-jarige leeftijd in het so zaten. We beschrijven hier de kenmerken van 13-jarige leerlingen, omdat de meeste leerlingen op die leeftijd al zijn doorgestroomd naar het vo. Wel is het aantal leerlingen wat kleiner dan in Tabel 4.1: er zijn op 13-jarige leeftijd nog leerlingen in het so (1120), daarnaast mist 1,6% van de leerlingen, mogelijk omdat deze leerlingen zijn uitgestroomd naar dagbesteding of vrijstelling van de leerplicht hebben gekregen.

Tabel 4.2: Achtergrondkenmerken van 13-jarigen die op 11-jarige leeftijd in het so zaten, 2011-2014

Vso vergeleken met regulier of pro				
achtergrondkenmerk	vso	regulier of pro	t-stat	p-value
Geen migratieachtergrond	0,75525	0,73008	3,34177	0,00084
Niet westers, 1 ^e generatie	0,01924	0,01953	-0,12548	0,90015
Niet westers, 2 ^e generatie	0,16752	0,18424	-2,54483	0,01095
Westers	0,05799	0,06615	-1,94666	0,05161
Man	0,73996	0,75627	-2,21065	0,02709
Opleiding ouders hbo-ba	0,12012	0,12919	-1,59331	0,11113
Opleiding ouders max mbo2	0,34169	0,32542	2,02554	0,04285
Opleiding ouders mbo 3 of 4	0,26425	0,29745	-4,28385	0,00002
Opleiding ouders onbekend	0,21448	0,19290	3,16814	0,00154
Opleiding ouders wo of hbo ma	0,05946	0,05505	1,12194	0,26192
N	14244	4505		

Vso en pro vergeleken met regulier

achtergrondkenmerk	vso of pro	regulier	t-stat	p-value
Geen migratieachtergrond	0,74979	0,74647	0,39976	0,68935
Niet westers, 1 ^e generatie	0,01971	0,01744	0,89556	0,37053
Niet westers, 2 ^e generatie	0,17234	0,16782	0,63136	0,52783
Westers	0,05816	0,06827	-2,12267	0,03383
Man	0,73736	0,77414	-4,55618	0,00001
Opleiding ouders hbo-ba	0,11573	0,15278	-5,48854	0,00000
Opleiding ouders max mbo2	0,34939	0,28391	7,51603	0,00000
Opleiding ouders mbo 3 of 4	0,26459	0,30767	-4,91924	0,00000
Opleiding ouders onbekend	0,21304	0,19188	2,79067	0,00528
Opleiding ouders wo of hbo ma	0,05725	0,06376	-1,40556	0,15992
N	15424	3325		

Noot: weergegeven getallen betreffen proporties. De t-stat en p-value verwijzen naar een t-test voor het verschil in het achtergrondkenmerk op die rij tussen respectievelijk vso en regulier/pro en tussen pro/vso en regulier.

Tabel 4.2 bestaat uit twee delen. In het eerste deel vergelijken we leerlingen in het vso met leerlingen in het reguliere vo en het praktijkonderwijs. In het tweede vergelijken we leerlingen in het vso of pro met leerlingen in het reguliere vo. De reden hiervoor is dat we willen weten in hoeverre de resultaten veranderen als we de definities veranderen. We zijn met name geïnteresseerd in het vso, waardoor we vergelijken met praktijkonderwijs en het reguliere voortgezet onderwijs. Aan de andere kant is het mogelijk dat leerlingen die voorheen naar het vso waren gegaan, nu naar het praktijkonderwijs gaan en dat het praktijkonderwijs de resultaten drijft. Door ook vso en pro te vergelijken met regulier kunnen we zien in hoeverre de resultaten consistent zijn over beide definities.

Tabel 4.2 laat zien dat de meeste leerlingen die op 11-jarige leeftijd in het so zaten, op 13-jarige leeftijd in het vso zitten, ongeveer 76%. De leerlingen die zijn doorgestroomd naar vo of pro, hebben in vergelijking met leerlingen die doorstromen naar vso vaker een niet-westerse migratieachtergrond van de tweede generatie, zijn vaker jongens en hebben vaker ouders met een mbo 3 of 4 opleiding. Als we leerlingen in het vso en pro vergelijken met leerlingen die doorstromen naar het vo, zien we meer jongens doorstromen naar het reguliere vo, en worden de verschillen in opleiding ouders groter.

Tabel 4.3 geeft een beschrijving van de belangrijkste uitkomstvariabelen: het hebben behaald van een startkwalificatie op 18- en 19-jarige leeftijd. De tabel vergelijkt dezelfde groepen als in Tabel 4.1 en Tabel 4.2. Te zien is dat ongeveer 41,4% van de leerlingen die op 11-jarige leeftijd in het reguliere onderwijs zat op 18-jarige leeftijd een startkwalificatie heeft behaald. Op 19-jarige leeftijd is dat percentage gestegen naar 62,6%. Leerlingen die op 11-jarige leeftijd in het speciaal onderwijs zaten hebben veel minder vaak op 18- en 19-jarige leeftijd een startkwalificatie behaald: respectievelijk 7,1% en 16,4% van de leerlingen.

Als we kijken naar leerlingen die vanuit het so doorstromen naar het vso of vo/pro zien we ook aanzienlijke verschillen: 12,7% van de leerlingen die is doorgestroomd naar het vso heeft op 19-jarige leeftijd een startkwalificatie, vergeleken met 32,2% van de leerlingen die vanuit het so is doorgestroomd naar het vo of pro. Het is waarschijnlijk dat deze verschillen worden veroorzaakt door verschillen in de populatie: leerlingen met meer kans op een

startkwalificatie stromen mogelijk door naar het vo in plaats van het vso(/pro). In de uitkomsten maken we een onderscheid naar resultaten voor vso vergeleken met regulier (incl. pro) en vso/pro vergeleken met regulier. In Tabel 4.3 zijn de uitkomsten daarom voor beide groepen beschreven.

Tabel 4.3: Proportie leerlingen met een startkwalificatie op 18- en 19-jaar

Uitkomsten van 11-jarige leerlingen in regulier en speciaal onderwijs				
achtergrondkenmerk	regulier onderwijs	speciaal onderwijs	t-stat	p-value
Startkwalificatie op 18	0,41411	0,07109	178,84286	0,00000
N	734695	19722		
Startkwalificatie op 19	0,62649	0,16408	171,01997	0,00000
N	732468	19619		
Uitkomsten van 13-jarigen in vso of regulier (incl. pro) voor 11-jarigen in so				
achtergrondkenmerk	vso	regulier of pro	t-stat	p-value
Startkwalificatie op 18	0,05192	0,14865	-17,13275	0,00000
N	13907	4467		
Startkwalificatie op 19	0,12654	0,32219	-25,84593	0,00000
N	13845	4429		
Uitkomsten van 13-jarigen in vso/pro of regulier voor 11-jarigen in so				
achtergrondkenmerk	vso of pro	regulier	t-stat	p-value
Startkwalificatie op 18	0,04908	0,19594	-20,58499	0,00000
N	15077	3297		
Startkwalificatie op 19	0,12360	0,40539	-31,30085	0,00000
N	15008	3266		

Noot: weergegeven getallen betreffen proporties. De t-stat en p-value verwijzen naar een t-test voor het verschil in het achtergrondkenmerk op die rij tussen de groepen in kolom 2 en 3.

4.4 First stage

Tabel 4.4 laat de first stage regressies zien. We onderzoeken hierin of een negatieve vereveningsopdracht voorspelt of leerlingen hun onderwijsloopbaan vervolgen in het vso of vo/pro. Het instrument is hier de negatieve vereveningsopdracht*jaar, met 2012 als referentiecategorie.

De tabel laat zien dat een negatieve vereveningsopdracht een positieve relatie heeft met deelname aan het vo/pro: in de jaren na de invoering van passend onderwijs gaan in samenwerkingsverbanden met een negatieve vereveningsopdracht significant meer leerlingen (die op 11-jarige leeftijd in het so zaten) naar het vo en pro, in plaats van naar het vso. In 2015 gaat het hier om een toename van ongeveer 6 procentpunt. Het resultaat is vergelijkbaar wanneer we onderzoeken of een negatieve vereveningsopdracht voorspelt of leerlingen hun onderwijsloopbaan vervolgen in het pro/vso of vo (tabel 5.5 technisch rapport).

Het toevoegen van de controlevariabelen maakt hierbij weinig uit. De F-statistic van de first stage is ongeveer 19 en ongeveer 24, wat boven de vuistregel van minimaal 10 ligt. Hiermee is aan de eerste assumptie voldaan: het instrument is voorspellend genoeg.

Tabel 4.4 First stage regressies vso vergeleken met vo/pro

instrument	Uitkomsten 18 jaar		Uitkomsten 19 jaar	
2010*negatieve verevening	-0.06388 (0.0181)	-0.06469 (0.01823)	-0.06385 (0.01813)	-0.06478 (0.01829)
	0.00072	0.00068	0.00074	0.00069
2011*negatieve verevening	-0.0071 (0.00841)	-0.00729 (0.00843)	-0.00657 (0.00835)	-0.00674 (0.00837)
	0.40147	0.38954	0.43405	0.42303
2013*negatieve verevening	0.02842 (0.00616)	0.0284 (0.00619)	0.02837 (0.00617)	0.02838 (0.00622)
	0.00002	0.00002	0.00002	0.00002
2014*negatieve verevening	0.04343 (0.0097)	0.04349 (0.0097)	0.04271 (0.00975)	0.04279 (0.00976)
	0.00003	0.00003	0.00004	0.00004
2015*negatieve verevening	0.06189 (0.01269)	0.06199 (0.01275)	0.05839 (0.01252)	0.05844 (0.01255)
	0.00001	0.00001	0.00001	0.00001
2016*negatieve verevening	0.07735 (0.01592)	0.07726 (0.01593)	0.07662 (0.01626)	0.07667 (0.01625)
	0.00001	0.00001	0.00001	0.00001
2017*negatieve verevening	0.08588 (0.02)	0.08558 (0.02004)	0.07729 (0.02051)	0.07721 (0.02051)
	0.00005	0.00006	0.00033	0.00033
Controls	nee	ja	nee	ja
N	113864	113860	100944	100941
R-squared	0.01797	0.01981	0.01939	0.02137
F-stats	23.72262	23.7967	19.05811	19.20872

Noot: OLS regressies. Sample: leerlingen die op 11-jarige leeftijd in het vo waren ingeschreven, en vervolgens tussen 2010 en 2017 op 12 tot 16-jarige leeftijd in het vo, pro en vso waren ingeschreven. Afhankelijke variabele: dummy die de waarde 0 heeft wanneer een leerling in het vso stond ingeschreven, en die de waarde 1 heeft wanneer een leerling in het vo/pro stond ingeschreven. De meegenomen controlevariabelen betreffen de leerlingkenmerken leeftijd, geslacht, migratieachtergrond en hoogste ouderlijk opleidingsniveau. Daarnaast heeft iedere regressie jaar fixed effects en samenwerkingsverband fixed effects. Standaardfouten zijn geclusterd op leerlingniveau en het niveau van het samenwerkingsverband. 2012 is het referentiejaar.

Wat wel opvalt, is dat het jaar 2010, voor de invoering van passend onderwijs, al significant afwijkt van 2012: de first stage estimates laten zien dat er in 2010, in samenwerkingsverbanden met een negatieve vereveningsopdracht, minder leerlingen in het vo/pro zaten dan in 2012. Het lijkt erop dat de anticipatie op de passend onderwijswetgeving al voor 2012 is gestart. De beleidsvorming had inderdaad een lange aanloop: de wet zou aanvankelijk worden ingevoerd op 1 augustus 2012 (in plaats van 2014). De invoering is na, onder andere, een advies van de Onderwijsraad uitgesteld (Onderwijsraad, 2011).

De discussie over een gelijke verdeling van de middelen over regio's dateren van nog eerder: verevening werd al in 2010 geadviseerd door de Evaluatie en Adviescommissie Passend Onderwijs (ECPO, 2010), en in een rapport over Passend Onderwijs uit 2010 wordt de verevening genoemd als een punt van

zorg in regio's (Ledoux, Smeets en Rens, 2010). Ook is een bezuiniging op de budgetten voor speciale onderwijsvoorzieningen is in november 2009 door de toenmalige staatssecretaris aangekondigd, inclusief plannen voor verevening tussen regio's (Ministerie van Onderwijs, 2009). De achtergrond destijds was een stijging in de uitgaven aan zorgleerlingen, door een verschuiving naar het duurdere speciaal onderwijs. Het speciaal onderwijs (en de leerlinggebonden financiering) werden door het rijk gefinancierd via een open einde regeling (Minne, Webbink en van der Wiel, 2009).

Het is met de data die we in dit onderzoek gebruiken niet mogelijk de trends voor 2010 te vergelijken: er is vanaf 2009 informatie beschikbaar over alle leerlingen in het vo (die vervolgens vanaf 2010 in het vo of vso zitten). We moeten aannemen dat de verschillen in deelname aan het vso versus vo/pro worden veroorzaakt door de vereveningsopdracht.

4.5 Resultaten

Tabel 4.5 laat de resultaten van de instrumentele variabelen-regressies zien. Op de rijen in de tabel staan de verschillende uitkomstvariabelen. Te zien is dat 11-jarige so-leerlingen die door de negatieve vereveningsopdracht naar het vo of pro gaan vaker een startkwalificatie hebben behaald op 18- en 19-jarige leeftijd. Het verschil is groter op 19-jarige leeftijd, waarschijnlijk omdat er dan relatief meer leerlingen zijn hun startkwalificatie hebben behaald.

Leerlingen kunnen op verschillende manieren een startkwalificatie hebben behaald: het is een diploma havo, vwo of mbo niveau 2 of hoger. De laatste twee uitkomsten in Tabel 4.5 wijzen erop dat de verschillen met name worden veroorzaakt door een groter aantal leerlingen met een mbo niveau 2 of hoger diploma: er zijn geen significante verschillen voor de kans op het behalen van een havo of vwo diploma op 18 of 19 jaar.

Wat verder opvalt in Tabel 4.5, is dat coëfficiënten van de IV-regressies groter zijn dan de resultaten van de vergelijkbare OLS-regressies in de laatste twee kolommen. De OLS resultaten laten beschrijvend zien dat leerlingen in het vo en pro ongeveer 21 procentpunt meer kans hebben op het behalen van een startkwalificatie op 19-jarige leeftijd.

De IV-coëfficiënten zijn groter, de puntschatting is dat leerlingen die door een negatieve vereveningsopdracht naar het vo of pro gaan, 41 procentpunt meer kans hebben op het behalen van een startkwalificatie op 19 jaar.

Een mogelijke verklaring hiervoor is dat we in de IV-regressies, in technische termen, het zogeheten local average treatment effect (LATE, Angrist & Pischke, 2009) van het vo/pro op compliers schatten. Compliers zijn leerlingen die door de negatieve vereveningsopdracht naar het vo/pro gaan, maar zonder de negatieve vereveningsopdracht naar het vso waren gegaan. Dit zijn leerlingen op die op de grens tussen het vso en vo/pro zaten, en mogelijk in samenwerkingsverbanden met een positieve vereveningsopdracht al naar het vo/pro waren gegaan.

Dit is een beleidsrelevante groep, het gaat om leerlingen op de marge: de leerlingen die "extra" in het vso terechtkomen bij een (beperkte) uitbreiding van de capaciteit in het vso, en vice versa, om leerlingen die in het reguliere vo/pro terechtkomen wanneer er minder plekken in het vso beschikbaar zijn.

Het is echter belangrijk te benadrukken dat deze resultaten niet kunnen worden generaliseerd naar alle leerlingen in het vso. We kunnen geen uitspraken doen over leerlingen met zwaardere problematiek, die zowel voor als na de invoering van passend onderwijs op het vso waren aangewezen.

De grotere puntschatting kan ook betekenen dat er sprake is van een 'weak instrument' waardoor de coëfficiënten een vertekend beeld geven. Hoewel het instrument een F-value van boven de vuistregel van 10 heeft, zit het er niet ver boven. In de rapportage zijn we daarom terughoudend met het rapporteren van de puntschatting. Daarnaast rapporteren we in paragraaf 4.6 verschillende robuustheidsanalyses. De resultaten in de robuustheidsanalyses zijn vergelijkbaar met de resultaten in deze paragraaf.

Wanneer we leerlingen in het pro/vso vergelijken met leerlingen in het vo (tabel 5.7 technisch rapport) geeft dit een vergelijkbaar beeld: 11-jarige so-leerlingen die door de negatieve vereveningsopdracht naar het vo gaan, in plaats van naar het vso of pro, hebben op 18- en 19-jarige leeftijd vaker een startkwalificatie behaald.

Al met al zien we in de resultaten in Tabel 4.5 dat so-leerlingen die doorstromen naar het vo een grotere kans hebben op het behalen van een startkwalificatie op 18- en 19-jarige leeftijd dan leerlingen die doorstromen naar het vso. Dit verschil lijkt niet enkel te zijn veroorzaakt door selectie, het blijft bestaan wanneer we IV gebruiken in plaats van OLS.

Tabel 4.5: Resultaten behalen startkwalificatie: vo/pro vergeleken met vso

Uitkomst	IV		OLS	
Startkwalificatie op 18 jaar	0.19822 (0.09666)	0.19747 (0.0964)	0.10735 (0.00643)	0.10631 (0.00613)
N	0.04384	0.04406	0.00000	0.00000
Startkwalificatie op 19 jaar	113864	113860	113864	113860
	0.41513 (0.12384)	0.41486 (0.12534)	0.21146 (0.01122)	0.20934 (0.01077)
N	0.00127	0.00144	0.00000	0.00000
	100944	100941	100944	100941
havo of vwo diploma op 18 jaar	-0.0154 (0.04496)	-0.01979 (0.04465)	0.04591 (0.00502)	0.04517 (0.00475)
N	0.73288	0.65881	0.00000	0.00000
havo of vwo diploma op 19 jaar	113864	113860	113864	113860
	-0.04908 (0.05568)	-0.05388 (0.05609)	0.05922 (0.00605)	0.05778 (0.00556)
N	0.38091	0.33991	0.00000	0.00000
	100944	100941	100944	100941
Controls	nee	ja	nee	ja

Noot: Instrumentele variabele regressies. Sample: leerlingen die op 11-jarige leeftijd in het so waren ingeschreven, en vervolgens tussen 2010 en 2017 op 12 tot 16-jarige leeftijd in het vo, pro en vso waren ingeschreven. Afhankelijke variabele: dummy die de waarde 1 heeft wanneer een leerling op 18/19 jarige leeftijd een startkwalificatie danwel havo/vwo diploma heeft behaald. In de IV-regressie wordt deelname aan vo/pro geïnstrumenteerd met jaar*negatieve verevening, waarbij 2012 het referentiejaar is. De meegenomen controlevariabelen betreffen de leerlingkenmerken leeftijd, geslacht, migratieachtergrond en hoogste ouderlijk opleidingsniveau. Daarnaast heeft iedere regressie jaar fixed effects en

4.6 **Robuustheidsanalyses**

We voerden verschillende robuustheidsanalyses uit om te testen of de resultaten in paragraaf 4.5 gevoelig zijn wanneer we in de analyses andere keuzes maken. De tabellen bij deze analyses staan in hoofdstuk 8, appendix hoofdstuk 5, van het technisch rapport.

Ten eerste onderzochten we of wanneer we het instrument anders construeren, de resultaten veranderen. Zo keken we of het uitmaakt of we het instrument definiëren als 'sterk negatieve (>10%)' versus sterk positieve (>10%) vereveningsopdracht: de resultaten bleven vergelijkbaar. Ook testten we of het uitmaakt wanneer we geen onderscheid meer naar jaar maken en de jaren dichotomiseren naar voor (tot en met 2012) en na (2013 en later) de aankondiging van passend onderwijs. Het instrument werd daarmee sterker en de uitkomsten bleven vergelijkbaar. Daarnaast gebruikten we als instrument het daadwerkelijke vereveningspercentage*jaar, de uitkomsten bleven vergelijkbaar.

Verder onderzochten we of wanneer we het sample veranderen, de resultaten veranderen. Zo beperkten we de observaties tot alleen de observaties op 12- en 13-jarige leeftijd. Het aantal observaties en de F-statistic worden daardoor lager, tot onder de vuistregel van 10. Daarnaast veranderden we het sample op een andere manier: een klein deel van de leerlingen is op 11-jarige leeftijd al ingeschreven in het vso. In de analyses zijn deze tot dusver buiten beschouwing gelaten, we hebben ons gericht op leerlingen die op 11-jarige leeftijd waren ingeschreven in het so. In Tabel 5.13 van het technisch rapport voegen we deze leerlingen toe aan het sample. De coëfficiënten van de iv-regressies worden hierdoor wat kleiner. Alleen het coëfficiënt van de uitkomst startkwalificatie op 19 jaar is statistisch significant, in dezelfde richting als eerder.

4.7 **Conclusie**

In dit hoofdstuk hebben we onderzocht in hoeverre de vereveningsopdracht van samenwerkingsverbanden kan worden gebruikt om de invloed van regulier versus speciaal onderwijs op de uitkomsten van leerlingen te onderzoeken.

Vergelijkbaar met de resultaten uit het onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs naar verschillen tussen samenwerkingsverbanden (2023) concluderen we dat de invloed van de vereveningsopdracht op populatieniveau relatief beperkt is. De vereveningsopdracht kan daarmee op populatieniveau niet gebruikt worden om de invloed van het type onderwijs op leerlingen te onderzoeken.

De vereveningsopdracht heeft echter met name invloed op een specifieke groep leerlingen: leerlingen die in aanmerking komen voor het speciaal onderwijs. Wanneer we descriptief kijken naar leerlingen die op 11-jarige leeftijd in het so zaten, zien we dat het percentage leerlingen dat vanuit het so doorstroomt naar het vo in samenwerkingsverbanden met een negatieve vereveningsopdracht na de invoering van passend onderwijs duidelijk toeneemt. In 2012 ging 15,1% van de 11-jarige so-leerlingen vervolgens naar het vo (exclusief pro), in 2017 was dat 20,4%. In samenwerkingsverbanden met een positieve vereveningsopdracht zien we in dezelfde periode een kleinere daling: van 19,9% in 2012 naar 19,2% in 2017.

Dit resultaat gebruiken we vervolgens om de samenhang tussen het volgen van regulier voortgezet onderwijs en de kans op het behalen van een startkwalificatie op 18- en 19-jarige leeftijd te onderzoeken. We vinden dat 11-jarige so-leerlingen, die door een negatieve vereveningsopdracht van hun samenwerkingsverband, zijn doorgestroomd naar het reguliere voortgezet onderwijs, vaker een startkwalificatie hebben behaald.

Voor de interpretatie van dit resultaat zijn verschillende factoren van belang. Ten eerste is de cruciale aanname in dit onderzoek dat de vereveningsopdracht voor deze leerlingen de daling in deelname aan het vso heeft veroorzaakt. Dit lijkt aannemelijk, omdat de vereveningsopdracht zorgde voor een stevige financiële prikkel in het beperken van de deelname aan het vso. De invoering van passend onderwijs ging echter ook gepaard met andere veranderingen: het beleid werd gedecentraliseerd en samenwerkingsverbanden maakten keuzes over de inrichting en het beleid van het samenwerkingsverband. Tevens waren de verschillen tussen regio's voor de invoering van passend onderwijs reden voor de verevening. We moeten aannemen we hiervoor voldoende hebben gecorrigeerd door de strategie om te kijken naar verschillen binnen regio's over tijd.

De tweede cruciale aanname betreft de relatie tussen de verevening en de uitkomst. We veronderstellen dat de verevening alleen via het type onderwijs effect heeft op de kans op het behalen van een startkwalificatie. We kunnen niet volledig uitsluiten dat de vereveningsopdracht zorgt voor een verandering in de samenstelling van 11-jarigen in het speciaal onderwijs: de vereveningsopdrachten golden ook voor het speciaal onderwijs. Wanneer we kijken naar kenmerken die we kunnen observeren, zien we geen veranderingen in de populatie 11-jarigen in het so. Het is echter mogelijk dat de samenstelling van de 11-jarigen in so over de tijd verandert in ongeobserveerde kenmerken, die mogelijk ook samenhangen met de kans op het behalen van een startkwalificatie. Wanneer de instroom in het so ook beperkt werd, zou het kunnen dat de leerlingen die in latere jaren op 11-jarige leeftijd in het so zitten, relatief zwaardere problematiek hebben, met minder kans op een startkwalificatie. Een dergelijke populatieverandering zou waarschijnlijk leiden tot een kleinere kans op het vinden van verschillen in het behalen van een startkwalificatie na de vereveningsopdracht, terwijl we wel een verschil ten gunste van het reguliere voortgezet onderwijs observeren. De rol van ongeobserveerde verschillen kunnen we echter niet verder onderbouwen, het is mogelijk dat het resultaat een gecombineerd effect is van selectie en het onderwijstype.

Daarnaast is het bij de interpretatie van belang dat we in dit onderzoek alleen kijken naar leerlingen op de grens tussen regulier vo en vso. Er is een grote groep leerlingen in het vso met zwaardere problematiek. Deze groep kon niet worden meegenomen in dit onderzoek, maar gezien hun ondersteuningsbehoeften is het waarschijnlijk dat eventuele effecten voor hen anders zijn dan voor de leerlingen op de grens tussen vo en vso. Daarnaast hebben we in dit onderzoek niet kunnen kijken naar (ontwikkelingen in) de deelname aan tussenvoorzieningen, zoals opdc's. Het zicht op deelname aan tussenvoorzieningen is daarvoor op leerlingniveau te beperkt.

Wanneer we bereid zijn om aan te nemen dat de negatieve vereveningsopdracht alleen een effect heeft op de uitkomsten van voormalig so-leerlingen via het type onderwijs dat zij krijgen, laat dit onderzoek

zien dat het voor "twijfelgevallen" bij de overgang van so naar vo of vso gunstiger om naar regulier vo te gaan. Deze conclusie kunnen we niet met volledige zekerheid trekken, omdat we niet kunnen uitsluiten omdat het verschil in uitkomsten ook samen kan hangen met niet-gecorrigeerde selectie.

5 Slotbeschouwing

Leerlingen op het grensvlak van typen (gespecialiseerd) onderwijs

De zoektocht naar de inrichting van gespecialiseerde onderwijstypen voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften is van alle tijden. De afbakening van de groep leerlingen die is aangewezen op deze vormen van gespecialiseerd onderwijs is daardoor ook niet constant over de tijd. Met de groei van het aantal scholen voor gespecialiseerd onderwijs, werden nieuwe doelgroepen en ondersteuningsbehoeften gedefinieerd. Voor het grootste deel van de leerlingen helpen deze grenzen tussen onderwijstypen en bijbehorend aanbod bij de bepaling welk type onderwijs het beste aansluit bij hun ondersteuningsbehoeften. Voor een kleiner deel van de leerlingen kan het zijn dat hun ondersteuningsbehoefte zich op het grensvlak van twee (gespecialiseerde) onderwijstypen bevindt: afhankelijk van het soort gedragsproblematiek, kan het zijn dat het net onder zeer moeilijk of onder moeilijk opvoedbaar valt en daarmee aansluiten bij zowel het sbo als het so. Voor een deel van de leerlingen waarbij wordt ingeschat dat uitstroom naar arbeid een passende route is, kan de onderwijsbehoefte zich bevinden op het grensvlak van praktijkonderwijs of vso (profiel arbeid). Met de invoering van passend onderwijs is de verwijzing tot gespecialiseerd onderwijs daarnaast beïnvloed door een negatieve vereveningsopdracht.

Dit onderzoek maakt gebruik van het idee dat de keuze voor toelaatbaarheid tot een gespecialiseerd type onderwijs niet enkel hoeft af te hangen van de specifieke ondersteuningsbehoefte van de leerling, maar andere factoren ook een rol spelen. We brachten eerst in beeld wat verschillen in uitkomsten zijn tussen alle leerlingen in het sbo/so en pro/vso en probeerden deze groepen meer vergelijkbaar te maken door de groepen te beperken tot bijvoorbeeld leerlingen die in het regulier onderwijs zijn gestart (so/sbo) vanuit het idee dat bij deze leerlingen bij de start van het onderwijs de inschatting vergelijkbaar was. Daarnaast maakten we het uitstroomperspectief meer vergelijkbaar, door leerlingen in het sbo te vergelijken met leerlingen in het (voormalig) cluster 4 vanwege het gedeelde uitstroomprofiel (vervolgonderwijs) en leerlingen die praktijkonderwijs volgen met leerlingen met vso-leerlingen met het uitstroomprofiel arbeid.

Afstand als voorspeller voor onderwijsdeelname

In deze beschrijvende analyses zijn de perspectieven voor leerlingen in het sbo/pro gunstiger op het gebied van het (uiteindelijk) volgen van regulier (vo/mbo) onderwijs, het hebben van een bijbaan, het behalen van een startkwalificatie en uiteindelijk het hebben van een baan. Wanneer we de groepen meer vergelijkbaar maken, worden de verschillen iets kleiner maar blijven ze bestaan.

Deze verschillen kunnen samenhangen met de specifieke ondersteuningsbehoeften en daarmee een gevolg zijn van selectie op basis van deze ondersteuningsbehoeften. Om antwoord te geven op de vraag of we de verschillen kunnen toewijzen aan het type onderwijs, gaan we uit van het idee dat er leerlingen zijn die zich op het grensvlak van de twee onderwijstypen bevinden. We onderzoeken of voor deze groep leerlingen de relatieve afstand tot een van de twee onderwijstypen voorspellend is. Ook hier brengen we het eerst beschrijvend in beeld: leerlingen die op een (v)so onderwijs volgen wonen relatief dicht bij een (v)so school in vergelijking met leerlingen die in het sbo

zitten of het praktijkonderwijs volgen: iets minder dan 400 meter hemelsbreed voor so-, en bijna 600 meter voor vso-leerlingen. Vervolgens onderzoeken we of afstandsmaat ook voorspellend is voor deelname, dit blijkt het geval: relatieve afstand hangt significant samen met de inschrijving in een van de twee onderwijstypen (sbo/so, pro en vso).

Dit gegeven gebruiken we als 'instrument' om te schatten wat het effect is van het type onderwijs op de groep leerlingen waarbij afstand voorspellend is voor deelname aan een van de twee onderwijstypen. Omdat deze groep kleiner is, worden de schattingen minder precies. Enkel de relatie tussen het onderwijstype sbo/so en latere deelname aan regulier (niet praktijk) onderwijs blijft significant. De schattingen bij de gehele populatie en afbakeningen in deze populatie om de groepen meer vergelijkbaar te maken waren bij alle uitkomsten ongunstig voor leerlingen in het so en vso, maar de verschillen werden bij enkele restricties om de populatie meer vergelijkbaar te maken kleiner. Wanneer we het 'instrument' toepassen is de richting van de schatting bij alle uitkomsten vergelijkbaar ongunstig voor so/vso leerlingen, maar uitkomsten op het gebied van startkwalificatie en (bij)baan zijn niet meer significant. Dit kan betekenen dat de effecten er niet zijn en enkel toegeschreven moeten worden aan selectie, of omdat het sample te klein is waardoor significante effecten minder snel worden gedetecteerd.

Vereveningsopdracht voorspellend voor onderwijsdeelname

Voor de groep leerlingen die zich op het grensvlak begeven tussen onderwijstypen, kunnen naast afstand andere factoren bepalend zijn. Bijvoorbeeld eventuele wachtlijsten, het beleid van een samenwerkingsverband, verbrede toelating van het sbo, samenwerkingsvormen tussen so en sbo of een taakstelling gericht het aandeel leerlingen in gespecialiseerde onderwijsvormen. Van deze factoren is echter enkel de vereveningsopdracht landelijk geregistreerd. We onderzochten daarom verschillen tussen samenwerkingsverbanden met een negatieve of positieve vereveningsopdracht.

Allereerst stellen we wederom vast dat de vereveningsopdracht verschil maakt voor de deelname aan gespecialiseerd onderwijs: bij samenwerkingsverbanden met een negatieve vereveningsopdracht nam de deelname aan het speciaal onderwijs de eerste jaren na het aankondigen van de vereveningsopdracht af. We keken ook naar voor welke leeftijdsgroepen dit het grootste verschil maakte en zien dat de aanvankelijke afname niet samenhangt met een toename in de instroom na de invoering van passend onderwijs voor oudere leerlingen. Dit betekent dat er een groep leerlingen is die door de invoering van passend onderwijs niet werd verwezen naar speciaal onderwijs en ook in de jaren daarna niet alsnog werd verwezen naar speciaal onderwijs. Dit zien we vooral bij het percentage 11-jarige leerlingen in het speciaal onderwijs dat uitstroomde naar regulier onderwijs. Dit aandeel steeg in samenwerkingsverbanden met een negatieve vereveningsopdracht tussen 2012 en 2017 van 15,1% naar 20,4%.

Wanneer we 11-jarige so-leerlingen vergelijken die uitstromen naar regulier voortgezet onderwijs met so-leerlingen die uitstromen naar voortgezet speciaal onderwijs, zien we dat leerlingen die uitstromen naar regulier onderwijs meer kans hebben op het behalen van een startkwalificatie. Ook hier kan selectie een rol spelen: leerlingen met de meeste potentie stromen uit naar het regulier onderwijs. Om meer zicht te krijgen op een mogelijk effect van het type onderwijs, gebruiken we de vereveningsopdracht als instrument om het effect te schatten voor de groep leerlingen die door de vereveningsopdracht naar regulier onderwijs is gegaan in plaats van naar voortgezet speciaal onderwijs. Het

resultaat is vergelijkbaar: 11-jarige so-leerlingen die door een negatieve vereveningsopdracht van hun samenwerkingsverband zijn doorgestroomd naar het reguliere onderwijs, hebben op 18- en 19-jarige leeftijd vaker een startkwalificatie behaald.

Bij dit resultaat maken we een aantal belangrijke aannames. Ten eerste nemen we aan dat de vereveningsopdracht voor deze leerlingen de daling in deelname aan het vso heeft veroorzaakt. Dit lijkt aannemelijk, omdat de vereveningsopdracht zorgde voor een stevige financiële prikkel in het beperken van de deelname aan het vso. De invoering van passend onderwijs ging echter ook gepaard met andere veranderingen: het beleid werd gedecentraliseerd en samenwerkingsverbanden maakten keuzes over de inrichting en het beleid van het samenwerkingsverband. Tevens waren de verschillen tussen regio's voor de invoering van passend onderwijs reden voor de verevening. We moeten aannemen we hiervoor voldoende hebben gecorrigeerd door de strategie om te kijken naar verschillen binnen regio's over tijd.

De tweede cruciale aanname betreft de relatie tussen de verevening en de uitkomst. We veronderstellen dat de verevening alleen via het type onderwijs effect heeft op de kans op het behalen van een startkwalificatie. We kunnen niet volledig uitsluiten dat de vereveningsopdracht zorgt voor een verandering in de samenstelling van 11-jarigen in het speciaal onderwijs: de vereveningsopdrachten golden ook voor het speciaal onderwijs. Wanneer we kijken naar kenmerken die we kunnen observeren, zien we geen veranderingen in de populatie 11-jarigen in het so. Het is echter mogelijk dat de samenstelling van de 11-jarigen in so over de tijd verschilt in ongeobserveerde kenmerken, die mogelijk ook samenhangen met de kans op het behalen van een startkwalificatie. Wanneer de instroom in het so ook beperkt werd, zou het kunnen dat de leerlingen die in latere jaren op 11-jarige leeftijd in het so zitten, relatief zwaardere problematiek hebben, met minder kans op een startkwalificatie. Een dergelijke populatieverandering zou waarschijnlijk leiden tot een kleinere kans op het vinden van verschillen in het behalen van een startkwalificatie na de vereveningsopdracht, terwijl we wel een verschil ten gunste van het reguliere voortgezet onderwijs observeren. De rol van ongeobserveerde verschillen kunnen we echter niet verder onderbouwen, het is mogelijk dat het resultaat een gecombineerd effect is van selectie en het onderwijstype.

Een sluitend antwoord op de vraag wat het effect is van verschil in typen (gespecialiseerd) onderwijs, heeft dit onderzoek niet kunnen geven. Onderzoek naar effecten vindt bij voorkeur plaats in een onderzoeksdesign waar een grote groep leerlingen willekeurig worden toegewezen aan een van de twee typen onderwijs. Dergelijk onderzoek is bij het gespecialiseerd onderwijs moeilijk uitvoerbaar en leidt tot ethisch bezwaren. Om toch meer zicht te krijgen op mogelijke effecten van typen onderwijs, maakt dit onderzoek daarom gebruik van onderzoeksmethoden waarbij gebruik wordt gemaakt van mogelijke toevalsfactoren die bepalend zijn voor plaatsing: afstand tot de school en de vereveningsopdracht. Dergelijke onderzoek gaat altijd gepaard met aannames, bijvoorbeeld dat de afstand tot de school niet samenhangt met factoren die direct invloed uitoefenen op de resultaten waar we in geïnteresseerd zijn. Hoewel we hebben getracht de waarschijnlijkheid hiervan aan te tonen, wordt de onderzoeksgroep hierdoor kleiner en een deel van de resultaten minder precies en niet van nul te onderscheiden.

Van (geen) effect naar actie

De resultaten van het onderzoek zijn daarmee niet minder waardevol voor verdere ontwikkelingen naar inclusief onderwijs. Allereerst geeft het onderzoek inzicht in factoren los van de ondersteuningsbehoeften die een rol kunnen spelen bij bepaling van de toelaatbaarheid. Zo blijkt dat afstand tot een van de twee onderwijstypen ertoe doet en dat door de negatieve verveningsopdracht er inderdaad een groep leerlingen is die vanuit het speciaal onderwijs is uitgestroomd naar het regulier onderwijs. We zien geen bewijs dat deze groep later weer terugstroomt naar het voortgezet speciaal onderwijs. Daarnaast zien we mogelijke selectie effecten: het kan zijn dat leerlingen bewust verhuizen om de reisafstand tot gespecialiseerd onderwijs te verkleinen en dat door de vereveningsopdracht mogelijk leerlingen met meer potentie om een startkwalificatie te behalen eerder in het regulier onderwijs bleven. Hoewel we dit niet hebben kunnen laten zien, kunnen we niet uitsluiten dat dit deze of andere vormen van selectie plaatsvinden en de resultaten beïnvloeden.

We zijn terughoudend in de interpretatie, omdat bij deze onderzoeksaanpak hoort dat de aannames niet bewezen kunnen worden. Tegelijk zien we dat vanaf de algemene beschrijvende analyses tot de analyses met afstand of verevening als instrument, het beeld veelal vergelijkbaar is: leerlingen in het so en vso hebben ten opzichte van leerlingen in het sbo of het pro minder kans op doorstroom naar regulier onderwijs, het hebben van een bijbaan, het behalen van een startkwalificatie (vso/vo) en uiteindelijk het hebben van een baan. Hoe meer beperkingen we opleggen om de groepen meer vergelijkbaar te maken, hoe minder precies de schattingen worden en uiteindelijk is een deel van de resultaten niet te onderscheiden van nul. Tegelijk blijft de richting van veel van de schattingen vergelijkbaar ten gunste van het regulier onderwijs. Dat de schattingen minder precies en in sommige gevallen niet te onderscheiden van nul worden, kan worden veroorzaakt omdat het sample kleiner wordt of omdat er geen effect van het type onderwijs is.

Met de route naar inclusief onderwijs in 2035 is de ambitie vastgelegd dat meer jongeren met en zonder extra ondersteuningsbehoefte samen les volgen en gespecialiseerd onderwijs blijft bestaan voor jongeren die dat echt nodig hebben. Dit betekent dat meer leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften die nu speciaal onderwijs volgen, zullen instromen in het regulier onderwijs. Dit onderzoek geeft een indicatie dit voor een deel van de leerlingen de kans op het behalen van een startkwalificatie lijkt te verhogen. Het is echter van belang ons te realiseren dat de resultaten enkel betrekking hebben op de groep leerlingen waarbij afstand of de verevening bepalend was voor de keuze voor een type onderwijs. Het gaat dus om leerlingen waarbij de ondersteuningsbehoeften zich op het grensvlak van twee onderwijstypen begeven. Waarschijnlijk betreft dit ook de groep leerlingen die met de route naar inclusief onderwijs weer eerder regulier onderwijs volgt. Wanneer we bereid zijn de aannames aan te nemen, vormt dit bewijs in het voordeel van inclusief onderwijs. Wanneer we de aannames niet aannemelijk achten, is onduidelijk of inclusief onderwijs in de huidige inrichting van het onderwijs kansen voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoefte vergroot. Nu het beleid in de richting van inclusief onderwijs is vastgesteld, betekent dit hoe dan ook een gemeenschappelijke opdracht voor het regulier en gespecialiseerd onderwijs om meer inclusief onderwijs mogelijk te maken, en het gespecialiseerd onderwijs niet te laten groeien.

Samenwerking noodzakelijk voor verhogen kansen van alle leerlingen

Eenzijds ligt het voor de hand om met versterking van de extra ondersteuning in het regulier onderwijs, meer leerlingen die zich mogelijk op het grensvlak bevinden, in te laten stromen in het regulier onderwijs. Hiervoor is expertise nodig, bijvoorbeeld vanuit het speciaal onderwijs. Binnen het speciaal onderwijs moet bij de jaarlijkse evaluatie van het ontwikkelingsperspectief de afweging of regulier onderwijs mogelijk is en onder welke voorwaarden een vast onderdeel zijn. Hierdoor ontstaat ook zicht op mogelijke 'twijfelgevallen' en welke condities in overleg met het regulier onderwijs geoptimaliseerd moeten worden voor instroom in het regulier onderwijs. Tegelijk kan er daarnaast een groep zijn die op gespecialiseerd onderwijs is aangewezen, maar mogelijk niet volledig. De wet biedt mogelijkheden voor samenwerking tussen regulier en speciaal en voor leerlingen om op basis van een symbiose-overeenkomst deels onderwijs in het regulier onderwijs te volgen.

Voor de leerlingen die voor langere tijd zijn aangewezen op het (voortgezet) speciaal onderwijs is het van belang dat het gespecialiseerd onderwijs reflecteert op de mate waarin het lukt leerlingen voldoende toe te rusten voor hun uitstroombestemming. Dit kan ook betekenen dat het vso van het regulier of praktijkonderwijs kan leren, bijvoorbeeld op het gebied van toeleiding naar werk, of de mate waarin gericht wordt op het behalen van diploma's.

Het regulier onderwijs heeft in vergelijking met het voortgezet speciaal onderwijs in de regel meer mogelijkheden, bijvoorbeeld in profielkeuze of bij de inrichting van de praktijkruimten in het praktijkonderwijs. Dat leerlingen in dit opzicht meer kansen krijgen in het regulier onderwijs ligt daarmee voor de hand. Om die kansen te optimaliseren, moet de extra ondersteuning zo zijn ingericht dat leraren zich voldoende toegerust voelen om voor alle leerlingen in de klas een passend onderwijsaanbod te realiseren. Dit rapport geeft in dat opzicht voorzichtig vertrouwen: het regulier onderwijs lijkt kansen te vergroten. Om er zekerder van te zijn dat de school direct aan deze kansen bijdraagt, is nu actie nodig om samenwerkingen te intensiveren en de zorgstructuur van de school zo in te richten dat leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoeften zich er thuis voelen.

Tot slot is bij dit onderzoek niet gekeken naar sociale en emotionele resultaten aan het einde van de schoolloopbaan of de ervaring van welzijn tijdens de schooltijd. Tegelijk zijn juist deze leergebied overstijgende gebieden expliciet de opdracht van het speciaal onderwijs. Wil voor een deel van de leerlingen de overgang naar het regulier onderwijs soepel verlopen, vraagt invulling van het aanbod op dat vlak mogelijk ook samenwerking of expertise-uitwisseling tussen regulier en speciaal. Hiervoor is een bestuurs- en school overstijgende visie noodzakelijk vanuit het streven leerlingen een zo regulier en thuisnabij mogelijke onderwijsplek te bieden. Daarnaast vraagt het om meer dan enkel een inspanning van het onderwijs. Voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften spelen naast school vaak jeugdzorg en gemeenten een belangrijke rol om thuisnabij onderwijs mogelijk te houden. De route naar inclusief onderwijs in 2035 is daarom ook een uitnodiging om zo snel mogelijk te starten met de inrichting van deze samenwerking om in 2035 vast te kunnen stellen dat de kansen voor alle leerlingen zijn toegenomen.

Literatuur

- Algemene Rekenkamer (2017). *Toelichting databestanden passend onderwijs*. Den Haag: Algemene Rekenkamer.
- Boer, A. de, & Van der Worp, L. (2016). *Impact van passend onderwijs op het SO-SBO-VSO*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Card, D. (1995). "Using Geographic Variation in College Proximity to Estimate the Return to Schooling," in *Aspects of Labour Market Behaviour: Essays in Honour of John Vanderkamp*, ed, by Louis N. Christofides, E. Kenneth Grant, and Robert Swidinsky. Toronto: University of Toronto Press, 201-222.
- ECPO (2010). *Verevening als verdeelmodel voor bekostiging van speciale onderwijszorg*. Den Haag: Evaluatie en adviescommissie passend onderwijs.
- Gottfried, M. A. (2010). Evaluating the relationship between student attendance and achievement in urban elementary and middle schools: An instrumental variables approach. *American Educational Research Journal*, 47(2), 434-465.
- Groote, O. de, & Declercq, K. (2021). Tracking and specialization of high schools: heterogeneous effects of school choice. *Journal of Applied Econometrics*, 36(7), 898-916.
- Inspectie van het Onderwijs (2023). *Verschillen tussen samenwerkingsverbanden*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2022). *Staat van het Onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs
- Ledoux, G., Roeleveld, J. & Van Langen, A. (2012). *COOL SPECIAAL Inhoudelijke rapport*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut
- Ledoux, G., Smeets, E., en van Rens, C. (2010). *Passend onderwijs in de koploperregio's. Voortgang in het schooljaar 2009/2010*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut, Nijmegen: ITS.
- Ledoux, G. & Waslander, S. (2020). *Evaluatie passend onderwijs Eindrapport mei 2020*. Amsterdam: Kohntsamm Instituut
- Minne, B., Webbink, D., en van der Wiel, H. (2009). *Zorg om zorgleerlingen. Een blik op beleid, aantal en kosten van jonge zorgleerlingen*. Den Haag: CPB.
- Ministerie van Onderwijs (2009). *Kamerstuk 31497. Passend Onderwijs. Brief van de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*. Den Haag: Ministerie van OCW.

Onderwijsraad (2001). *Passend onderwijs voor leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte. Overwegingen bij het concept-wetsvoorstel passend onderwijs*. Den Haag: Onderwijsraad.

Smeets, E.F.L. (2004). *Communicerende vaten Leerlingstromen tussen basisonderwijs, speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs*. Nijmegen: Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen van de Stichting Katholieke Universiteit Nijmegen

Werfhorst, van de, H. G. (2021). Sorting or mixing? Multi-track and single-track schools and social inequalities in a differentiated educational system. *British Educational Research Journal*, 47(5), 1209-1236.

Colofon

Inspectie van het Onderwijs
Postbus 2730 | 3500 GS Utrecht
www.onderwijsinspectie.nl

Een exemplaar van deze publicatie is te downloaden vanaf de website van de
Inspectie van het Onderwijs: www.onderwijsinspectie.nl.

© Inspectie van het Onderwijs | Maart 2024